

*XƏZƏR
XƏBƏR*

№ 459
Mart 2026

*KHAZAR
REVIEW*

AYLIQ DƏRĞİ
ISSN 2218-2772
khazar-review.khazar.org

**XƏZƏR
UNİVERSİTETİ
KHAZAR
UNIVERSITY**

35

XƏZƏR UNİVERSİTETİNİN 35 İLLİK YUBİLEY MƏRASİMİ

KHAZAR UNIVERSITY'S 35TH ANNIVERSARY CEREMONY

İÇİNDƏKİLƏR

Xəzər Universitetinin 35 illik yubiley mərasimi.....	6
Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri Prof.Akad. Hamlet İsaخانlının Xəzər Universitetinin 35 illik yubileyinə həsr olunmuş mərasimdə açılış nitqi Bakı, Hilton Hoteli, 17 Mart 2026-cı il	12
Xəzər Universitetinə yubiley təbrikləri:	
Azərbaycan Milli Konservatoriyasından.....	15
Qarabağ Universitetindən	16
Meksikanın Azərbaycandakı səfirliyindən.....	18
Odlar Yurdu Universitetindən	20
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetindən	22
Sumqayıt Dövlət Universitetindən	24
Bakı Biznes Universitetindən	25
Azərbaycan Texniki Universitetindən	26
Naxçıvan Dövlət Universitetindən	27
Buxara Dövlət Universitetindən.....	28
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetindən.....	30
British Council-dan	32
Macarıstanın Azərbaycandakı səfirliyindən.....	33
“Elm və Sənət” Məclisinin 84-cü məşğələsi: <i>Səməd Vurğun və onun Zənci qəhrəmanının sorağında</i>	34
Əcnəbi tələbələr üçün iftar süfrəsi	36
“Xəzər”in Tədqiqat Mərkəzinin direktoru yeni vəzifəyə təyin olunub	37
“Xəzər”də Novruz şənliyi	38
<i>Hamlet İsaخانlı. Səməd Vurğun və onun Zənci qəhrəmanının sorağında:</i>	40-68
Giriş	
1. Amerika haqqında nə düşünürsünüz?	
2. “Sülh” hücumu	
3. Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin ümumdünya konqresi	
4. Açılış. Aleksandr Fadeev “vurub-dağidir”!	
5. Konqresdə heyrət, sarsıntı və həyəcan	
6. Əks-hücum və əks-səda	
7. Səməd Vurğunun hədəfinə düşənlər	
8. Konqresdəki amerikalı zənci rəssamın sorağında	
9. Zənci rəssamın deyil, zənci qəhrəmanın sorağında	
10. Buyurun, qəhrəmanımızı tanıyın!	
Nəticə	
Prof.Akad. Hamlet İsaخانlının “Dəli Ceyran” romanı “Azərbaycan” jurnalında nəşr olunub	69
Hamlet İsaخانlı: Dövlət ali məktəblərinin bəziləri bağlanacaq, bəziləri birləşəcək (<i>müsahibə</i>)	70
Azərbaycanlıların Soyqırımını Günü ilə bağlı tədbir	76
“Xəzər MAFİ” koordinatorunun məqaləsi beynəlxalq konfrans toplusunda	77

1995-ci ilin
yanvarından nəşr olunur

Təsisçi:
Xəzər Universiteti

Baş redaktor:
Hamlet İsaخانlı

Baş redaktor müavini:
Əlirza Balayev

Foto:
Multimedia Mərkəzi

**Xəzər
Universiteti**

Ünvan:

Bakı, Məhsəti küçəsi 41

Tel.: (+994 12) 323 93 13

(+994 12) 421 10 93

Mob.: (+994 50) 321 31 69

E-mail: contact@khazar.org

Tiraj: 3000

Redaksiya heyəti:

Alla Axundova
İsa Həbibbəyli
İsaخان İsaخانlı
İsmixan Yusubov
Qəzənfər Paşayev
Knyaz Aslan

**İngilis dilinə tərcümə
və redaktə:**
Elmira Cahangirli

Kompüter tərtibatçısı:
Günəl Əkbərova

CONTENTS

Khazar University's 35th Anniversary Ceremony	6
Opening Speech by Prof. Acad. Hamlet Isakhanli, Founder of Khazar University and Chairman of the Board of Directors and Trustees, at the Ceremony Dedicated to the 35th Anniversary of Khazar University <i>Baku, Hilton Hotel, 17 march 2026</i>	13
Anniversary congratulations to Khazar University:	
From the Azerbaijan National Conservatory	15
From Karabakh University.	16
From the Embassy of Mexico in Azerbaijan	18
From Odlar Yurdu University	20
From Azerbaijan State University of Economics.....	22
From Sumgayit State University	24
From Baku Business University	25
From Azerbaijan Technical University.....	26
From Nakhchivan State University.....	27
From Bukhara State University	28
From Azerbaijan State Pedagogical University	30
From the British Council.....	32
From the Embassy of Hungary in Azerbaijan.....	33
84th Session of "Science and Art" Assembly: <i>Samad Vurgun and in Search of His Black Hero</i>	34
Iftar Dinner for International Students	36
Director of Khazar's Research Center Appointed to New Position.....	37
Nowruz Celebration at "Khazar"	38
<i>Hamlet Isakhanli. Samad Vurgun and in Search of His Black Hero (in Azerbaijani)</i>	40-68
Introduction	
1. What do you think about America?	
2. The "Peace" attack	
3. The World Congress of Cultural Figures Defending Peace	
4. Opening. Aleksandr Fadeyev "smashes to pieces"!	
5. Astonishment, shock, and excitement at the Congress	
6. Counterattack and echo	
7. Those targeted by Samad Vurgun	
8. In search of the African American artist at the Congress	
9. In search not of an artist, but of an African American Hero	
10. Here, meet our Hero!	
Conclusion	
Prof. Acad. Hamlet Isakhanli's Novel "Dali Jeyran" Published in "Azerbaijan" Journal	69
<i>Hamlet Isakhanli: Some public universities will be closed, others will be merged (interview)</i>	70
Event Marking the Day of Genocide of Azerbaijanis	76
Article by "Khazar ICAF" Coordinator Published in International Conference Proceedings	77

It has been published since January 1995

Founder:
Khazar University

Editor-in-chief:
Hamlet Isakhanli

Associate editor:
Alirza Balayev

Photo:
Multimedia Centre

Khazar
University

Address:
41 Mehseti Str. Baku,
Azerbaijan

Phone: (+994 12) 323 93 13
(+994 12) 421 10 93
Mobile: (+994 50) 321 31 69

E-mail: contact@khazar.org
Circulation: 3000

Editorial members:
Alla Akhundova
Gazanfar Pashayev
Isa Habibbayli
Isakhan Isakhanli
Ismikhan Yusubov
Knyaz Aslan

Translation and editing into English:
Elmira Jahangirli

Computer graphics:
Gunel Akbarova

XƏZƏR UNIVERSİTETİNİN 35 İLLİK YUBİLEY MƏRASİMİ

KHAZAR UNIVERSITY'S 35TH ANNIVERSARY CEREMONY

Martın 17-də Bakıdakı Hilton hotelində Azərbaycanın aparıcı ali təhsil müəssisələrindən olan Xəzər Universitetinin 35 illik yubileyinə həsr olunmuş mərasim keçirilib.

Hamlet İsaخانli

Tədbir geniş tərkibdə dövlət rəsmilərini, Milli Məclis üzvlərini, diplomatik korpus nümayəndələrini, xarici və yerli universitet rəhbərlərini, akademik ictimaiyyəti və biznes dairələrini bir araya gətirib.

A ceremony dedicated to the 35th anniversary of Khazar University, one of Azerbaijan's leading higher education institutions, was held on March 17, at the Baku Hilton Hotel.

The event brought together a broad array of state officials, Members of the Milli Majlis, representatives of the diplomatic corps, foreign and local university administrators, the academic community, and business circles.

Prior to the ceremony, attendees familiarized themselves with an exhibition of books published by the university throughout its history, organized by the Khazar University Library and Information Center.

The ceremony commenced with the performance of the Azerbaijani State Anthem by a student choir, accompanied by the university's Chamber Orchestra.

Prof. Acad. Hamlet Isakhanli, founder of Khazar University and Chairman of the Board of Directors and Trustees, delivered an inauguration speech in which he elaborated on the idea behind the establishment of Khazar University - Azerbaijan's first private English-language university - against the backdrop of the processes unfolding in the country during the 1990s, its realization, the university's developmental journey, and its transformation into a research-oriented institution.

The documentary film "The Signature of Khazar," directed by Rahman Furgatoghlu based on a script by Elxan Khanalizada, featured remarks by People's

Raziya İsayeva

Mərasimdən öncə iştirakçılar Xəzər Universiteti Kitabxana-İnformasiya Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə universitetin öz fəaliyyəti ərzində nəşr etdiyi kitablardan ibarət sərgi ilə tanış olublar.

Biorol Akgün

Mərasim universitetin Kamera orkestrinin müşayiəti ilə tələbələrdən ibarət xor kollektivi tərəfindən Azərbaycan Dövlət Himninin ifası ilə başlayıb.

Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəy-yumlar Şurasının sədri Prof.Akad. Hamlet İsaخانlı açılış nitqi ilə çıxış edərək, Azərbaycanda ilk özəl ingilisdilli universitet olan Xəzər Universitetinin 90-cı illərdə ölkədə baş verən proseslər fonunda yaranma ideyası, ideyanın gerçəkləşməsi və universitetin keçdiyi inkişaf yolu, həmçinin, tədqiqat yönümlü universitetə çevrilməsi haqqında ətraflı danışdı.

Elxan Xanəlizadənin ssenarisi əsasında rejissor Rəhman Fürqətoğlunun hazırladığı "Xəzərin imzası"

(*Ardı səh. 8-də*)

Writer Anar, People's Artist Alim Gasimov, Professor and Honored Art Worker Javanshir Guliyev, Director of the ANAS National Museum of Azerbaijani Literature named after Nizami Ganjavi and Deputy Chairman of Milli Majlis Rafael Huseynov, Dean of the

Fərid Qayıbov

School of Humanities, Education and Social Sciences at Khazar Dr. Milana Abbasova, and others, as well as a recorded address by Nailakhanum Isaeva, who co-founded Khazar University and the "Dunya" school alongside Hamlet Isakhanli.

Həsən Həsənov

University Rector Dr. Razia Isaeva delivered a speech highlighting Khazar University's achievements in the field of higher education and its international collaborations.

During the official proceedings, Farid Gayibov, Minister of Youth and Sports of the Republic of Azer-

(*To be continued page 8*)

Misir Mərdanov

adlı sənədli filmdə Xalq yazıçısı Anar, Xalq artisti Alim Qasımov, Xəzər Universitetinin professoru, Əməkdar incəsənət xadimi Cavanşir Quliyev, AMEA Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin direktoru, Azərbaycan Respublikası Mil-

Hidayet Şimşək

li Məclisi sədrinin müavini Rafael Hüseynov, Xəzər Universiteti Humantar, təhsil və sosial elmlər fakültəsinin dekanı Dr. Milana Abbasova və digərlərinin çıxışları, eyni zamanda, Hamlet İsxanlı ilə birlikdə Xəzər Universitetinin və "Dünya" məktəbinin qurucusu olmuş Nailəxanım İsayevanın lent yazısı təqdim olunub.

Universitetin rektoru Dr. Raziyə İsayeva çıxış edərək, Xəzər Universitetinin ali təhsil sahəsində əldə etdiyi nailiyyətləri və beynəlxalq əməkdaşlıqları işti-
rakçılarının diqqətinə çatdırıb.

Rəsmi hissə çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman naziri Fərid Qayıbov

baijan, emphasized in his address that institutions of knowledge such as Khazar have played a significant role in nurturing the younger generation against the backdrop of Azerbaijan's independence, gained 35 years ago. The Minister noted that it is a source of pride to see young people actively participating not only

Aygün İsayeva Gardiner

in education but also in a wide range of activities and projects, and expressed his wish for this successful path to continue.

Biröl Akgün, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Türkiye to the Republic of Azerbaijan, congratulated the university on its anniversary and commended its role in the fields of education and science in the region.

Former Prime Minister and diplomat Hasan Hasa-
nov, former Minister of Education of Azerbaijan Prof. Misir Mardanov, Director of Hasvet company Hida-

Atilla Arkan

Assylbek Kozhakhmetov

çıxışında Azərbaycanın 35 il əvvəl əldə etdiyi müstəqillik fonunda Xəzər Universiteti kimi elm ocaqlarının gənclərin yetişdirilməsində mühüm rol oynadığını vurğulayıb. Nazir qeyd edib ki, gənclərin yalnız təhsildə deyil, müxtəlif fəaliyyətlərdə və layihələrdə aktiv iştirakı qürurvericidir və bu uğurlu yolun davam etməsini arzulayıb.

Tədbirdə çıxış edən Türkiyə Cümhuriyyətinin Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Birol Akgün universiteti yubiley münasibətilə təbrik edib, onun regionda təhsil və elm sahəsində rolunu yüksək qiymətləndirib.

Sabiq baş nazir, diplomat Həsən Həsənov, Azərbaycanın sabiq Təhsil naziri Prof. Misir Mərdanov, Hasvet şirkətinin direktoru Hidayet Şimşək, "Dünya" məktəbinin direktoru Aygün İsayeva Gardiner çıxış edərək, yubiley təbriklərini çatdırıblar.

Tədbirdə, həmçinin, bir sıra nüfuzlu ali təhsil müəssisələrinin rektorları - İbn Haldun Universitetinin rektoru Atilla Arkan, Türk Dövlətləri Beynəlxalq Universitetinin rektoru Bahodir Turaev, Almatı Məncemnt Universitetinin rektoru Assylbek Kozhakhmetov, Narxoz Universitetinin rektoru Kanat Kozhakhmet, Buxara Dövlət Universitetinin prorektoru Rustam Jumaev, Sumqayıt Dövlət Universitetinin rektoru vəzifəsini icra edən Əminəğa Sadıqov çıxış ediblər.

Mərasimin davamında Dr. Raziyə İsayeva Həsən Həsənov, Birol Akgün, Hidayet Şimşək, TRT Bakı Bürosunun rəhbəri Murat Akkoç, SOCAR-ın vitse-prezidenti Arzu Cavadova və Britaniya Şurasının Azərbaycan üzrə direktoru Nərgiz Hacıyevaya xüsusi

(Ardı səh.10-da)

yet Simsek, and Director of "Dunya" school Aygun Isaeva Gardiner also delivered speeches conveying their anniversary congratulations.

The ceremony also featured addresses by the rectors of several prestigious higher education institutions - Atilla Arkan, Rector of Ibn Haldun University; Bahodir Turaev, Rector of the International University of

Bahodir Turaev

Turkic States; Assylbek Kozhakhmetov, Rector of Almaty Management University; Kanat Kozhakhmet, Rector of Narxoz University; Rustam Jumaev, Vice-Rector of Bukhara State University; and Eminagha Sadiqov, Acting Rector of Sumgayit State University.

In the continuation of the ceremony, Dr. Razia Isaeva presented special anniversary awards to Hasan

(To be continued page 10)

Kanat Kozhakhmet

Murat Akkoç

yubiley mükafatları təqdim edib.

Tədbir konsert proqramı və ziyafətlə başa çatıb.

Xəzər Universitetinin Musiqi və incəsənət departamentinin müdiri, Əməkdar müəllim, pioner Zülfüyyə Sadıqovanın rəhbərliyi ilə universitetin Kamera orkestrinin müşayiəti ilə keçən konsertdə xalq artistləri Alim Qasimov, Brilliant Dadaşova, Azər Zeynalov, Gülnaz İsmayılova, əməkdar artistlər Fərqanə Qasımova, İlahə Əfəndiyeva və digərləri çıxış ediblər.

Qeyd edək ki, Xəzər Universitetinin 35 illik yubileyi yalnız keçilmiş yolun qeyd olunması deyil, həm də universitetin beynəlxalq akademik məkanda mövqeyinin daha da möhkəmləndirilməsinə yönəlmiş strateji baxışını əks etdirir.

Hasanov, Birol Akgün, Hidayet Simsek, Murat Akkoç - Head of the TRT Baku Bureau - Arzu Javadova, Vice-President of SOCAR, and Nargiz Hacıyeva, Director of the British Council for Azerbaijan.

The event concluded with a concert program and a banquet.

At the concert, accompanied by the university's Chamber Orchestra under the direction of Zulfüyyə Sadıqova — Head of the Music and Fine Arts Department at Khazar University, Honored Teacher, and pianist — People's Artists Alim Gasimov, Brilliant

Dadaşova, Azər Zeynalov, and Gülnaz İsmayılova, Honored Artists Fərqanə Qasımova, İlahə Əfəndiyeva, and others performed.

Arzu Cavadova

It is worth noting that Khazar University's 35th anniversary reflects not only a recognition of the path already traveled, but also a strategic vision aimed at further consolidating the university's standing in the international academic arena.

Nərgiz Hacıyeva

Fərqanə Qasımova

Alim Qasimov

Azər Zeynalov

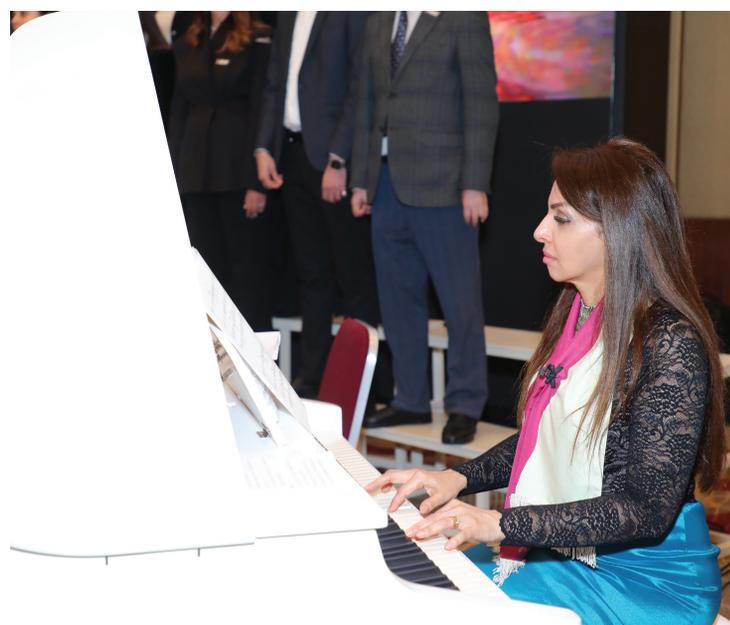
Gülnaz İsmayılova

İlahə Əfəndiyeva

Brilliant Dadaşova

Zülfüyyə Sadıqova

**XƏZƏR UNIVERSİTETİNİN TƏSİSÇİSİ,
DİREKTORLAR VƏ QƏYYUMLAR ŞURASININ
SƏDRİ PROF.AKAD. HAMLET İSAXANLININ
XƏZƏR UNIVERSİTETİNİN 35 İLLİK YUBİLEYİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ AÇILIŞ NİTQİ
BAKİ, HİLTON HOTELİ, 17 MART 2026-CI İL**

Yaşadığımız, içində olduğumuz gerçək dünya ilə yanaşı, insanın bir xəyal dünyası da var, sonsuz, ucsuz-bucaqsız... İnsan həmişə xəyal ilə gerçəklik arasında var-gəl edir, xəyal etdiklərini gerçək həyatda görmək istəyir. Xəyal yaradıcılığın canıdır, anasıdır. Bədii ədəbiyyat xəyalın məhsuludur. Musiqi və incəsənət xəyalın övladlarıdır. Təbiət elmləri də, texnologiya da öz fəvqəladə uğurlarına görə xəyalə çox borcludur. A. Einstein bunu belə ifadə etmişdir: “Xəyal bilikdən daha vacibdir. Bilik məhduddur, xəyal isə bütün dünyanı qucağına alır, tərəqqiyə yol açır”.

1990-cı ilin ortalarında, Sovetlər Birliyinin böyük böhran keçirdiyi, iqtisadiyyatın və siyasi sistemin çökməkdə olduğu, xalqın azadlıq istəyinin zilə qalxdığı bir dövrdə, mənə, Avropa və Şimali Amerika səfərlərimdən də qidalanan bir hiss-həyəcan bürümüşdü: ali təhsil sistemimizdə ciddi dəyişikliklər, islahat edilməlidir, amma bu uzun və çətin işdir, dövlət işidir; bəlkə özüm nəşə edə bilərəm, ürəyimdən keçən, xəyalımda bəslədiyim “yaxşı, güclü, çağdaş ali məktəb” fikrini həyata keçirmək mümkün olarmı?! Bu ideya inanılmaz olsa da, utopiya kimi görünsə də, cəzbedici idi.

Görəsən hökumət bu işə necə baxar? Xoşbəxtlikdən dövrün hökumət başçısı da bənzər fikirdə imiş. Hərçənd ki, hökumət özü ağır, çətin vəziyyətdə idi. Bir neçə maraqlı və vacib görüşlər nəticəsində tarixə daxil olan iki imza atıldı: 20 dekabr 1990 - cı il hazırlıq aparılması haqqında sərəncam və 18 mart 1991 - ci il, bu gün var olan, çiçəklənən Xəzər Universitetinin qurulması haqqında hökumət qərarı! Azərbaycanın milli müstəqillik gününə 7 ay qalırdı. Bu, tək Azərbaycanda deyil, bütün Sovetlər Birliyində hökumət qərarı ilə yaradılmış ilk özəl universitet oldu!

1991-ci ilin yazında 19 tələbə, bir qrup müəllim və inzibatçılar, cəmi hardasa 30 adam işə başladıq. Mən xəyalımda qurduğum, dünya təcrübəsinə əsaslanan gözəl, maraqlı gələcəyimiz haqqında söhbət edərkən, ətrafımdakıların gözlərinin parlamasını görürdüm. Müəllim və tələbələrimizi mübadilə proqramları ilə Amerikaya göndərdik, onlar geri qayıdanda “Hamlet müəllim, siz bizə söylədiklərinizi indi daha yaxşı başa düşürük” deyirdilər. Dünya universitetləri ilə sıx əlaqə qurduq, onlardan çox şey öyrəndik. Vətənə, bölgəyə xidmətlə yanaşı, bir dünya universiteti olmağa çalışdıq. Əvvəl ABŞ ilə, sonra Avropa, Türkiyə və İranla, eyni zamanda Çin, Yaponiya, Koreya, Malayziya və Avstraliya ali məktəbləri ilə əməkdaşlıq etdik. Gürcüstan və Orta Asiya ilə yaxınlaşdıq.

Yol gedə-gedə çox “ilk”lərə imza atdıq - ölkəmizdə ilk ingilisdilli, ilk tələbə mərkəzli universitet olduq, ilk bakalavr və magistr proqramlarını, ilk kredit yığma təhsil modelini hazırlayıb işə saldıq, şəffaflığı və akademik sərbəstliyi vurğulayan və həyata keçirən ilk ali məktəb olduq, bir sıra sahələrdə ölkəmizdə ilk ciddi laboratoriyalar qurduq. “Dünya” adlı ilk milli və beynəlxalq IB məktəblər şəbəkəsini qurduq, ilk universitet Direktorlar və Qəyyumlar Şurasını (Türkiyədə – “Mütevelli Heyəti”, ingiliscə - “Board of Trustees” deyirlər) yaratdıq və sair və sair.

Təhsil və araşdırmada keyfiyyəti təyin edən amilləri, bütün tərəfləri inkişaf etdirməyə çalışdıq. Öyrənəni, yəni tələbəni və öyrədəni, yəni alimi, müəllimi ciddi seçib yetişdirməklə məşğul olduq. Dünya ilə səsleşən dinamik təhsil modeli, çağdaş proqramlar və elmi-texnoloji ideyalar üzərində işlədik. Zəruri maddi-texniki qaynaqları (binalar, laboratoriya, klinika, kitabxana, idman və mədəniyyət ocaqları...) yaratdıq. Və nəhayət, çox mühüm olan, həyati vacib olan bir cəhəti – xoş və işgüzar insani mühiti qura bildik.

Biz xoşbəxt ailə olduq - Xəzər Universiteti ailəsi, tələbələr, müəllimlər, işçilər, valideynlər, məzunlar, məzunlarımızı işə götürənlər. 30 adamla başladığ, bu gün Xəzər Universiteti və Dünya məktəbi birlikdə hardasa 10 min adamın oxuduğu, çalışdığı, ölkədə, bölgədə və dünyada tanınmış elm, təhsil və mədəniyyət mərkəzi olduq. Birlikdə uğur qazandıq, böyüdük, gücləndik, daxili ilə xarici, zehni və qəlbi həmahəng olan yaradıcı, xoş və səmimi mühit yaratdıq. İnsanın təbiətində olan bilmək, xoşbəxt olmaq arzusunun institutlaşdırmağa, davamlı, dayanıqlı etməyə çalışdıq. Dünya Məktəbinin qurucusu Nailə xanım “Xoşbəxtlik göydən düşmür” deyirdi, “xoşbəxtliyi qurmaq lazımdır, ətrafdakıları xoşbəxt etmək xoşbəxtliyin zirvəsidir” deyirdi. Əlbəttə, dünyada cənnət yoxdur, mükəmməl heç nə yoxdur. Biz mükəmməlliyə can atırıq, devizimiz, şüarımız, rəhbər prinsipimiz budur: “Hər gün, hər saat mükəmməlliyə doğru”!

**OPENING SPEECH BY PROF. ACAD. HAMLET
ISAKHANLI, FOUNDER OF KHAZAR
UNIVERSITY AND CHAIRMAN OF THE BOARD OF
DIRECTORS AND TRUSTEES, AT THE CEREMONY
DEDICATED TO THE 35TH ANNIVERSARY OF
KHAZAR UNIVERSITY**

BAKU, HILTON HOTEL, 17 MARCH 2026

Alongside the real world in which we live, there also exists a world of dreams - an infinite and boundless world. People constantly move between dreams and reality, wishing to see in real life what they imagine in their dreams. Dreams are the soul and the mother of creativity. Fiction is the product of dreams. Music and art are the children of dreams. Both the natural sciences and technology owe many of their extraordinary successes to dreams. Albert Einstein expressed it this way: “Dreams are more important than knowledge. Knowledge is limited, but dreams embrace the whole world and open the way to progress.”

In the middle of 1990s, when the Soviet Union was experiencing a deep crisis, the economy and political system were collapsing, and the people’s desire for freedom was growing stronger. I was filled with a sense of excitement and responsibility, also inspired by my travels in Europe and North America. I believed that serious changes and reforms were necessary in our higher education system. Yet this was a long and difficult task, essentially a matter for the state. Still, I asked myself: perhaps I could do something myself? Was it possible to realize the idea of a “good, strong, modern university” that I had long cherished in my heart and in my dreams? Although this idea seemed incredible, almost utopian, it was deeply attractive.

I wondered how the government would view such an initiative. Fortunately, the head of government at the time shared a similar vision, even though the government itself was going through a very difficult period. After several important and memorable meetings, two historic decisions were signed: the order of December 20, 1990, initiating preparations, and the go-

(To be continued page 14)

vernment resolution of March 18, 1991, establishing Khazar University, which exists and flourishes today. At that time, there were seven months left until the National Independence Day of Azerbaijan. Khazar University thus became the first private university established by a government decision not only in Azerbaijan but in the entire Soviet Union.

In the spring of 1991, a small group of 19 students together with teachers and administrators, about 30 people in total, began the work. As I spoke about the beautiful and exciting future that I had envisioned, drawing on international experience, I could see the enthusiasm in the shining eyes of those around me. We sent our teachers and students to the United States through exchange programs, and when they returned, they often said, “Mr. Isakhanli, now we understand much better what you meant.” We established close ties with universities around the world and learned greatly from these collaborations. While serving our country and region, we also aspired to become a world university. Our first collaborations were with the United States, followed by partnerships with Europe, Türkiye, and Iran, as well as universities in China, Japan, Korea, Malaysia, and Australia. We also strengthened our ties with Georgia and Central Asia.

Along this path, we achieved many “firsts.” We became the first institution in our country where English was the main language of instruction and the first student-centered university. We developed and launched the first bachelor’s and master’s degree programs based on modern international standards and introduced the first credit-based education model. We were the first higher education institution in the country to emphasize and actively implement transparency and academic freedom. For the first time in Azerbaijan, we established advanced laboratories in several fields. We founded the first national network of schools, “Dünya,” offering international IB programs. We also created the first university Board of Trustees in the country, and many other initiatives followed.

We worked to develop all the elements that determine quality in education and research. We devoted great attention to the careful selection and development of both learners - the students and teachers - the scholars. We focused on building a strong dynamic educational model, modern academic programs, and innovative scientific and technological ideas. At the same time, we created the necessary material and technical resources: buildings, laboratories, clinics, libraries, and sports and cultural centers. Finally, and perhaps most importantly, we succeeded in building a warm, inspiring, and productive human environment.

Over time, we became a happy family - the Khazar University family, composed of students, teachers, staff, parents, graduates, and those who employ our graduates. We began with only about 30 people. Today, together with Dünya School, Khazar University has grown into a major center of science, education, and culture, where about 10,000 people study and work, and which is recognized throughout the country, the region, and the world. Together we have succeeded, grown, and become stronger, establishing a creative, welcoming, and sincere environment where the inner and the outer, the mind and the heart, exist in harmony. We have tried to institutionalize and sustain the natural human desire to learn, and to be happy. Nailə xanım, the founding director of Dünya School, often said: “Happiness does not fall from the sky. You must build it. Making those around you happy is the highest form of happiness.” Of course, there is no paradise in this world, and nothing is perfect. Yet we strive for perfection. Our motto, our guiding principle, has always been: “Towards perfection every day, every hour,” or simply, “Always Leading the Way.”

"XƏZƏR"Ə TƏBRİKLƏR

CONGRATULATIONS TO "KHAZAR"

Hörmətli Raziyə xanım,

Xəzər Universitetinin 35 illik yubileyi münasibətilə universitet rəhbərliyini və bütün kollektivi səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Ötən illər ərzində Xəzər Universiteti ölkəmizdə müasir təhsil mühitinin formalaşdırılmasında, yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasında, elmin və təhsilin inkişafında mühüm rol oynamış, qazandığı nailiyyətlərlə nüfuzlu ali təhsil müəssisələrindən birinə çevrilmişdir. Universitetin əldə etdiyi uğurlar onun peşəkar, fədakar və yüksək intellektual potensiala malik kollektivinin məqsədyönlü fəaliyyətinin nəticəsidir.

Bu əlamətdar yubiley münasibətilə Sizin simanızda Xəzər Universitetin bütün kollektivinə möhkəm cansağlığı, məsul və şərəfli fəaliyyətinizdə davamlı uğurlar, yeni nailiyyətlər və gələcək inkişaf yolunuzda daha böyük uğurlar arzulayıram. İnanıram ki, Xəzər Universiteti bundan sonra da ölkəmizin təhsil və elm sahəsində mühüm töhfələr verməkdə davam edəcəkdir.

*Hörmətlə,
AMK-nın rektoru,
professor Kamilə Dadaş-zadə*

Dear Razia khanum,

On the occasion of Khazar University's 35th anniversary, I sincerely and wholeheartedly congratulate the university administration and the entire staff.

Over the years, Khazar University has played an important role in shaping a modern educational environment in our country, training highly qualified personnel, and developing science and education. It has become one of the most prestigious higher education institutions through its achievements. The successes achieved by the university are the result of the purposeful activities of its professional, dedicated, and highly intellectual staff.

On the occasion of this remarkable jubilee, I wish the entire Khazar University community, through your person, strong health, continued success in your responsible and honorable work, new achievements, and even greater accomplishments on the path of future development. I believe that Khazar University will continue to make significant contributions to the fields of education and science in our country.

**Respectfully,
Rector of NCA,
Professor Kamila Dadash-zadeh**

**"XƏZƏR"Ə
TƏBRİKLƏR**

**CONGRATULATIONS TO
"KHAZAR"**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
QARABAĞ UNİVERSİTETİ**

**Xəzər Universitetinin təsisçisi,
Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri
professor Hamlet İsxanlı**

Hörmətli Hamlet müəllim,

Sizi və rəhbərlik etdiyiniz kollektivi Azərbaycanın aparıcı ali təhsil müəssisələrindən biri olan Xəzər Universitetinin yaradılmasının 35 illik yubileyi münasibətilə Qarabağ Universitetinin professor-müəllim və tələbə heyəti adından səmimi qəlbdən təbrik edirəm.

Bu əlamətdar yubiley yalnız bir ali təhsil müəssisəsinin fəaliyyət tarixində mühüm mərhələ deyil, həm də Azərbaycanda müasir, beynəlxalq standartlara uyğun ali təhsil modelinin formalaşması və inkişafı istiqamətində görülmüş işlərin mühüm nəticəsi kimi dəyərləndirilə bilər. 1991-ci ildə təsis etdiyiniz Xəzər Universiteti ötən müddət ərzində ölkənin akademik və elmi mühitində özünəməxsus mövqə qazanmış, mühəndislik, tətbiqi elmlər, iqtisadiyyat, biznes idarəçiliyi, humanitar və sosial elmlər, beynəlxalq münasibətlər, təhsil və digər sahələr üzrə yüksək ixtisaslı, müasir düşüncəli kadrların yetişdirilməsində mühüm rol oynamışdır.

Fəaliyyət göstərdiyi illər ərzində universitet təhsil, elm və beynəlxalq əməkdaşlıq sahələrində əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə etmişdir. Müxtəlif ixtisaslar üzrə minlərlə tələbə bu ali təhsil ocağında təhsil almış, yüzlərlə məzun dövlət qurumlarında, özəl sektorda və beynəlxalq təşkilatlarda uğurla fəaliyyət göstərərək ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına töhfə vermişdir.

Xəzər Universiteti Azərbaycanda ingilisdilli təhsil modelinin tətbiqi və inkişafında qabaqcıl ali təhsil müəssisələrindən biri kimi tanınır. Universitet dünyanın bir çox ölkələrinin ali məktəbləri ilə əməkdaşlıq əlaqələri quraraq tələbə və müəllim mübadiləsi proqramlarında fəal iştirak edir, beynəlxalq akademik mühitə inteqrasiyanı uğurla həyata keçirir. Müasir tədris infrastrukturunu, güclü professor-müəllim heyəti, innovativ və sosial məsuliyyətli təhsil yanaşması ilə Xəzər Universiteti ölkənin ali təhsil sistemində xüsusi mövqeyə malikdir.

Qarabağ Universiteti olaraq Xəzər Universiteti ilə əməkdaşlıq imkanlarını yüksək qiymətləndirir, elm, təhsil və beynəlxalq layihələr sahəsində birgə təşəbbüslərin qarşılıqlı faydalılığına və uğurlu gələcəyinə inanırıq. Əminik ki, mütərəqqi akademik yanaşmalara, güclü intellektual potensiala və müasir inkişaf strategiyasına malik Xəzər Universiteti qarşıdakı illərdə də Azərbaycanın ali təhsil məkanında mühüm rol oynayacaq, global çağırışlara cavab verən yeni nəsəl mütəxəssislərin yetişdirilməsinə töhfələrini davam etdirəcəkdir.

Xəzər Universiteti ailəsinə bu əlamətdar yubiley münasibətilə bir daha səmimi təbriklərimi çatdırır, Sizə və rəhbərlik etdiyiniz kollektivə möhkəm cansağlığı, davamlı uğurlar və yeni nailiyyətlər arzulayıram.

**Hörmətlə,
Rektor**

Şahin Bayramov

12 mart 2026-cı il

**"XƏZƏR"Ə
TƏBRİKLƏR**

**CONGRATULATIONS TO
"KHAZAR"**

**MINISTRY OF SCIENCE AND EDUCATION OF REPUBLIC OF
AZERBAIJAN KARABAKH UNIVERSITY**

**To the founder of Khazar University,
Chairman of the Board of Directors and
Trustees, Professor Hamlet Isakhanli**

Dear Professor Hamlet Isakhanli,

On behalf of the faculty and student body of Karabakh University, I sincerely congratulate you and the team you lead on the occasion of the 35th anniversary of the founding of Khazar University, one of Azerbaijan's leading higher education institutions.

This remarkable anniversary can be regarded not only as an important milestone in the history of a single educational institution, but also as a significant outcome of the work done toward shaping and developing a modern, internationally standardized higher education model in Azerbaijan. Khazar University, which you founded in 1991, has over the years established a unique position in the country's academic and scientific community, playing an important role in training highly qualified, modern-thinking professionals in engineering, applied sciences, economics, business administration, humanities and social sciences, international relations, education, and other fields.

Over the years of its operation, the university has achieved remarkable accomplishments in the areas of education, science, and international cooperation. Thousands of students across various disciplines have received their education at this institution, and hundreds of graduates have gone on to work successfully in government agencies, the private sector, and international organizations, contributing to the socio-economic development of the country.

Khazar University is recognized as one of the leading higher education institutions in Azerbaijan in implementing and developing an English-language education model. The university has established cooperative relations with universities in many countries around the world and actively participates in student and faculty exchange programs, successfully carrying out integration into the international academic community. With its modern teaching infrastructure, strong faculty, and innovative and socially responsible approach to education, Khazar University holds a special place in the country's higher education system.

As Karabakh University, we highly value the opportunities for cooperation with Khazar University and believe in the mutual benefit and successful future of joint initiatives in the fields of science, education, and international projects. We are confident that Khazar University, with its progressive academic approach, strong intellectual potential, and modern development strategy, will continue to play an important role in Azerbaijan's higher education landscape in the years ahead, and will keep contributing to the training of a new generation of specialists capable of responding to global challenges.

On the occasion of this remarkable anniversary, I once again extend my sincere congratulations to the Khazar University family, and wish you and the team you lead good health, continued success, and new achievements.

**Respectfully,
Rector
Shahin Bayramov**

XƏZƏR XƏBƏR № 459 Mart 2026

México

Embajada de México en Azerbaiyán

AZE-0348

Baku, March 18, 2026

Mr. Hamlet Isakhanli
Chairman, Board of Directors and Trustees, Khazar University

Dear Professor Isakhanli,

On the occasion of the 35th Anniversary of Khazar University, I would like to extend my warmest congratulations to you as its Founder.

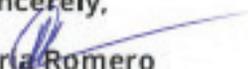
Over the past three and a half decades, Khazar University has become a Center of academic excellence, innovation, and international cooperation in Azerbaijan. Your vision, leadership, and unwavering commitment to education have played a fundamental role in shaping generations of professionals and fostering intellectual growth in the country and beyond.

This important milestone also provides an excellent opportunity to highlight the growing bilateral academic relations between institutions of our two countries. In particular, I would like to commend the collaboration between Universidad Panamericana, Campus Aguascalientes, and Khazar University, marked by the signing of a Memorandum of Understanding. This agreement establishes a valuable framework of cooperation to promote student exchanges, academic staff mobility, joint research projects, and dual-degree schemes, further strengthening the ties between our academic communities.

This anniversary is a testament not only to your dedication, but also to the significant contribution of Khazar University to the development of higher education and the promotion of international academic partnerships.

Please accept my sincere congratulations and best wishes for continued success, prosperity, and many more achievements in the years to come.

Sincerely,

Victoria Romero
Embajadora

Cənab Hamlet İsaخانlı

Xəzər Universitetinin Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri

Hörmətli Professor İsaخانlı,

Xəzər Universitetinin 35 illik yubileyi münasibətilə universitetin qurucusu olaraq sizə ən səmimi təbriklərimi çatdırmaq istəyirəm.

Ötən 35 il ərzində Xəzər Universiteti Azərbaycanda akademik mükəmməlliyin, innovasiyanın və beynəlxalq əməkdaşlığın etibarlı mərkəzinə çevrilmişdir. Sizin uzaqgörən vizyonunuz, güclü liderliyiniz və təhsilə olan sarsılmaz bağlılığınız həm ölkəmizdə, həm də onun hüdudlarından kənar da yüksək ixtisaslı peşəkar nəslin yetişməsinə və intellektual inkişafın irəliləməsinə əvəzsiz töhfə vermişdir.

Bu əlamətdar yubiley, eyni zamanda, ölkələrimizin təhsil müəssisələri arasında getdikcə dərinləşən ikitərəfli akademik əlaqələri bir daha nümayiş etdirmək üçün gözəl fürsətdir. Xüsusilə, Universidad Panamericana (Campus Aguascalientes) ilə Xəzər Universiteti arasında imzalanan Anlaşma Memorandumu diqqətəlayiqdir. Bu saziş tələbə və akademik heyət mübadiləsini, birgə tədqiqat layihələrini və ikili diplom proqramlarını əhatə edən möhkəm əməkdaşlıq yaradaraq iki universitetin akademik icmaları arasındakı körpünü daha da gücləndirir.

Bu yubiley yalnız Sizin şəxsi fədakarlığınızın deyil, Xəzər Universitetinin ali təhsilin inkişafına və beynəlxalq akademik tərəfdaşlığın möhkəmlənməsinə verdiyi dəyərli töhfənin parlaq sübutudur.

Sizə bundan sonra da uğurlar, firavanlıq və yeni nailiyyətlər arzulayıb, ən səmimi təbrik və diləklərimi qəbul etməyinizi xahiş edirəm.

Hörmətlə,

Victoria Romero

Meksika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı Səfiri

Azərbaycan Respublikası

**Odlar Yurdu
Universiteti**Bakı şəh., AZ1072,
Koroğlu Rəhimov küç. 13

Azerbaijan Republic

**Odlar Yurdu
University**13 Koroghlu Rahimov st.,
Baku, Azerbaijan, AZ1072

Tel: +994 (12) 465 82 00; Fax: +994 (12) 465 67 05; Url: www.oyu.edu.az; E-mail: info@oyu.edu.az

№ 26 / *8542*"16" *mart* 2026-cı il**Xəzər Universitetinin
Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının
sədri prof. H.A.İsaxanlıya****Hörmətli Hamlet müəllim!**

Xəzər Universitetinin **35 illik yubileyi** münasibətilə Sizi, şəxsinizdə universitetin professor-müəllim heyətini, əməkdaşlarını və tələbələrini Odlar Yurdu Universitetinin kollektivi adından səmimi qəlbdən təbrik edirik.

Zəngin və şərəfli inkişaf yolu keçmiş, ölkəmizdə müasir, özəl ali təhsil mühitinin formalaşmasına mühüm töhfələr vermiş Xəzər Universiteti qısa müddət ərzində Azərbaycanın aparıcı ali təhsil müəssisələrindən birinə çevrilmişdir.

Universitet yüksək səviyyəli tədris mühiti, güclü elmi potensialı və beynəlxalq əlaqələri ilə ölkəmizin elm və təhsil həyatında xüsusi mövqə qazanmışdır.

Məhz qurucusu olduğunuz Xəzər Universitetinin ziyalı kollektivi bu gün də ölkəmizdə təhsilin inkişafı, elmin və innovasiyaların genişləndirilməsi, beynəlxalq akademik mühitə inteqrasiyanın gücləndirilməsi istiqamətində uğurlu fəaliyyətini davam etdirir.

Əziz Hamlet müəllim!

Bir daha **35 illik yubileyi** münasibətilə Sizi, şəxsinizdə universitetinizin bütün professor-müəllim heyətini, əməkdaşlarını, məzunlarını və tələbələrini Odlar Yurdu Universitetinin kollektivi adından və şəxsən öz adımdan səmimi qəlbdən təbrik edir, möhkəm cansağlığı, xoş əhval-ruhiyyə, ölkədə elm və təhsil sahəsinin inkişafı naminə yeni-yeni uğurlar arzulayırıq

Hörmətlə,

rektor

prof. Əhməd Vəliyev

Azərbaycan Respublikası

**Odlar Yurdu
Universiteti**Bakı şəh., AZ1072,
Koroğlu Rəhimov küç. 13

Azerbaijan Republic

**Odlar Yurdu
University**13 Koroghlu Rahimov st.,
Baku, Azerbaijan, AZ1072Tel: +994 (12) 465 82 00; Fax: +994 (12) 465 67 05; Url: www.oyu.edu.az; E-mail: info@oyu.edu.az

**To the Chairman of the Board of
Directors and Trustees of Khazar
University, Prof. H.A. Isakhanli**

Dear Professor Hamlet Isakhanli!

On the occasion of the 35th anniversary of Khazar University, we sincerely and wholeheartedly congratulate you, the university's faculty, staff, and students on behalf of the Odlar Yurdu University community.

Khazar University, which has gone through a rich and honorable path of development and made significant contributions to the formation of a modern, private higher education environment in our country, has quickly become one of the leading higher education institutions in Azerbaijan.

The university has gained a special place in the scientific and educational life of our country with its high-level academic environment, strong scientific potential, and international connections.

The intellectual community of Khazar University, which you founded, continues its successful activities today in the directions of developing education, expanding science and innovations, and strengthening integration into the international academic environment.

Dear Professor Hamlet Isakhanli!

Once again, on the occasion of the 35th anniversary, we sincerely congratulate you personally, and on behalf of the Odlar Yurdu University community, we congratulate all the faculty, staff, graduates, and students of your university, and wish you good health, a cheerful spirit, and new successes in the development of science and education in the country.

**Respectfully,
Rector Prof. Ahmad Valiyev**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
UNEC AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
 AZ 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç. 6 Tel.:(+994 12) 437-10-86
 Faks: (+994 12) 492-59-40, elektron poçt: unec@unec.edu.az, Veb: www.unec.edu.az

17 mart 2026-cı il

№ 010-015-555r/02/2026

**Xəzər Universitetinin təsisçisi,
 Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının
 sədri professor Hamlet İ saxanlıya**

Hörmətli Hamlet müəllim,

Sizi və Xəzər Universitetinin kollektivini 35 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm!

Ötən 35 il ərzində Xəzər Universiteti ölkəmizin ali təhsil məkanında özünəməxsus yer tutaraq elmi, akademik və intellektual mühitin inkişafında özünəməxsus rol oynamışdır. Universitet fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində keyfiyyətli təhsil modelinin formalaşdırılması, beynəlxalq əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsi, eləcə də müasir düşüncəli, peşəkar kadrların hazırlanması istiqamətində əhəmiyyətli uğurlara imza atmışdır. Bu gün Xəzər Universiteti Azərbaycanda ali təhsilin inkişafına töhfə verən, akademik nailiyyətləri ilə seçilən nüfuzlu ali təhsil müəssisələrindən biri kimi tanınır.

Xəzər Universitetinin beynəlxalq reytinglərdə qazandığı uğurlar və global elmi mühitə inteqrasiyası hər birimiz tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılır. Sizin rəhbərliyinizlə həyata keçirilən layihələr, tədqiqatlar və yetişdirdiyiniz vətənpərvər, geniş dünyagörüşünə malik gənclər dövlətimizin davamlı inkişafına verilən dəyərli töhfələrdir.

İnanıram ki, universitetiniz öz zəngin təcrübəsini qoruyaraq elm və innovasiya sahəsində daha böyük zirvələri fəth edəcək, global təhsil məkanındakı nüfuzunu daha da artıracaqdır.

Bu əlamətdar yubiley münasibətilə Sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm, Xəzər Universitetinin kollektivinə möhkəm cansağlığı, yeni uğurlar, davamlı inkişaf və gələcək fəaliyyətinizdə böyük nailiyyətlər arzulayıram!

Hörmətlə,

Rektor

prof. Ədalət Muradov

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
UNEC AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
 AZ 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç. 6 Tel.:(+994 12) 437-10-86
 Faks: (+994 12) 492-59-40, elektron poçt: unec@unec.edu.az, Veb: www.unec.edu.az

**To the Founder of Khazar
 University, Chairman of the Board
 of Directors and Trustees, Professor
 Hamlet Isakhanli**

Dear Professor Hamlet Isakhanli,

I sincerely congratulate you and the entire team of Khazar University on the occasion of your 35th anniversary!

Over the past 35 years, Khazar University has occupied a unique place in our country's higher education landscape, playing a distinctive role in the development of a scientific, academic, and intellectual environment. During its years of operation, the University has made significant achievements in establishing a quality education model, expanding international cooperation, and training modern-thinking, professional personnel. Today, Khazar University is recognized as one of the prestigious higher education institutions in Azerbaijan that contributes to the development of higher education and stands out for its academic achievements.

The successes achieved by Khazar University in international rankings and its integration into the global scientific community are met with great admiration by each of us. The projects and research carried out under your leadership, as well as the patriotic, broad-minded young people you have raised, are valuable contributions to the sustainable development of our state.

I believe that your university, preserving its rich experience, will conquer even greater heights in the fields of science and innovation, and will further strengthen its reputation in the global educational arena.

On the occasion of this remarkable anniversary, I once again wholeheartedly congratulate you, and wish the entire team of Khazar University good health, new successes, continuous progress, and great achievements in your future endeavors!

**Respectfully,
 Rector Prof. Adalat Muradov**

**Xəzər Universitetinin təsisçisi professor Hamlet
İsaxanlıya
Xəzər Universitetinin rektoru Dr. Raziyə
İsayevaya**

**Hörmətli Hamlet müəllim!
Hörmətli Raziyə xanım!**

Xəzər Universitetinin yaranmasının 35 illiyi münasibətilə Sizi və universitetin kollektivini Sumqayıt Dövlət Universitetinin professor-müəllim heyəti adından səmimi qəlbdən təbrik edirəm!

Xəzər Universiteti yarandığı gündən etibarən Azərbaycanın ali təhsil sistemində yenilikçi yanaşmaları ilə seçilmiş, ölkəmizdə ingilisdilli təhsilin inkişafına, müasir təhsil modelinin formalaşmasına və beynəlxalq akademik əməkdaşlığın genişlənməsinə mühüm töhfələr vermişdir. Universitetin tətbiq etdiyi müasir tədris proqramları, tədqiqat yönümlü fəaliyyəti və beynəlxalq əlaqələri onun həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq akademik mühitdə yüksək nüfuz qazanmasına səbəb olmuşdur.

Bu gün Xəzər Universiteti müxtəlif sahələr üzrə yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanmasında, elmi tədqiqatların inkişafında və beynəlxalq təhsil standartlarının tətbiqində özünəməxsus mövqeyi ilə seçilən ali təhsil ocaqlarından biridir.

Bir daha bu əlamətdar yubiley münasibətilə sizi və kollektivinizi ürəkdən təbrik edir, hər birinizə yaradıcılıq uğurları, elmi və pedaqoji fəaliyyətinizdə davamlı yüksəliş arzulayıram!

**Dərin hörmətlə,
Sumqayıt Dövlət Universitetinin
Rektoru v.i.e.
AMEA-nın müxbir üzvü
Əminəğa Sadıqov**

**SUMGAYIT STATE
UNIVERSITY**

**To Professor Hamlet Isaxanli,
Founder of Khazar University To Dr. Razia
Isaeva, Rector of Khazar University**

**Dear Professor Hamlet Isakhanli,
Dear Ms. Razia,**

On the occasion of the 35th anniversary of Khazar University, I extend my most heartfelt congratulations to you and to the University's entire faculty and staff on behalf of the teaching and academic personnel of Sumgayit State University!

From the very day of its establishment, Khazar University has distinguished itself within Azerbaijan's higher education system through its innovative approaches, making significant contributions to the development of English-language education in our country, to the formation of a modern educational model, and to the expansion of international academic cooperation. The contemporary curricula it has implemented, its research-oriented activities, and its international partnerships have earned the University a distinguished reputation both within the country and in the international academic community.

Today, Khazar University stands as one of the higher education institutions that occupies a unique position in the training of highly qualified professionals across various fields, in the advancement of scientific research, and in the implementation of international educational standards.

Once again, on this remarkable jubilee, I warmly congratulate you and your faculty and wish each of you creative success and continued advancement in your scholarly and pedagogical endeavors!

**Yours sincerely,
Acting Rector of Sumgayit State University,
Corresponding Member of ANAS,
Aminaga Sadıqov**

BAKI BİZNES UNİVERSİTETİ

Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri, fizika-fizikiyət elmləri doktoru, professor Hamlet İsaخانlıya

To Professor Hamlet Isaxanli, Founder, Chairman of the Board of Directors and Trustees, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Khazar University

Hörmətli Hamlet müəllim!

35 illik şərəfli fəaliyyət yolu keçmiş Xəzər Universiteti bu gün ölkəmizin ali təhsil sistemində müasir idarəetmə modeli, beynəlxalq standartlara uyğun tədris proqramları və güclü elmi potensialı ilə seçilən nüfuzlu ali təhsil ocaqlarından biridir. Universitetin əsası qoyulduğu gündən formalaşdırdığımız yenilikçi və azad akademik mühit Azərbaycan ali təhsil məkanında keyfiyyətin yüksəldilməsinə mühüm töhfələr vermişdir.

Ötən illər ərzində Xəzər Universiteti yalnız respublikamızda deyil, həm də beynəlxalq akademik məkanda tanınan təhsil müəssisəsinə çevrilmişdir. Təsədüfi deyil ki, universitetinizin minlərlə məzunu ölkəmizin müxtəlif sahələrində-elm, təhsil, biznes, dövlət idarəçiliyi və özəl sektorda uğurla fəaliyyət göstərərək, Azərbaycanın sosial-iqtisadi və mədəni inkişafında fəal rol oynayıb.

Bakı Biznes Universiteti ilə Xəzər Universiteti arasında mövcud olan səmimi dostluq münasibətlərini də xüsusi qeyd etmək istərdim. Tədris, beynəlmilləşmə və elmi-tədqiqat sahələrində qarşılıqlı fəaliyyət hər iki ali təhsil müəssisəsinin inkişafına, qabaqcıl təcrübə və bilik mübadiləsinin güclənməsinə xidmət edir.

Çox hörmətli Hamlet müəllim!

Mən sizi, Xəzər Universitetinin professor-müəllim heyətini və çoxsaylı tələbə kollektivini Bakı Biznes Universitetinin kollektivi adından və şəxsən öz adımdan 35 illik yubiley münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edirəm. Sizə möhkəm cansalığı, uzun ömür və ali təhsilimizin inkişafı naminə həyata keçirdiyiniz nəcib fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

İnanıram ki, Xəzər Universiteti bundan sonra da ölkəmizin beynəlxalq standartlara cavab verən yüksəkixtisaslı kadrlarla təmin olunmasında, elmi potensialın gücləndirilməsində və Azərbaycanımızın dinamik inkişafında öz dəyərli töhfələrini verməyə davam edəcəkdir.

**Dərin hörmətlə,
Bakı Biznes Universitetinin rektoru:
i.e.d., prof. İ.M. ABBASOV**

Dear Professor Hamlet Isakhanli,

Khazar University, having completed 35 years of distinguished service, is today one of the prestigious higher education institutions in our country, distinguished by its modern governance, internationally aligned curricula, and strong scientific potential. The innovative and free academic environment you have cultivated since the University's founding has made a significant contribution to the advancement of quality in Azerbaijan's higher education.

Over the years, Khazar has become a recognized educational institution not only in our republic but also in the world. It is no coincidence that thousands of your graduates are successfully active across various sectors of our country - science, education, business, public administration, and the private sector - playing an active role in Azerbaijan's socio-economic and cultural development.

I want to give special mention to the warm relations of friendship that exist between Baku Business and Khazar University. Cooperation in education, internationalization, and scientific research serves the development of both institutions and strengthens the exchange of best practices and knowledge.

Dear Professor Hamlet Isakhanli,

On behalf of the entire faculty and staff of Baku Business University, and on my own behalf, I extend my congratulations to you, to the faculty of Khazar and to its students, on this 35th anniversary. I wish you robust health, a long life, and continued success in the noble endeavors you undertake for the advancement of our higher education system.

I am confident that Khazar University will continue to make its valued contributions to providing our country with highly qualified professionals who meet international standards, to strengthening scientific potential, and to the dynamic development of our Azerbaijan.

**Sincerely,
Rector of Baku Business University,
Doc. Prof. I.M. ABBASOV**

**Xəzər Universitetinin təsisçisi,
Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri,
professor Hamlet İsaخانlıya**

Hörmətli Hamlet müəllim!

Əziz professor-müəllim heyəti, hörmətli əməkdaşlar və Xəzər Universitetinin dəyərli kollektivi!

Azərbaycan Texniki Universitetinin çoxminli kollektivi adından Sizi və bütün əməkdaşlarınızı Xəzər Universitetinin fəaliyyətə başlamasının 35 illik yubileyi münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edirik!

Xəzər Universiteti Azərbaycanda ilk özəl universitet olaraq, yarandığı gündən etibarən Azərbaycan ali təhsil sistemində innovativ yanaşmaları, beynəlxalq əməkdaşlıqları və yüksək akademik standartları ilə seçilən yeni nəsil, özünəməxsus fəaliyyəti ilə uğur qazanmış aparıcı ali təhsil müəssisələrindən biri kimi tanınmışdır. Xəzər Universiteti ingilis dilində təhsil verən ilk özəl ali təhsil müəssisəsi olaraq, yeni ənənələr yaradılmasına nail olmuşdur. Universitetin təhsil, elm və beynəlxalq əlaqələr sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər ölkəmizdə insan kapitalının inkişafına və müasir biliklərin yayılmasına mühüm töhfələr vermiş və Universitet bu yolda uğurla davam etməkdədir.

Bu illər ərzində Xəzər Universiteti müasir təhsil mühiti, güclü akademik potensialı və beynəlxalq tərəfdaşlıqları ilə Azərbaycan ali təhsilinin inkişafında mühüm rol oynamış, minlərlə yüksək ixtisaslı mütəxəssisin hazırlanmasına xidmət etmişdir.

Əminik ki, Xəzər Universiteti bundan sonra da öz zəngin ənənələrini davam etdirərək, təhsil və elm sahəsində yeni uğurlara imza atacaq, ölkəmizin intellektual və sosial-iqtisadi inkişafına mühüm töhfələr verməkdə davam edəcək və beynəlxalq akademik arenada daha böyük uğurlar qazanacaqdır.

Bu əlamətdar yubiley münasibətilə Sizə möhkəm cansağlığı, kollektivinizə yeni nailiyyətlər, universitetinizə isə davamlı inkişaf və beynəlxalq mühitdə daha böyük uğurlar arzulayırıq!

**Yubileyiniz mübarək olsun!
Dərin hörmətlə,
Azərbaycan Texniki Universitetinin kollektivi
adından, Rektor
Prof.Dr. Vilayət Vəliyev**

**To the Founder of Khazar University,
Chairman of the Board of Directors and Trustees,
Professor Hamlet Isakhanli**

Dear Professor Hamlet Isakhanli,

Dear faculty members, esteemed colleagues, and the valued community of Khazar University!

On behalf of the entire community of Azerbaijan Technical University, we extend our heartfelt congratulations to you and all your colleagues on the occasion of the 35th anniversary of Khazar University's establishment!

As the first private university in Azerbaijan, Khazar University has been recognized since its founding as one of the leading higher education institutions that has achieved success through its innovative approaches, international collaborations, high academic standards, and distinctive activities within Azerbaijan's higher education system. As the first private higher education institution to provide instruction in the English language, the University has succeeded in establishing new traditions. The achievements of the University in the fields of education, science, and international relations have made significant contributions to the development of human capital and the dissemination of modern knowledge in our country, and the University continues to advance successfully along this path.

Over the years, Khazar University has played an important role in the development of Azerbaijani higher education through its modern educational environment, strong academic potential, and international partnerships, serving the training of thousands of highly qualified specialists.

We are confident that Khazar University will continue to uphold its rich traditions, achieve new milestones in the fields of education and science, continue to make significant contributions to the intellectual and socio-economic development of our country, and attain even greater success on the international academic stage.

On the occasion of this remarkable anniversary, we wish you robust health, new achievements to your community, and continued progress and ever greater success in the international arena to your university!

**Congratulations on your anniversary!
With deep respect,
On behalf of the community of
Azerbaijan Technical University, Rector
Prof. Dr. Vilayat Valiyev**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

AZ 7012; Naxçıvan şəhəri, Universitet şəhərciyi
www.ndu.edu.az

Tel: (+99436) 544-08-61;
e-mail: admin@ndu.edu.az

"16" mart 2026-cı il

№ 3-29-75/2-570/2026

"Xəzər" Universitetinin rektoru
Raziyə xanım İsayevaya

Hörmətli Raziyə xanım,

"Xəzər" Universitetinin yaradılmasının 35 illiyi münasibətilə Sizi və universitetinizin bütün professor-müəllim heyətini, əməkdaşlarını, tələbə və məzunlarını səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

"Xəzər" Universiteti ötən 35 il ərzində ölkəmizdə ali təhsilin inkişafına, müasir elmi düşüncənin formalaşmasına, yüksəkixtisaslı kadr hazırlığına və beynəlxalq akademik əməkdaşlığın genişlənməsinə mühüm töhfələr vermişdir. Universitetin qazandığı nailiyyətlər, elmi-intellektual mühitin formalaşdırılmasında oynadığı rol və təhsildə yenilikçi yanaşmaları onun nüfuzunu daha da artırmışdır.

Əlamətdar yubiley münasibətilə "Xəzər" Universitetinin kollektivinə gələcək fəaliyyətlərində yeni-yeni uğurlar, davamlı inkişaf, elmi və pedaqoji fəaliyyətlərində böyük nailiyyətlər arzu edirəm.

Əminik ki, Xəzər Universiteti bundan sonra da Azərbaycan təhsilinin inkişafına mühüm töhfələr verməyə davam edəcəkdir.

Hörmətlə,
REKTOR:

Elbrus İSAYEV

To the Rector of "Khazar" University, Ms. Razia Isaeva

Dear Ms. Razia,

On the occasion of the 35th anniversary of the founding of "Khazar" University, I sincerely and wholeheartedly congratulate you, the entire faculty and teaching staff, employees, students, and graduates of the university.

"Khazar" University has made significant contributions to the development of higher education in our country over the past 35 years, to the formation of modern scientific thinking, the training of highly qualified personnel, and the expansion of international academic cooperation. The achievements of the university, the role it has played in the formation of the scientific and intellectual environment, and its innovative approaches in education have further increased its prestige.

On the occasion of this remarkable jubilee, I wish the entire team of "Khazar" University new successes in their future endeavors, continuous development, and great achievements in their scientific and pedagogical activities.

I am confident that Khazar University will continue to make significant contributions to the development of education in Azerbaijan.

Respectfully, RECTOR: Elbrus ISAYEV

XƏZƏR XƏBƏR № 459 Mart 2026

**Xazar universiteti
jamoasiga
Tabriknoma**

Hurmatli professor-o`qituvchilar, xodimlar va talabalar!

Sizni Xazar universitetining 35 yillik shukuxli yubileyi bilan chin qalbimizdan tabriklaymiz!

Sizning ta`lim dargohingiz shu davr mobaynida ilm-fan, ma`rifat va ma`naviyat ziyosini tarqatib kelayotgan muazzam maskandir. U o`zining 35 yillik davrida, ko`plab avlodlarni bilimli, malakali va fidoyi mutaxassislar sifatida tarbiyaladi. Professor-o`qituvchilaringiz tomonidan yaratilgan boy ilmiy maktab yirik ilmiy tadqiqotlar samaradorligini oshirishga asos bo`lib xizmat qilmoqda. Universitet bugungi kunda zamonaviy ta`lim tizimi, ilmiy tadqiqotlar va innovatsion loyihalar bilan dunyo miqyosida tanilgan oliy ta`lim muassasiga aylandi.

Baku kabi qadimiy shaharda joylashgan universitet nafaqat Ozarbayjonda, balki jahon miqyosida ham o`z ilmiy salohiyati va ma`naviy-tarbiyaviy ahamiyati bilan yuksak e`tiborga sazovordir.

Buxoro davlat universiteti jamoasi nomidan sizlarni ana shunday ulug` sana bilan muborakbod etar ekanmiz, ta`lim va tariya, ilmiyizlanishlar va milliy merosni asrab-avaylash borasida olib borayotgan fidokorona xizmatlaringizga yuqori baho beramiz.

Ushbu qutlug` bayram munosabati bilan sizlarga sog`liq-salamatlik, muvaffaqiyatlar, yangi ilmiy yutuqlar va so`nmas ilhom tilaymiz! Universitet jamoasiga uzoq umr, sihat-salamatlik hamda ilm-fanni rivojantirish yo`lidagi mehnatida kunch-g`ayrat tilaymiz! Kelgusida ham universitetga yangi yutuqlar, ilmiy kashfiyotlar va xalqaro maydonda yanada katta muvaffaqiyatlar tilayman

**Hurmat bilan,
Buxoro davlat universiteti rektori
O.X. Xadimov
2026yil 17-mart**

**To the Khazar University
Community
Letter of Congratulations**

Dear professors, teachers, staff, and students!

We wholeheartedly congratulate you on the magnificent 35th anniversary of Khazar University!

Your institution of learning has, throughout this period, been a great center spreading the light of science, enlightenment, and spirituality. Over its 35-year history, it has nurtured countless generations of knowledgeable, skilled, and dedicated specialists. The rich scientific school created by your professors serves as a foundation for enhancing the effectiveness of major scientific research. Today, the university has become a higher education institution recognized worldwide for its modern educational system, scientific research, and innovative projects.

The university, located in the ancient city of Baku, is held in high esteem not only in Azerbaijan but also on a global scale for its scientific potential and moral-educational significance.

On behalf of the Bukhara State University community, as we congratulate you on this great anniversary, we highly appreciate your dedicated service in the fields of education and upbringing, scientific research, and the preservation of national heritage.

On the occasion of this blessed holiday, we wish you health, success, new scientific achievements, and boundless inspiration! We wish the university community long life, good health, and strength and determination in their work toward the development of science! We wish the university continued new achievements, scientific discoveries, and even greater success on the international stage in the years to come.

**Respectfully,
Rector of Bukhara State
University
O.K. Khadimov
March 17, 2026**

Xəzər Universitetinin təsisçisi,
Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri
Prof. Hamlet İsaخانlyya

Hörmətli Hamlet müəllim,

Xəzər Universitetinin yaradılmasının 35 illiyi münasibətilə Sizi və universitetin professor-müəllim heyətini, əməkdaşlarını Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti kollektivi və şəxsim adından səmimi qəlbdən təbrik edir, ən xoş arzularımı çatdırıram.

Sizin təmələrini atdığınız Xəzər Universiteti geridə qoyduğu 35 il ərzində ölkəmizdə ali təhsilin inkişafına mühüm töhfələr vermiş, müasir və innovativ təhsil mühitinin formalaşdırılması istiqamətində əhəmiyyətli uğurlar qazanmışdır. Universitet müasir təhsil prinsiplərinin tətbiqi, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması, elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi və beynəlxalq akademik əməkdaşlığın genişləndirilməsi sahəsində diqqətəlayiq nailiyyətlər əldə etmişdir. Peşəkar professor-müəllim heyəti, yaradıcı və təşəbbüskar tələbə mühiti, eləcə də dünya ali təhsil məkanına inteqrasiya istiqamətində həyata keçirilən layihələr universitetin nüfuzunu daha da artırmışdır.

Bu gün Xəzər Universiteti yalnız təhsil ocağı kimi deyil, həm də elmi fikir mübadiləsinin, innovativ ideyaların və müasir düşüncənin formalaşdığı mühüm akademik mərkəzlərdən biri kimi tanınır.

Əminik ki, Xəzər Universiteti gələcək illərdə də öz ənənələrini qoruyaraq təhsil və elm sahəsində yeni uğurlara imza atacaq, milli ali təhsil sisteminin inkişafına və beynəlxalq akademik əməkdaşlığın genişlənməsinə mühüm töhfələr verməyə davam edəcəkdir.

Bu əlamətdar yubiley münasibətilə Sizə möhkəm cansağlığı, məsul və şərəfli fəaliyyətinizdə yeni nailiyyətlər arzulayır, Xəzər Universiteti kollektivinə davamlı inkişaf, böyük uğurlar və yeni zirvələr diləyirəm.

**Dərin hörmətlə,
ADPU-nun rektoru**

professor Cəfər Cəfərov

**To the Founder of Khazar University,
Chairman of the Board of Directors and Trustees,
Prof. Hamlet Isakhanli**

Dear Professor Hamlet Isakhanli,

On the occasion of the 35th anniversary of the founding of Khazar University, I extend my heartfelt congratulations and warmest wishes to you, the faculty members, and colleagues of the University on behalf of the community of Azerbaijan State Pedagogical University and myself personally.

Over the 35 years since you laid its foundations, Khazar University has made significant contributions to the development of higher education in our country, achieving notable success in the formation of a modern and innovative educational environment. The University has attained remarkable results in the implementation of modern educational principles, the training of highly qualified specialists, the advancement of scientific research, the expansion of international academic cooperation, and the integration into global higher education institutions. The professional faculty, the creative and entrepreneurial student environment, as well as the projects implemented toward integration into the world's leading academic venues have further enhanced the University's prestige.

Today, Khazar University is recognized not only as a center of education, but also as one of the important academic hubs where scholarly exchange of ideas, innovative concepts, and contemporary thinking are cultivated.

We are confident that Khazar University will continue to uphold its traditions in the years ahead, achieving new milestones in education and science, and will continue to make significant contributions to the development of the national higher education system and the expansion of international academic collaboration.

On the occasion of this memorable anniversary, I wish you robust health and new achievements in your responsible and honorable work, and extend my wishes for continued progress, great success, and new heights to the Khazar University community.

**With deep respect,
Rector of ASPU,
Professor Jafar Jafarov**

Xanım Raziyə İsayeva

Hörmətli Raziyə xanım,

Sizi və Xəzər Universiteti kollektivini universitetin yaranmasının 35 illiyi münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Yarandığı gündən etibarən Xəzər Universiteti Azərbaycanda ali təhsilin inkişafına mühüm töhfələr vermiş, yüksək akademik standartları, innovativ yanaşmaları və beynəlxalq əməkdaşlığa açıq mövqeyi ilə seçilmişdir. Universitetin yetişdirdiyi məzunlar ölkənin müxtəlif sahələrində uğurla fəaliyyət göstərərək cəmiyyətin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayırlar.

British Council olaraq, Xəzər Universiteti ilə əməkdaşlığımızı yüksək qiymətləndirir və gələcəkdə də birgə layihələr vasitəsilə təhsil sahəsində uğurların davamlı olacağına inanırıq.

Bu əlamətdar yubiley münasibətilə universitetin rəhbərliyinə, professor-müəllim heyətinə və bütün tələbələrinə yeni nailiyyətlər, davamlı inkişaf və uğurlar arzulayıram.
Nərgiz Hacıyeva

Ölkə üzrə direktor
British Council Azərbaycan

To the Rector of Khazar University Ms. Razia Isaeva

Dear Ms. Isaeva,

I sincerely and wholeheartedly congratulate you and the entire Khazar University community on the occasion of the 35th anniversary of the university's founding.

Since its establishment, Khazar University has distinguished itself through its significant contributions to the development of higher education in Azerbaijan, its high academic standards, innovative approaches, and its open stance toward international collaboration. The graduates nurtured by the university are playing an important role in the development of society by successfully working across various fields in the country.

As the British Council, we highly value our collaboration with Khazar University and are confident that our successes in the field of education will continue through joint projects in the future.

On the occasion of this remarkable jubilee, I wish the university's leadership, faculty and teaching staff, and all students new achievements, continued progress, and success.

**Respectfully,
Nargiz Hajiyeva
Country Director
British Council Azerbaijan**

**EMBASSY OF HUNGARY
BAKU**

Dr. Razia Isaeva
Rector of the Khazar University
Dear Madame Rector Razia Isaeva,

Dr. Razia İsaeva
Xəzər Universitetinin rektoru
Hörmətli xanım rektor Raziyə İsayeva,

I would like to sincerely thank you for the kind invitation to Anniversary event. It was a pleasure to attend and engage in such productive discussions.

Please, also accept my warmest congratulations on the 35th anniversary of Khazar University. Your institution's impressive achievements over the years are a true testament to your dedicated leadership and vision.

We highly value our relationship and look forward to continuing our cooperation in the future. I am confident that our joint efforts will lead to many successful projects.

In this spirit, I send you the latest publication of the Ministry of Foreign Affairs and Trade of Hungary showcasing leading Hungarian water industry actors and their innovative and sustainable solutions.

I sincerely hope that this booklet will serve as a basis for fruitful and mutually beneficial business partnerships in our shared aspiration towards sustainable water management.

Should you have any further questions, please do not hesitate to contact my colleague, Mr. Daniel Brenner, Commercial Attaché, at Daniel.Brenner@mfa.gov.hu.

Dear Madame Rector,

Allow me to take this opportunity to I wish you and your family happy Novruz, continued success and good health.

Yubiley tədbirinə dəvətiniz üçün Sizə səmimi təşəkkürümü bildirirəm. Tədbirdə iştirak etmək və belə məhsuldar müzakirələr aparmaq mənim üçün çox xoş oldu.

Zəhmət olmasa, Xəzər Universitetinin 35 illik yubileyi münasibətilə ən səmimi təbriklərimi də qəbul edin. Universitetinizin illər ərzində əldə etdiyi böyük nailiyyətlər Sizin fədakar rəhbərliyinizin və uzaqgörənliyinizin bariz göstəricisidir.

Biz əməkdaşlığımıza yüksək dəyər veririk və gələcəkdə də bu əməkdaşlığın davam edəcəyinə ümid bəsləyirik. Əminəm ki, birgə səylərimiz bir çox uğurlu layihələrə gətirib çıxaracaq.

Bu fürsətdən istifadə edərək, Sizə Macarıstan Xarici İşlər və Ticarət Nazirliyinin Macarıstanın aparıcı su sənayesi iştirakçılarını və onların innovativ, davamlı həllərini təqdim edən son nəşrini göndərirəm.

Ümid edirəm ki, bu buklet davamlı su idarəçiliyi sahəsində ortaq məqsədlərimiz çərçivəsində səmərəli və qarşılıqlı faydalı biznes tərəfdaşlıqlarının qurulması üçün əsas olacaq.

Əlavə suallarınız yaranarsa, həmkarım, Kommersiya attaşesi cənab Daniel Brenner ilə Daniel.Brenner@mfa.gov.hu e-poçt ünvanı vasitəsilə əlaqə saxlamaqdan çəkinməyin.

Hörmətli xanım rektor,

İcazə verin, bu fürsətdən istifadə edərək Sizə və ailənizə Novruz bayramı münasibətilə xoş arzu-larımı, davamlı uğurlar və möhkəm cansağlığı diləyirəm.

Yours sincerely,
Tamás Torma
Ambassador of Hungary in the
Republic of Azerbaijan

Hörmətlə,
Tamás Torma
Macarıstanın Azərbaycan
Respublikasındakı səfiri

“ELM VƏ SƏNƏT” MƏCLİSİNİN 84-CÜ MƏŞĞƏLƏSİ

*Səməd Vurğun və onun Zənci qəhrəmanının
sorağında*

Xəzər Universiteti Bəşir Səfəroğlu kampusunun Fikrət Əmirov Konfrans-Konsert Mərkəzində martın 12-də “Elm və Sənət” Məclisinin 84-cü məşğələsi keçirildi. Budəfəki məşğələ Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri Prof. Akad. Hamlet İsxanlının tədqiqat

84TH SESSION OF "SCIENCE AND ART" ASSEMBLY

*Samad Vurgun and in search
of his black hero*

The 84th session of the "Science and Art" Assembly was held on March 12, at the Fikrat Amirov Conference and Concert Center on Khazar University's Bashir Safaroglu campus. This session was dedicated to the presentation of "In Search of Samad Vurgun and His Black Hero," a research work by

Hamlet İsxanlı

işinin nəticəsi olan “Səməd Vurğun və onun zənci qəhrəmanının sorağında” mövzusunun təqdimatına həsr edilmişdi.

Hamlet İsxanlı məşğələni giriş sözü ilə açaraq, məruzə etdi. Məruzə foto və videomateriallarla müşayiət olunurdu. Xalq şairi Səməd Vurğunun “Zəncinin arzuları” poemasının zənci qəhrəmanının əsərdə adının çəkilməməsinin araşdırmaya maraq yaratdığını bildirən H. İsxanlı xüsusi vurğuladı ki, mövzu adi maraq həddini aşıb, elmi araşdırmaya, tədqiqata çevrildi. Beləcə, bu zənci qəhrəmanın sorağı ilə ABŞ-ın, Polşanın kitabxanalarının, arxivlərinin, o cümlədən, bir çox qurumun qapıları döyüldü.

Gərgin və uzunmüddətli araşdırmalardan sonra həmin zəncinin “tapıldığını” qeyd edən H. İsxanlı qəhrəmanın yanlış olaraq, rəssam kimi təqdim edildiyini, əslində, müğənni Aubrey Pankey olduğunu diqqətə çatdırdı. Məruzəçi A. Pankeyin müğənni kimi sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən də danışdı. Məruzədən sonra S. Vurğunun zənci qəhrəmanının lirik mövzuda klipləri təqdim olundu.

Prof. Acad. Hamlet Isakhanli, founder of Khazar University and Chairman of the Board of Directors and Trustees.

Hamlet Isakhanli opened the session with introductory remarks and delivered the keynote address, which was accompanied by photographic and video materials. Noting that the absence of a name for the Black hero in People's Poet Samad Vurgun's poem "The Wishes of a Black Man" had sparked his interest in conducting research, Isakhanli emphasized that the subject had transcended mere curiosity and evolved into a formal scholarly inquiry. In pursuit of identifying this Black hero, the doors of libraries, archives, and numerous institutions across the United States and Poland were approached. Stating that the hero had ultimately been "found" following an intensive and lengthy investigation, Isakhanli pointed out that the figure had been erroneously presented as a painter, when in fact he was the singer Aubrey Pankey. The presenter also spoke about Pankey's artistic qualities as a vocalist. Following the address, lyrical music videos fea-

Firdovsiyyə Əhmədova

Mövzu ilə bağlı Prof. Firdovsiyyə Əhmədova (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası), Prof. Eynulla Mədətli (AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnsti-

Eynulla Mədətli

tutu), Prof. Rəhilə Qeybullayeva (Bakı Slavyan Universiteti), Prof. Aslan Salmanov (AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu) və digərləri çıxış etdilər.

“Elm və Sənət” Məclisinin növbəti məşqələsi müzakirələrlə başa çatdı.

Aslan Salmanov

turing Vurgun's Black hero were screened. Remarks on the subject were delivered by Prof. Firdovsiyyə Ahmadova (Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan), Prof. Eynulla Madatli (Institute of Philosophy and Sociology of ANAS), Prof. Ra-

Rəhilə Qeybullayeva

hila Geybullayeva (BSU), Prof. Aslan Salmanov (Nizami Ganjavi Institute of Literature of ANAS), and others.

The session of the "Science and Art" Assembly concluded with discussions.

ƏCNƏBİ TƏLƏBƏLƏR ÜÇÜN İFTAR SÜFRƏSİ IFTAR DINNER FOR INTERNATIONAL STUDENTS

Xəzər Universitetində müxtəlif ölkələrdən olan əcnəbi tələbələr üçün martın 13-də iftar süfrəsi təşkil olunub. Universitetin oruc tutan əcnəbi tələbələrini birlikdə iftar açıblar.

An iftar dinner was organized at Khazar University on March 13, for international students from various countries. Fasting international students of the university broke their fast together.

Held in a warm and friendly atmosphere, the iftar gathering provided students with an opportunity to communicate with one another and share their positive impressions of living and studying in Azerbaijan. They also spoke about the hospitality of the Azerbaijani people, as well as the country's rich culture and national traditions.

It was noted that such events are beneficial for strengthening mutual understanding among students and for promoting the development of a multicultural environment at the university.

Səmimi və dostluq mühitində keçən iftar süfrəsində tələbələr bir-biri ilə ünsiyyət quraraq, Azərbaycanda yaşamaq və təhsil almaqla bağlı xoş təəssüratlarını bölüşüblər. Onlar, həmçinin, Azərbaycan xalqının qonaqpərvərliyi, zəngin mədəniyyəti və milli adət-ənənələrindən söz açıblar.

Qeyd edilib ki, belə tədbirlər tələbələr arasında qarşılıqlı anlaşmanın gücləndirilməsi, o cümlədən, universitetdə multikultural mühitin inkişafı üçün faydalıdır.

“XƏZƏR”İN TƏDQIQAT MƏRKƏZİNİN DİREKTORU YENİ VƏZİFƏYƏ TƏYİN OLUNUB

Ülkər Səttarova, İradə Xəlilova

DIRECTOR OF KHAZAR'S RESEARCH CENTER APPOINTED TO NEW POSITION

Elm və Təhsil naziri Emin Əmrullayevin müvafiq əmri ilə Xəzər Universitetinin Hüceyrə Patalogiyası Tədqiqat Mərkəzinin direktoru, universitetin Həyat elmləri departamentinin professoru İradə Xəlilova Canlı Sistemlərin Tədqiqi İnstitutuna direktor müavini təyin olunub. Elm və Ali Təhsil üzrə Dövlət Agentliyinin direktoru Ülkar Səttarova yeni direktor müavini İradə Xəlilovanı kollektivə təqdim edib. Görüş zamanı institutun mövcud fəaliyyəti və inkişaf perspektivləri müzakirə olunub, qarşıda duran vəzifələr və prioritet istiqamətlər diqqətə çatdırılıb.

Qeyd edək ki, İradə Xəlilova 2019 - 2025-ci illərdə Xəzər Universitetinin rektoru vəzifəsində çalışıb.

Bir neçə sayt bu barədə xəbər yayımlayıb.

By order of Minister of Science and Education Emin Amrullayev, Irada Khalilova - Director of the Cell Pathology Research Center at Khazar University and Professor at the university's Department of Life Sciences - has been appointed Deputy Director of the Institute for the Study of Living Systems. Ulkar Sattarova, Director of the State Agency for Science and Higher Education, introduced the newly appointed Deputy Director Irada Khalilova to the staff. During the meeting, the institute's current activities and development prospects were discussed, and upcoming tasks and priority directions were outlined.

It should be noted that Irada Khalilova served as Rector of Khazar University from 2019 to 2025.

A number of outlets have reported on the matter.

<https://www.facebook.com/eatdaeduaz/posts/canlı%C4%B1-sisteml%C9%99rin-t%C9%99dqiqi-institutuna-yeni-t%C9%99yinatelm-v%C9%99-t%C9%99hsil-nazirinin-m%C3%BCvafi/122229058082111686/>

"XƏZƏR"DƏ NOVRUZ ŞƏNLIYI

Martın 19-da Xəzər Universitetində universitet rəhbərliyi və əməkdaşların, müəllimlərin, tələbələrin iştirakı ilə Novruz şənliyi keçirildi. Həmin gün universitetin 35 illik yubileyi münasibətilə keçirilən "Xəzər: məzunların, tələbələrin və gələcəyin görüşdüğü yer" adlı tədbirə dəvət olunmuş məzunlar da şənliyin iştirakçıları idi.

Hamlet İsaخانlı

Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri Prof. Akad. Hamlet İsaخانlı və universitetin rektoru Dr. Raziyə İsayeva çıxış edərək, böyük "Xəzər" ailəsini Novruz münasibətilə təbrik etdilər, şəxsi həyatlarında, təhsil

NOWRUZ CELEBRATION AT "KHAZAR"

On March 19, a Nowruz celebration was held at Khazar University with the participation of university administration, staff, faculty, and students. Alumni who had been invited to the event titled "Khazar: Where Alumni, Students, and the Future Meet," organized on the occasion of the university's 35th anniversary, also took part in the festivities.

Khazar University founder, Chairman of the Board of Directors and Trustees, Prof. Acad. Hamlet Isakhanli, and university rector Dr. Razia Isayeva delivered remarks, congratulating the greater Khazar family on the occasion of Nowruz

Raziya İsayeva

Əli Mərdəliyev

və fəaliyyətlərində uğurlar arzuladılar. Məzunlar adından qazi Əli Mərdəliyev, Universitetin Tələbə Məcəlisinin prezidenti çıxış etdilər.

Prof. Akad. Hamlet İsa-xanlı bayram tonqalını alovlandırdı. İştirakçılar tonqal ətrafında yallı getdilər. Universitetin rəqs və musiqi qrupları konsert proqramı təqdim etdilər.

Bayram şənliyi xoş əhval-ruhiyyə ilə başa çatdı.

Lalə İmanzadə

and wishing them success in their personal lives, studies, and professional endeavors. Speeches were also delivered on behalf of the alumni by veteran Ali Mardaliyev and president of Student Majlis of University.

Prof. Acad. Hamlet Isakhanli lit the festive bonfire, and participants performed the yalli dance around it. The university's dance and music groups presented a concert program.

The holiday celebration concluded in a joyful and festive spirit.

SƏMƏD VURĞUN VƏ ONUN ZƏNCİ QƏHRƏMANININ SORAĞINDA

GİRİŞ

Tarix boyunca şairlər mədəni həyatda fəvqəladə təsirli bir yer tutmuşlar – hər şeydən əvvəl yaddaşda, söhbətdə və mahnıda yaşayan, hiss-həyəcan, həsrət, sevgi ifadə edən misraların, beytlərin yaradıcıları olaraq. Kütləvi savadlılığın yüksəlişindən çox əvvəl poeziya biliyi, fikri qorumaq və ötürmək üçün əsas vasitə olmuşdur. İlk elmi və fəlsəfi əsərlər şeir şəklində yazılmışdır. Şeir öz ritmi, qafiyələri və quruluşu ilə asanlıqla əzbərlənmiş və şifahi şəkildə, ağızdan - ağıza yayılmışdır. Qədim Yunanıstanda Homer, farslarda Hafiz və Rumi, ingilislərdə W. Shakespeare (Şekspir), ruslarda Aleksandr Puşkin kimi şairlərin yazdıqlarını bir-birini əvəz edən nəsillər oxumuş, mənimsəmiş, əzbərləmiş və paylaşmışlar.

Şeirin vacibliyi onun tək bədii ifadə vasitəsi olmasında deyil, əzbərlənib gündəlik ünsiyyətdə iştirak etməsində və bu yolla dili və mədəni kimliyi təcəssüm etdirməsindədir. Poeziyanı fərqləndirən şey mürəkkəb duyğuları və ideyaları yadda qalan misralara yerləşdirməyin mümkünlüyüdür, onun yaddaşa hopma qabiliyyəti və alıntı edilə bilən olmasıdır. Bununla da şeir digər ifadə biçimləri ilə müqayisə olunmayan bir populyarlıq qazanır və qalıcılıq gücünə malik olur.

Şifahi və yazılı ənənələrə əsaslanan Azərbaycan mədəniyyətində poeziya çox böyük yer tutur. Nəsillər boyunca şairlər və mədəniyyətin daşıyıcıları olan hikmət sahibi insanlar, ozan və aşuqlar, muğam və mahnı ifaçıları poeziyanı yaradıb, qoruyub, ortağ yaddaşda yaşadıb, zənginləşdirib bugünə gətirmişlər. Məhəmməd Füzuli kimi klassik şairlər mədəni şüurda dərin kök salıb, misraları söhbətdə, təhsildə və ictimai müzakirələrdə örnək olaraq səsləndirilib, yazıya alınıb. Azərbaycanda poeziyanın davamlı mövcudluğu, şairlərin, bəlkə də bir sıra digər cəmiyyətlərdə olduğundan daha çox, daha geniş tanınmasına, sevilməsinə səbəb olmuş, onların sözləri fərdi hisslərlə milli-mədəni təcrübə arasında davamlı bir körpü təşkil etmişdir.

M.Ə. Rəsulzadə 1928-ci ildə yazılmış “Qafqasiya türkləri” əsərində yeni dövrün poeziyasını təhlil edərkən, M.Ə. Sabiri Füzuli ilə yanaşı qoyur: Sabir, “bəlkə də, Azərbaycanın Füzulidən sonra əhalinin bütün siniflərinə nüfuz etmiş ən müvəffəqiyyətli şairidir”.¹ İndiki terminlə desək, Rəsulzadə Füzuli kimi Sabiri də dillərdə gəzən xalq şairi hesab edir.

1957-ci ilin payızında Moskvadan sevdiyi Bakıya gələn Nazim Hikmət Azərbaycanı gəzərkən, insanlarla görüşərkən, hər yerdə Səməd Vurğundan söhbət düşdüyünü, Səməd Vurğuna olan ümum-xalq sevgisini müşahidə etmişdi: “Burada mən hara getdimsə Səmədə rast gəldim. Hər şəhərdə, hər kənddə, hər məktəbdə, hər klubda, neft buruqlarının yanında, pambıq tarlalarında, hər evdə Səmədlə üz-üzə gəldim. Hər süfrədə qədəhimi onun qədəhi ilə toqquşdurdum. Hər narı, hər üzüm

¹ M.Ə. Rəsulzadə. Əsərləri. Mühacirət dövrü, 1-ci cild, Bakı, 2016. s. 447-449

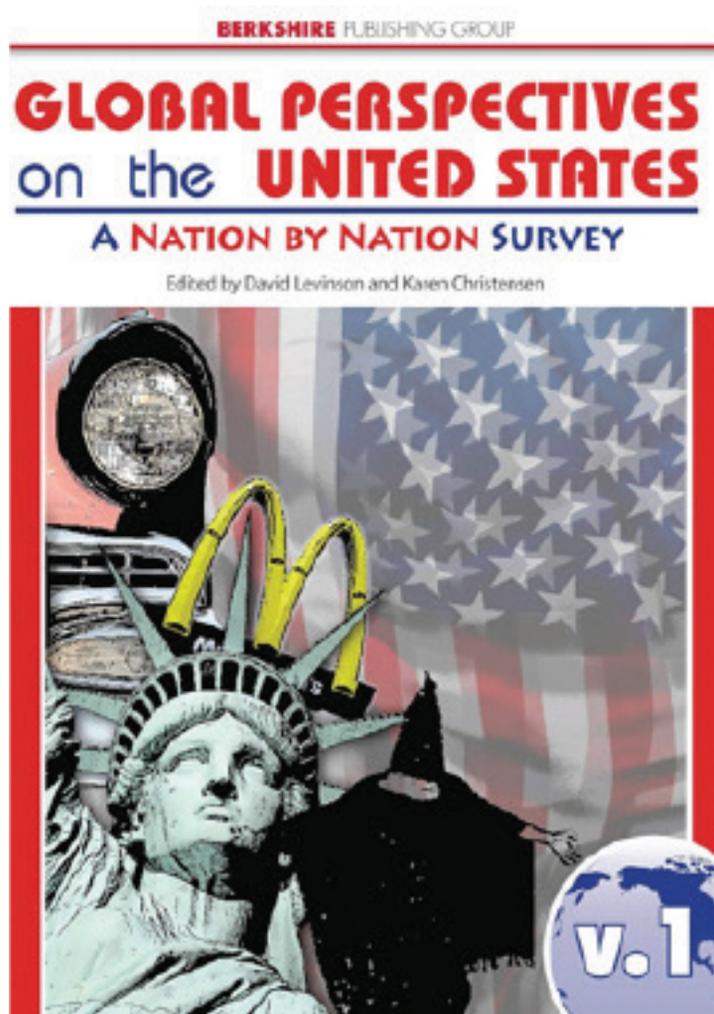
salxımını Səmədlə bölüşdüm".¹ Füzuli və Sabirlə yanaşı, Səməd Vurğun Azərbaycan poeziyasının nadir istedadı kimi seçilmiş, rəsmi hökumət təltifinə görə deyil, özü həyatda ikən doğrudan xalq şairi, xalqın sevimli şairi olmuşdur. Lirik və vətənpərvər şeirləri, bir çox poemaları və "Vaqif" pyesi, həmçinin, yüksək ustalıqla yazılmış ideoloji poetik əsərləri dillərdə əzbər olmuşdur. Səməd Vurğun poetik ifadə qüdrəti ilə sadə sözlərdən sehrlı misralar hörə bilən ustad şairlər - ondan əvvəl yazıb-yaratmış Füzuli, Vaqif, Aşıq Ələsgərlə bir sıradadır. O, Üzeyir Hacıbəyli ilə yanaşı, Sovet dövrü Azərbaycanın ən şöhrətli, haqqında ən çox xatirələr yazılan mədəniyyət xadimi olmuşdur.

Səməd Vurğunun həyat tarixəsi də, yaradıcılığı da yaxşı məlumdur. Bu səbəbdən "S.Vurğun haqqında onun bəzi əsərlərini daha bir dəfə təhlil etməkdən, azca fərqli bir neçə söz söyləməyə çalışmaqdan qeyri nə demək olar?!" sualı təbiidir.

Bu yazının əsasında müəllifin Səməd Vurğunla birbaşa bağlılığı olmayan "Azərbaycanlılar Amerika haqqında nə bilir, nə düşünmüşlər?" mövzusu üzərində çalışması dayanır. Yolüstü S. Vurğun yaradıcılığına, əsasən də onun "Zəncinin arzuları" poemasına müraciət etməli olmuşdum və tam cavab verə bilmədiyim bəzi suallarla qarşılaşmışdım. Keçdiyim yola nəzər saldıqdan sonra yenidən S. Vurğuna doğru hərəkət etməyə çalışacam. Yolüstü Səməd Vurğun haqqında, bəziləri də gözlənilməz olan bir sıra yeni məlumat əldə etdiyimiz görünəcək...

1. AMERİKA HAQQINDA NƏ DÜŞÜNÜRSÜNÜZ?

2005-ci ildə ABŞ-da fəaliyyət göstərən Berkshire Publishing Group'un sahibi və baş direktoru

(CEO) Karen Christensen xanımdan məktub aldım. O, "Amerika Birləşmiş Ştatları Barədə Qlobal Perspektivlər" (Global Perspectives on the United States) adlı ensiklopedik bir əsər nəşr etmək fikrində olduğunu, onu dünya xalqlarının ABŞ barədə nə düşündüklərini göstərən məqalələr toplusu kimi nəzərdə tutduğunu yazmışdı. Məktubda ABŞ haqqında rəy və fikirlərin zamanla, xüsusən də 11 sentyabr 2001-ci il (qısaca: 9/11) al-Qaeda'nın ABŞ-a özünüqəsd hücumundan bəri dəyişdiyi qeyd edilmiş və "necə dəyişmişdir?" sualına cavabın vacibliyi vurğulanmışdı. Geniş mənbələrə əsaslanaraq dünya xalqlarının ABŞ haqqında keçmiş və bugünkü fikirlərini araşdırmaq və yazmaq məqsədi güddüklərini bildirən Karen xanım mənə "Azərbaycana aid hissəni yaza bilərsinizmi?" sualı ilə müraciət etmişdi.

İki cilddən ibarət bu kitab² müxtəlif ölkə vətəndaşları olan 140-dan çox mütəxəssis tərəfindən yazılmış qərəzsiz bir xülasədir, qlobal, yəni dünya xalqları baxış bucağından ABŞ-ın imicini, ABŞ-la bağlı mürəkkəblikləri və ziddiyyətləri araşdıran qiymətli ümumi mənbədir. Müxtəlif ölkələrdən olan müəlliflərin əksəriyyəti istər-istəməz "ABŞ bizim xalq üçün nə yaxşılıq və nə pislik edib, indi nə edir, gə-

¹ N. Hikmət. Xalqın malı olan sənət. "Kommunist" qəzeti. Bakı, 13 noyabr, 1957

² Global Perspectives on the United States. Berkshire Publishing Group, 2007, 2 vols. 718 pages. Editors: David H. Levinson, Karen Christensen

ləcəkdə münasibət necə olacaq?" sualına cavab verməyə çalışıblar. Bu baxımdan dünyada ABŞ-a hörmət və sevgi ilə yanaşı, təhqir və nifrət də yer tutur. Həqiqəti, dünyanın Amerika haqqında nə düşündüyünü bilmək istəyən hər kəs üçün bu əsər çox yaxşı mənbədir.

Azərbaycan maarifçiləri, elm, sənət və siyasət adamları 19-cu əsrdən başlayaraq, Avropa aşıqı olublar, Avropa nümunəsində maarifçilik və müasirləşmə ideyaları üzərində fikirləşmiş, yazmış, hərəkət etmiş, yaratmışlar. Amerikaya isə sadəcə, Avropanın davamı kimi baxmış, ona çox yer ayırmamışlar. Azərbaycan ziyalılarının Amerika barədə görüşlərini dörd ardıcıl dövr üçün təhlil etməyi fikirləşdim. Birinci, ən uzun dövr Azərbaycanın Rusiya təsirində və təbəəliyində olduğu 19-cu əsr və 1901-1918-ci illəri əhatə edir, ikinci, qısa Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrüdür (1918-1920), üçüncü, Sovet dövrü (1920-1990) və dördüncü, 1991-ci ildən başlayan müstəqillik dövrüdür. Vaxt məhdudluğu qoyulduğuna görə, dördüncü dövrün qısa təsviri üçün o zamanlar Xəzər Universitetində çalışan Anar Əhmədovu da işə qatdım.¹

Hər xalq, hər hökumət dünyada necə göründüyünü bilmək istəyir, digər xalqların, digər ölkə vətəndaşlarının onu yaxşı tanımasını, əslində "yaxşı tərəfdən tanımasını" istəyir və imicini mümkün qədər yaxşılaşdırmağa çalışır. Bu Ensiklopediyaya daxil olan məqalə üzərində işləyərkən son iki yüz ilin Azərbaycan ədəbiyyatı, tarixi və mətbuatını ələk-vələk etməsəm də, ayrı-ayrı mütəfəkkirlərin əsərlərini daha bir dəfə diqqətlə oxumalı və araşdırmalı oldum. Sonra mövzu məni arxasınca çəkib apardı. Nəticədə "Azərbaycanlılar Amerika haqqında nə demiş, nə deyirlər?" sualı ətrafında əldə etdiklərimi və düşüncələrimi daha ətraflı öyrənib təhlil edərək, "Amerika haqqında dalğavari Azərbaycan ədəbi görüşləri: Rusiya çarlığından çağdaş zamana" adı altında "Amerika Araşdırmaları Jurnalı" seriyasından Cambridge University Press'in nəşr etdiyi nüfuzlu "Journal of American Studies" dərgisinə göndərdim.²

Abbasqulu ağa Bakıxanovun 1830-cu ildə "Firəng və Roma kitabları"ndan (dəqiq ad göstərmir) istifadə edərək, farsca yazdığı əhatəli və maraqlı "Kəşfül-Qəraib" (Qəribəliklərin kəşfi) Azərbaycan Amerikaşünaslığında ilk və üstəlik geniş əsər olmaqla xüsusi yer tutur. Amerikanın tarixi, inkişafı, iqtisadi, ticari uğurlarından, geniş inşaat işindən, məktəb, xəstəxana, kitabxana və mətbuat quruculuğundan danışan müəllif uzaqgörənlik edir: "belə görünür ki, bu dövlətin xalqı tezliklə ən güclü millət olacaq".³ Məqalənin anonim rəyçiləri "1830-cu ildə bir azərbaycanlının belə təxmin edə biləcəyi ağla batmır" deyərək məndən bu əsərin özünü istədilər!

Mövzu barədə M.F. Axundova nəzər salıb sonra H.B. Zərdabinin Amerika ilə bağlı geniş bilik və müşahidələri üzərində dayandım. İnsan-təbiət qarşılıqlı əlaqəsi, iqtisadiyyat və ticarət, aqrar iş, təhsil və mədəniyyət üzrə Amerikanın əldə etdiyi nailiyyətləri bir Amerikaşünas kimi qiymətləndirə bilən Zərdabi Azərbaycanda bu işləri necə təşkil etmək barədə də maraqlı fikirlər söyləmişdi.⁴ M.Ə. Sabir və xüsusilə Üzeyir Hacıbəyovun Amerika haqqında fikirlərinə toxunub, 1-ci Dünya Savaşı və onun sonrasında amerikalı və azərbaycanlı yüksək vəzifə sahiblərinin üz-üzə görüş və söhbətlərinə yer ayıraraq Sovet dövrünə keçdim. ABŞ-a müəyyən ümid bəsləndiyini və onun xarici siyasətinə xas olan ikili standartları vurğulamaqla, Azərbaycanın müstəqillik dövrü barədə yazmaq çətin deyildi.⁵

Sovet dövrü siyasət və mətbuatında hökm sürən standart anti-amerikan görüşlərini Azərbaycan üçün təkrar etmək əvəzinə Səməd Vurğunun Amerika haqqında fikirlərini, xüsusilə "Zəncinin arzuları" poemasını müzakirə etmək qərarına gəldim.⁶ Poemada şair zənci rəssamın dili ilə Amerikanın təbiətini, yeraltı və yerüstü zənginliklərini tərifləyir, bura vətənimdir, vətənim sevirməm deyir, sonra zəncilərə qarşı haqsızlıqlardan söhbət açır, şikayət edir, hətta hədələyir Amerikani. Poemada şairin ingiltərəli "çox mənfə" bir qəhrəmanı da var. Səməd Vurğunun şairlik istedadının daha bir nümayişi olan bu poema qəhrəman zəncinin arzularından (şairin dilində), "mənfə" obrazın -Taylorun ifşasından və şairin gələcək barədə xoş xəyallarından ibarətdir. S. Vurğun dünyada get-gedə

¹Hamlet Isakhanli and Anar Ahmadov. "Azerbaijan", pp.29-33, in "Global Perspectives on the United States". Berkshire Publishing Group, 2007, 2 vols. 718 pages. Editors: David H. Levinson, Karen Christensen

²Hamlet Isakhanli. Wavering Azerbaijani Literati Views of America: From the Russian Tsarist through the Modern Period. Journal of American Studies, 48 (2014), 3, pp. 839-871

³Hamlet Isakhanli Wavering Azerbaijani Literati Views of America: pp. 845

⁴Hamlet Isakhanli. Wavering Azerbaijani Literati Views of America: pp. 848-852

⁵Hamlet Isakhanli. Wavering Azerbaijani Literati Views of America: pp. 853-869

⁶Səməd Vurğun. Əsərləri. Altı cildə. Üçüncü cild. "Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı", Bakı, 1961; s. 357-368

daha çox yerdə kommunizm bayrağının yellənəcəyinə əmindir; lakin şair, nədənsə, bu yerlər arasına Amerikanı daxil etməyib. “Zəncinin arzuları” ilə kifayətlənməyib S. Vurğunun geniş poetik yaradıcılığından Amerika barədə cürbəcür misallar gətirdim.¹

Bu dərginin mənim məqaləmi qiymətləndirmək üçün seçdikləri anonim rəyçilər əvvəl-əvvəl hücumla keçidilər (qayda belədir), mövzunun aktuallığı, qaynaqların uyğunluğu, məqalənin quruluşu kimi məsələləri təftiş etməyə girişdilər. Bir tərəfdən onların yüngül, sadə hücumlarını dəf etməyə başladım, digər yandan isə ədalətli qeydlərini nəzərə alıb bu müzakirə prosesində məqalənin keyfiyyətini yaxşılaşdırdım. Məqalənin Səməd Vurğun hissəsi rəyçilərin çox xoşuna gəldi, hətta Azərbaycan Sovet poeziyasından Amerika barədə varsa, başqa nümunələr gətirməyimi istədilər. “Axı bu halda məqalənin həcmi dərginin qoyduğu limiti keçəcək” dedim, cavabında “eybi yoxdur” dedilər. Məmməd Rahim və Rəsul Rza yaradıcılığından və bir neçə başqa şairlərdən misallar gətirməklə mövzunu tamamladım.²

2. “SÜLH” HÜCUMU

1948-ci il avqust ayının 25-28-də Polşanın Wrocław şəhərində “Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin Ümumdünya Konqresi” keçirildi. Bu Konqres iştirakçıları arasında Səməd Vurğun da vardı. Öz əhəmiyyətinə görə, çox məşhur insanların iştirakı və yaranmış qeyri-adi davakar qarşıdurma baxımından bu Konqres fəvqəladə rol oynadı. Həmçinin, S. Vurğunla bağlı bəzi məsələlərin aydınlaşdırılması məhz bu Konqreslə bağlıdır. Bunları nəzərə almaqla, Konqresöncəsi dövrü və Konqresin çağırılma səbəblərini yada salmaq lazım gəlir.

Stalin 1938-ci ildə (14 fevral) “Pravda” qəzetində sosializmin qələbəsi məsələsini təhlil etmişdi.³ Onun sözlərinə görə, sosializm SSRİ-də qələbə çalıb. Amma bu qəti qələbə (“окончательная победа”) deyil, çünki əks tərəfdə dayanan kapitalist ölkələr tərəfindən təhlükə yox olmayıb və kapitalizmin bərpa oluna bilmə ehtimalı aradan tam qaldırılmayıb. Sosializmin qəti qələbəsi üçün beynəlxalq həmrəylik zəruridir, beynəlxalq proletariatin səyi ilə sosializm, heç olmazsa, bir neçə ölkədə qalib gəlməlidir. Bu ideya, yəni bir sıra ölkələrdə sosializm qurulmasına hər cür kömək etmək, sosializmi dünyaya yaymaq fikri SSRİ-nin aqressiv xarici təbliğat siyasətinin əsasında dayandı.

İkinci Dünya savaşı zamanı yaxın əməkdaşlıq edən SSRİ və Qərb kapitalist dünyası arasında savaş bitəndən sonra soyuqluq başladı. Odlu savaş bitsə də “düşmən dövlət” anlayışı yox olmadı, “soyuq savaş” davam etdi, dünya üz-üzə dayanan iki cəbhəyə bölündü: SSRİ-nin başçılıq etdiyi, SSRİ və Şərqi Avropa ölkələrinin əmələ gətirdiyi sosialist cəbhəsi və ABŞ-ın başçılıq etdiyi Qərb kapitalist dünyası. Atom bombası əldə edib onun dəhşətli gücünü Yaponiya üzərində nümayiş etdirmiş olan ABŞ ilə savaş SSRİ-yə lazım deyildi, əksinə açıq savaş ehtimalını azaltmaq, yox etmək lazım gəlirdi. Amerikanı və onun lider olduğu kapitalist dünyasını, onun qəsbkar siyasətini kəskin tənqid etməklə gözdən salmaq, bu yolla dünyada sosializmə rəğbəti artırmaq – SSRİ qarşısına bu vəzifəni qoydu.

Əvvəl ölkə daxilində ədəbiyyat və incəsənət sərt ideoloji nəzarət altına alındı, sosializm realizmi yeganə doğru ideologiya elan olundu, yaradıcı azadlıq məhdudlaşdırıldı. Partiya və dövlətə xidməti xalqa xidmətlə eyniləşdirildi, hər cür “kənara sarpmalar”a, “qərbin burjua mədəniyyətinin təsiri”nə qarşı amansız mübarizə aparıldı. Andrey A. Jdanovun 1946-1948-ci illərdə başçılıq etdiyi bu ideoloji nəzarət sonralar “Jdanovçuluq” (“Ждановщина”) adı aldı. A.A. Jdanov ədəbiyyat, musiqi və incəsənət adamlarını fərdiyyətçilikdən uzaqlaşmağa, xalqa, yəni sosialist ideologiyasına, dövlətə xidmət etməyə çağırırdı. O, A. Axmatovanı “gah rahibə, gah fahişə (azğın), daha doğrusu – pozğunluğun dua ilə qarışdığı həm rahibə, həm fahişə (azğın)” (“Ахматова то монахиня, то блудница, а вернее сказать - и монахиня и блудница, у которой блуд смешан с молитвой”) - ingilisdilli qaynaqlarda “half nun, half whore”, yəni “yarı rahibə, yarı fahişə”) adlandırmış, M. Zoşsenkonu “Sovet gerçəkliyini ləkələməkdə” (“Клеветы на советский народ”), D. Şostakoviç, S. Prokofyev kimi bəstəkarları melodiyasızlıqda və formalizmə yuvarlanmaqda günahlandırmışdı.^{4,5}

¹ Hamlet Isakhanli. Wavering Azerbaijani Literati Views of America: pp. 863-866

² Hamlet Isakhanli. Wavering Azerbaijani Literati Views of America: pp. 866-868

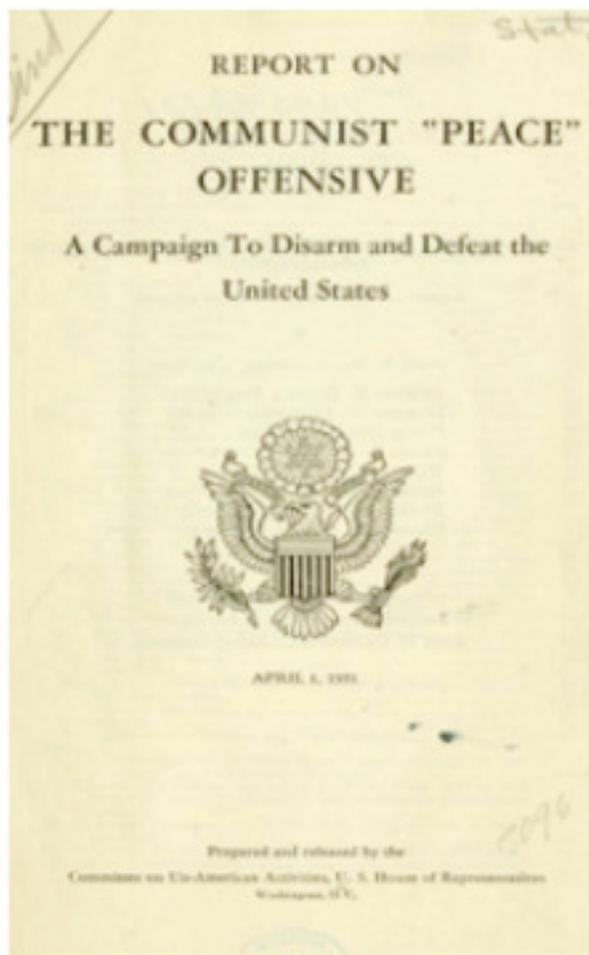
³Письмо т. Иванова и ответ т. Сталина. “Правда”, 14 февраля 1938 г. № 44, стр. 3

⁴Жданов А. А. Доклад о журналах «Звезда» и «Ленинград». Правда. 1946. № 225 (10307). 21 августа 1946

⁵Постановление ЦК ВКП(б) от 10 февраля 1948 г. О выставке «декадников» в Русском музее и формализме в советской музыке. // Сталин и космополитизм. Материалы ЦК ВКП(б), М., 2005

ABŞ-ın 1947-48-ci illərdə başladığı Avropa ölkələrinin iqtisadi dirçəlişinə, sənayenin inkişafına və Sovet təsirinin yayılmasının qarşısını almağa yönəlmiş, həmçinin ABŞ iqtisadiyyatını stimullaşdıran Marshall planı bu kapitalizm-sosializm qarşıdurmasını daha da dərinləşdirdi. Beynəlxalq aləmdə ideoloji cəbhələşmə gücləndi. SSRİ burada mütləq üstünlük qazanmaq qərarı aldı və bu məqsədlə dünya ictimai rəyini sülhü mürtəcə kapitalizmdən qorumaq istiqamətinə yönəltməyə çalışdı. Kapitalist rəqiblərin (düşmənlərin), xüsusilə ABŞ kapitalizminin və onun yanında dayanan Britaniya kapitalizminin hər bə, silahlanmağa yönələn siyasətini ifşa etməli, sosializmin sülh uğrunda mübarizəsini dünyaya çatdırmalı – kommunistlərin “sülh” hücumunun canı bu idi. Bu hücumun uğur qazanma imkanı az deyildi, çünki Qərbi solçular və kommunistlər, elə SSRİ-nin söylədiyi kimi, sülhə təhlükəni sosializmdə deyil, içində yaşadıkları kapitalizmdə görürdülər.

1947-ci il sentyabr ayının 9-da kommunist və fəhlə partiyalarının Kominform adı ilə tanınan İnformasiya Bürosunu təsis etmək üçün 9 Avropa kommunist və fəhlə partiyası Polşada görüşdü. Bunu 1943-cü ildə qapanmış Kommunist İnternasionalının yeni variantı saymaq olar. Kominform ideyası haqqında sovet ideoloqu A.A. Jdanov məruzə etdi. O, beynəlxalq aləmi üz-üzə duran iki əsas cəbhəyə ayırdı – bir tərəfdə “imperialist və anti-demokratik” cəbhə, digər yanda “anti-imperialist və demokratik” cəbhə. İmperialist cəbhənin aparıcı gücü ABŞ və onun əsas tərəfdaşı - Böyük Britaniya və digər tərəfdaşı - Fransa idi, əks tərəfdə SSRİ - nin rəhbərlik etdiyi sosialist cəbhə dururdu. Kominform`a hər yerdə, o cümlədən, ABŞ-da “Sülh” ideyası ilə hücumu keçmək əmri verildi. ABŞ-da Konqresin Nümayəndələr Palatası nəzdində bu məsələni və ölkə daxilindəki kommunist meyillərini araşdıran yüksək komitə işə başladı.¹

¹ Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951. Report on the Communist 'Peace' Offensive: A Campaign to Disarm and Defeat the United States. Washington, DC. P. 3. Retrieved 2014-06-11 – via the Internet Archive

1947-ci il sentyabrın 20-də, "Literaturnaya Qazeta" da 12 sovet (rus) yazıçısının "Amerika Birləşmiş Ştatlarının yazıçı və mədəniyyət xadimlərinə" məktubu dərc olundu: "Amerika mədəniyyət xadimləri, siz kiminləsiniz?"¹ Məktubda cürbəcür arqumentlərlə ABŞ-ın faşizmə yuvarlandığı "sübut olunur". Müəlliflər bu məsələdə ABŞ-ın mədəniyyət xadimlərini qınayırlar: niyə sizin etiraz səsiniz eşidilmir? Məktub belə bitirdi: "Biz sizi, Amerika mədəniyyət ustalarını yeni faşizm təhlükəsinə qarşı, müharibə qızıqırdıranlara qarşı, sülh və xalqların qardaşlığı, bəşəriyyətin xoşbəxtliyi naminə səsinizi ucaltmağa çağırırıq".

Sovet yazıçılarının müraciətinə cavabı 21 amerikalı mədəniyyət xadimi (yazıçı, rəssam, tarixçi, ssenarist, filosof, jurnalist, bəstəkar, kino xadimi, mədəniyyətşünas,...) hazırladı; cavab yeni yaradılmış aylıq marksist "Masses and Mainstream" (Kütlə və Baş Axın) jurnalında dərc edildi.² Müəlliflər "Amerikanı Dördüncü Reyxə çevirməyə ümid edən istismarçılar"³ qarşı olduqlarını yazdılar, "Ümid edirik ki, sizin məktubunuz və bizim cavabımız aramızda sıx və məhsuldar təmas qurulmasına təkan verəcək və bizə fikir mübadiləsi aparmağa və müharibə qızıqırdıranlara qarşı səsimizi birgə qaldırmağa imkan yaradacaq".⁴

3. SÜLHÜ MÜDAFİƏ EDƏN MƏDƏNİYYƏT XADİMLƏRİNİN ÜMUMDÜNYA KONQRESİ

1948-ci il avqustun 25-28-də Polşada, Wroclaw (Wrocław) şəhərində, 3 il əvvəl fəaliyyətə başlamış Politechnika Wroclawska`da (indiki Wroclaw Təbiət Elmləri və Texnologiya Universitetində) "Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin ümumdünya konqresi" keçirildi. Bu konqresi Qərb ədəbiyyatında "World Congress of Intellectuals in Defence of Peace" (Sülhü müdafiə edən Dünya

İntellektuallar Konqresi) adlandırdılar. SSRİ və Polşa tərəfindən hazırlanan bu konqres Qərb, əsasən ABŞ imperializmini, onun müharibə, xüsusilə nüvə silahları siyasətini möhkəm tənqid etmək, "Qərb sülhə təhlükədir" fikrini yaymaq və Sovet blokunun sülhpərvərliyini nümayiş etdirmək məqsədi güdürdü. Konqres həm də 1950-ci ildə yaradılacaq Ümumdünya Sülh Şurası (World Peace Council) üçün hazırlıq işləri görməli idi.

Konqresə 46 ölkədən (bəzi mənbələrdə 45 ölkədən) 400 ətrafında nümayəndə gəlmişdi, onların sırasında solçu görüşə malik çox məşhur elm və incəsənət xadimləri vardı – Jorge Amadu, John D. Bernal, John Boyd Orr, Bartold Brecht, Graham Greene, Pablo Neruda, Paul Éluard, Anna Seghers, Salvatore Quasimodo, Aldous Huxley, Julian Huxley, A.J. P. Taylor, Frederic Joliot-Curie, İrene Joliot-Curie, Lord Boyd-Orr, Le Corbusier, Renato Guttuso, Pablo Picasso...

Wroclaw Konqresinə hazırlıq işi və Konqresin gedişi barədə istifadə üçün əldə olunan yazılar (çoxu polyak dilində, bir qismi isə ingiliscə və digər dillərdə) dağınıq və systemsizdir. Nisbətən

¹ "С кем вы, американские мастера культуры?". Литературная газета, № 39, 20 сентября 1947 г., стр. 3-4

² American Message. A Reply to an Open Letter of Soviet Writers. "Masses and Mainstream", Vol. 1, №3, pp. 3-6

³ American Message. p.3

⁴ American Message. p. 6

etibarlı məlumat 1948-1974-cü illərdə Polşada Sülhü müdafiə hərəkatı barədə araşdırma aparmış tarixçi professor Zygmunt Woźniczka'nın (1954-2022) uyğun məqaləsidir.¹

Kimləri dəvət etmək məsələsində əvvəlcədən qərara alındı ki, Konqresin siyasi tərkibi mümkün qədər geniş olsun, yalnız "Marshall planı tərəfdarları və antisovet ünsürlər" istisna edilsinlər.²

SSRİ Yazıçılar İttifaqının sədri Aleksandr Fadeevin başçılıq etdiyi Sovet nümayəndə heyətinə 50 nəfər daxil idi – şair və yazıçılar İlya Erenburg, Mixail Şoloxov, Aleksandr Korneyçuk, Leonid Leonov, Mirzo Tursunzadə (Tacikistan), Səməd Vurğun (Azərbaycan), Sabit Mukanov (Qazaxıstan), Antanas Ventslova (Litva), tarixçi Yevgeni Tarle, aktyor, rejissor və ssenaristlər Mixail Çiaureli, Vsevolod Pudovkin, Alla Tarasova, A.M. Gerasimov (rəssam), V.P. Volqin (tarixçi, SSRİ Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti), İ. Bardin (metallurq, SSRİ EA vitse-prezidenti), İvan Meşşaninov (lingvист, arxeoloq, SSRİ EA akademiki), A. Palladin (biokimyəçi, Ukrayna EA prezidenti), David Zaslavskiy (journalist, ədəbiyyatçı), O. Pısarjevskiy (elmi-populyar ədəbiyyat yazarı), M. Xarlamov (partiya xadimi) və b. Sovet nümayəndə heyətinin tam tərkibi heç yerdə, o cümlədən, Sovet qaynaqlarında göstərilməyib. ABŞ Nümayəndələr Palatası Komitəsi öz hesabatında SSRİ nümayəndə heyətindən konqresdə mühüm rol oynayanları qeyd edərkən S. Vurğun da daxil olmaqla, 10 nəfərin adını çəkir "və başqaları" deyir.³ Müxtəlif qaynaqlar əsasında yuxarıdakı 21 nümayəndənin adını müəyyənləşdirə bildim.

Konqresə aid müxtəlif qaynaqlarda ən çox nümayəndə göndərən ölkələrin adı və sayı göstərilir - ən çox SSRİ-dən - 50 nəfər, sonra Fransa, İtaliya və Böyük Britaniyadan – hərəsindən 35-40 nəfər, Macarıstan və Çexoslovakiya – hər birindən hardasa 30, Rumıniya və Bolqarıstan – hərəsindən 15 nəfər və s.,⁴ nədənsə ABŞ-dən da böyük nümayəndə heyəti gəlmiş qeyd edilmir.

Sovet nümayəndə heyəti Wrocław şəhərinə - "almanların Breslau adlandırdıqları bu şəhərə" avqustun 21-də gəldi.⁵ Gəzmək, hazırlaşmaq, dincəlmək üçün vaxt vardı. Qəbristanı dolaşarkən S.Vurğun başdaşlarında bir neçə azərbaycanlının adını gördü, düşündü ki, "biz Azərbaycan yazıçıları bu qəhrəmanların xatirəsi qarşısında xəcalətliyik", onların həyat və mübarizəsi "yüksək bədii ifadəsini tapmamışdır".⁶ Şair sonralar Wrocław təəssüratı altında yazdığı 16, 8 və 11 hecalı hissələrin bir-birini əvəz etdiyi irihəcmli "İslam" şeiri ilə bu xəcalətdən çıxdı - belə demək mümkündür. Şeir ilk dəfə "İslam (Ballada)" adı ilə dərc olunmuşdu.⁷

Oder çayı dolanmışdır gümüşü bir kəmər kimi
Vrotslavın gövdəsinə
Şırl-şırl göy ləpələr axdıqca nəğmələr kimi
Heyran olur öz səsinə.

.....
Vrotslavda ayna kimi parıldayır gen küçələr
Göy üzündən nur tökülür
Dörd yüz bahar almanlara bir qul olmuş yazıq şəhər
Bu gün baxıb üzü gülür.⁸

* * *

Konqres iştirakçılarının siyahısı tam məlum deyil. Bəzi adamların konqresə gəlib-gəlməməsi barədə fikirlər haçalaşır. Anti-qərb olmaqla yanaşı, anti-klerikal da olan bu konqresdə iştirak etmiş din adamları haqqında dəqiq məlumat yoxdur.

Konqresə Nobel mükafatçısı, kimyaçı alim Irène Joliot-Curie, o dövrdə UNESCO'nun Baş direktoru olan görkəmli bioloq Julian Huxley, Sovet yazıçısı Aleksandr Fadeev, danimarkalı yazıçı Martin Andersen Nexø və italyalı rəssam Renato Guttuso sədrlik etdilər. Polşalı Jerzy Borejsza baş

¹Zygmunt Woźniczka. Wrocławski Kongres Intelktualistów w Obronie Pokoju. Kwartalnik Historyczny". 2 (1987), pp. 130-155

²Zygmunt Woźniczka. pp. 137

³Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951. p. 9

⁴Zygmunt Woźniczka. pp. 138

⁵Səməd Vurğun. Əsərləri. Altı cild. Altıncı cild. "Elm" nəşriyyatı, Bakı, 1972; s. 116

⁶Səməd Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 117

⁷Səməd Vurğun. Seçilmiş Əsərləri. 1-ci cild. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1954. s. 252-257

⁸Səməd Vurğun. Əsərləri. İkinci cild. 1960; "İslam". s. 268-273

katib seçildi.¹

“1948-ci ildə Wrocław`da İntellektualların Konqresinə bu qədər çox görkəmli elm adamlarını, filosofları, şairləri, yazıçıları, rəssamları və ən möhtəşəm sənət adamlarını başqa heç kim yox, məhz Borejsza yığmağı bacardı”.² Jerzy Borejsza (1905-1952) Polşa Kommunist Partiyası fəali kimi Polşada Sovet ideologiyasını həyata keçirənlərdən biri olmuş, nəşriyyat və mədəniyyətə nəzarət etmiş, 1944-cü ildə çox böyük Czytelnik (Oxucu) nəşriyyatını qurmuş, kitab və dövrü mətbuat nəşrinə böyük töhfə vermişdi. Həmin 1944-cü ildə həftəlik “Odrodzenie” (Dirçəliş) ədəbi jurnalını təsis etmişdi; bu nüfuzlu jurnal 1944-1950-ci illər arasında nəşr olunmuşdur. Mədəniyyətə nəzarətdə Borejsza orta yanaşma və ya yumşaq, incə inqilab tərəfdarı olmuşdur. Konqres öncəsi və Konqres zamanı Borejsza hər tərəflə və hər kəslə dil tapmağa çalışır, tək-tük hallar istisna olmaqla, buna əsasən müvəffəq olurdu. Julian Huxley`in xanımı şıltaqlıq edəndə Borejsza ona demişdi: “Mənim arvadım UNESCO`da özünü sən burda özünü apardığın kimi aparsa, mən onun yanına bir şapalaq çəkərdim”.³ 1948-ci il Wrocław Konqresindən sonra Borejsza`nın siyasi nüfuzu azalmış, onun kifayət qədər radikal olmaması Moskva və Warshaw`nın işinə yaramamışdı.⁴

4. AÇILIŞ. ALEKSANDR FADEEV “VURUB-DAĞIDIR”!

Wrocław Konqresində birinci gün, avqustun 28-də dörd məruzə dinlənildi: “Birinci məruzə - `Sülh, Tərəqqi və Demokratiya uğrunda mübarizədə elm və mədəniyyət` Fadeev tərəfindən, ikinci məruzə - `Sülh və mədəniyyət` Olaf Stapleton tərəfindən təqdim edildi”. Daha sonra Józef Chałasiński və Marcel Prenant çıxış etdilər.⁵

Digər bir mənbə məruzələri duyğulandırmaq, həyəcan yaratmaq baxımından təhlil edir və

Fadeev`in Stapleton`dan sonra məruzə etdiyini deyir. “Konqresdəki ən vacib məruzələri Olaf Stapleton, Anna Segers, Fadeev və... Pikasso təqdim etdilər. Onların çıxışları dinləyicilərdə çox böyük duyğular oyandırdı. İngilis Stapleton ilk çıxış edənlərdən biri olaraq, iclasa başladı. O, məruzəsini iclasın ilk günündə oxudu və sanki Fadeevin hücumunu əvvəlcədən gözləyirmiş kimi, ABŞ ilə SSRİ arasındakı münaqişənin mahiyyətini dinləyicilərə izah edərək barışdırıcı bir tonda çıxış etməyə çalışdı. İngilisin çıxışını dinlədikdən sonra Fadeev ayağa qalxdı və Qərbi Avropa ədəbiyyatına və ümumiyyətlə,

imperializmə qarşı amansızcasına hücum edən alovlu bir nitq söylədi”.^{6,7} Əsas məruzəçilərin sırasını qarışdıran bu qaynaqda daha bir neçə fakt, az da olsa, təhrif olunur. İlkin və etibarlı qaynaqların əksəriyyəti, o cümlədən, S.Vurğun ilk (və əsas) məruzənin Fadeev tərəfindən edildiyini yazır. O, Zygmunt Woźniczka`nın dediyi ilə eyni digər üç məruzəçinin də adlarını çəkir və məruzələrin məz-

¹ Zygmunt Woźniczka. pp. 144

² Zygmunt Woźniczka. pp. 134

³ “Ideologies: The Delights of Intellectuality”. Time. September 6, 1948. 12:00 AM/GMT-4

⁴Zygmunt Woźniczka. pp. 157

⁵Zygmunt Woźniczka. pp. 147

⁶Wojna i pokój we Wrocławiu. 24 lutego 2009, 18:38.

⁷https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/88009,wojna-i-pokoj-we-wroclawiu.html#google_vignette

munu barədə başqa qaynaqlarla müqayisədə daha geniş məlumat verir.¹ Şair, üstəlik, kimlərin açılış təbrik nitqi etdiklərini yada salır - Polşalı şair İvaşkeviç / Jarosław Iwaszkiewicz, Fransalı Maurice Vedel və Polşanın xarici işlər naziri (adını çəkmir: Zygmunt Modzelewski). S. Vurğun Vedelin “dünyagörüşündəki idealistliyi” görür, açılışda “Polşalı bir musiqişünas”ın təqribən yarım saat royaldə Bethovenin əsərlərindən parçalar çaldığını deyir! Polşa tərəf daha dəqiq məlumat verir: açılışda Çexoslovakiyalı pianoçu Josef Polenick Debussy`nin piano preludü “La cathédrale engloutie” (Batmış Kilsə) və Beethoven`in “Apassionate” əsərlərini ifa etdi.^{2,3}

Konqresin hazırlanmasında fransızların da rolu olmuşdu, xüsusi “Polşa-Fransa təşkilat komitəsi” düzəldilmişdi.⁴ Bu səbəbdən Konqresə Fransadan çox görkəmli şəxslər gəlmiş, sədrilər, açılış edənlər və birinci günün əsas məruzəçiləri arasında fransızlar vardı.

Fadeev qeyri-adi dərəcədə aqressiv çıxış etdi, “zəhərli dilinə görə tayı-bərabəri olmadı”.⁵ O, Qərb dünyasındakı həmkarlarını, mədəniyyət xadimlərini və elm adamlarını tənqid deyil, təhqir etdi.⁶ Məruzənin rusca orijinalı məlum deyil. Konqresin sonrakı gedişinə mənfi təsir etdiyi üçün, bir sıra görkəmli şəxslər tərəfindən elə Konqres zamanı və Konqres sonrası qınandığı üçün və yəqin ki, “düşmən” əlinə əlverişli hazır material verməmək üçün bu məruzə heç bir Sovet qəzet-jurnalında, eləcə də Fadeev`in əsərləri küllisində dərc olunmadı. İngiliscə və polyakca qaynaqlardan (qaynaqlarda imla fərqlərinə rast gəlinir), Konqres barədə xatirələrdən istifadə edib Fadeev`in qalmağallı mərizəsinin əsas müddəalarını bərpa etməyə çalışdım.

Fadeev əvvəlcə rahat başladı, tez-tez Stalindən alıntılar edə-edə dünyanın, iki cəbhəyə bölündüyünü dedi, sonra Qərb mədəniyyətini və onu yaradanları “ideologiyasızlığa görə” kəskin tənqid etdi. S. Vurğun Konqres haqqında yazdığı məqalədə Fadeev`in çıxışındakı aqressiv və təhqiredici yerlərə toxunmur, amma ümumi maddələrdən danışır. Bütün xalqların qabaqcıl ziyalıları yeni müharibə qızıqdırıcılarına, mədəniyyət və elmin nailiyyətlərinə təhlükə yaradan Amerika və İngiltərə təcavüzkarlarına qarşı gur səslə qəti etiraz etməlidirlər. Bitərəf qalanı bəşəriyyətə xəyanət edən şəxs hesab etməliyik. Qabaqcıl düşüncə sahibləri birləşməli, səslərini bütün dünyaya eşitdirməlidirlər. Alim, ədib və zehni əməklə məşğul olan hər bir şəxs xalqın inqilabi hərəkatı ilə bağlı olmalıdır. Avropanın bəzi böyük simaları “idrak azaddır və heç bir şeydən asılı deyil” deyən çürük burjuva fəlsəfəsinin təsirinə düşmüşlər. Məsələn, Romen Rolland. Lakin bu böyük ədib tarixin acı təcrübələrini nəzərə alıb fəhlə kütləsinin münbit mühitini alqışlamışdı.⁷

Fadeev iştirakçıları sərt və çirkin bir şəkildə aşağıladı: “Siz yalnız ona görə alman boyunduruğu altında deyilsiniz ki, milyonlarla sovet əsgəri sizin üçün qan töküdü”.⁸ Sonra o, qızıqıb Amerikanı faşistləşdirdi... “Alman imperialistləri vəhşilərə ehtiyac duyurdular”. “Amerikalı inhisarçılar da dünyaya hökmranlıq etmək planlarını gerçəkləşdirmək üçün bədheybətləri əvəzolunmaz hesab edirlər. Mürtəce yazıçılar, elm adamları, filosoflar və sənətçilər ağalarına xidmət etməyə hazırdırlar. Onlar şizofrenləri və narkomanları, sadistləri və fahişə alverçilərini, tərribatçıları və canavarları, casusları və quldurları kürsüyə qaldırırlar. Bu vəhşiyənə məxluqlar romanların, şeir cildlərinin səhifələrini doldurur, filmlərdə görünürlər”.^{9,10}

Fadeev məşhur yazıçıları çaqqal və kaftarla (hiəna) müqayisə etdi: “Əgər çaqqallar yazı makinəsi ilə yazmağı öyrənə bilsəydilər, əgər kaftarlar dolma (avto) qələm tuta bilsəydilər, yaratdıqları şey,

¹Səməd Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 119-126

²Światowy Kongres Intelektualistów - minęto 65 lat (DUŻO ZDJĘĆ). Nasze Miasto Wrocław. Consultado el 20 de agosto de 2019

³<https://wroclaw.naszemiasto.pl/swiatowy-kongres-intelektualistow-minelo-65-lat-duzo-zdjec/ar/c2-1974636>

⁴Zygmunt Woźniczka. pp. 137

⁵Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951. pp.8

⁶Zygmunt Woźniczka. pp. 147

⁷Səməd Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 119-121

⁸Marian Turski, Adam Krzemiński: Wojna o pokój. [w:] Polityka [on-line]. 2011-09-15. [dostęp 2017-11-13]

⁹Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951. pp.8

¹⁰Zygmunt Woźniczka. pp. 147

şübhəsiz ki, Millerlər, Eliotlar, Malrauxlar (Malro`lar) və digər Sartr`ların kitablarına bənzəyərdir".^{1,2} Fadeev`in bu sözləri dünyanı gəzdi, siyasi və ədəbi dairələrdə tez-tez anıldı. Fadeev adlarını çəkdiyi və kifayət qədər solçu görüşlərə malik olan bu məşhurların sanki kim olduqlarını unutmuşdu; əslində, yəqin ki, onların kim olduqları vecinə deyildi. Amerikalı yazıçı Henry Miller`in (1891-1980) bir sıra əsərləri Amerikada qadağan edilmişdi. T.C. Eliot (1888-1965) Amerikalı-Britaniyalı şair və dramaturq, bu Konqresdən həməən sonra ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görüldü (1948, 4 noyabr), André Malraux (1901-1976) fransız yazıçı və dövlət xadimi, 94 dəfə (94 adam tərəfindən) Nobel mükafatına namizədliyi irəli sürülmüş populyar fransız şairidir. Jean-Paul Sartre (1905-1980), fransız filosof və yazıçı, 1964-cü ildə Nobel mükafatçısı oldu, amma mükafatdan imtina etdi. Fransa'nın mənəvi nüfuz sahibləri olan Sartre və Malraux'ya yönəlmiş hücum çəşqinliq yaratdı və qəzəbli etiraza səbəb oldu (xüsusilə, təbii ki, fransızlar arasında).³

Fadeev Amerika siyasətçilərini "Goebbelslərin davamçıları",⁴ André Malraux`nu "müharibə qızısdıran və atom bombasını tərifləyən", Eugene O'Neill`i "imperialist casus", Henry Miller`i "paranoqrafik romanlar müəllifi" adlandırdı.^{5,6} Ədalət naminə demək lazımdır ki, H. Millerin əsərləri bütün xırdaqları ilə açıq təsvir olunan çoxsaylı şəhvət səhnələri ilə doludur.

ABŞ hökuməti kommunistləri və solçuları sevməsə də, yazıçını söz azadlığından məhrum etmədi, azad mətbuat vardı; məhz bu səbəbdən ABŞ-da solçular sosializmi, SSRİ-ni təbliğ edə bildirdilər. Fadeev isə SSRİ-dəki vəziyyəti tam ABŞ-a aid etdi: "Birləşmiş Ştatlar hökumətinin rəsmi siyasətinə zidd hər hansı bir şey yazan yazıçını 10 il həbs cəzası gözləyir". O, "bu kobud zorakılıq...faşizmi Amerikaya qanuni yollarla yeritmək üçün ağılsız bir cəhd" kimi pislədi.⁷

Fadeev`in çıxışı kəskin ifadə və istehzalarla dolu idi. "Amerika imperialistlərinin çaqqalları dünyanı polis bölməsinə, dünya xalqlarını isə kapitalın köləsinə çevirmək məqsədi daşıyırlar".^{8,9} "Qədrin cəlvəsi ilə fəsadını Azadlıq Heykəli bəzəmiş bu ölkənin imperialistləri tələm-tələsik yeni müharibənin sui-qəsdçiləri və təşkilatçıları rolunu öz üzərlərinə götürdülər".¹⁰

5. KONQRESDƏ HEYRƏT, SARSINTI VƏ HƏYƏCAN

Sonralar Sovet nümayəndə heyətini nəzərdə tutan Borejsza xatırlamışdı: "Onlar mənim Konqresimi məhv etdilər. Onlar bunu etmək üçün mü gəlmişdilər? Onlar xəbərdarlıq etmişdilər: "Biz burada çətin və zəruri addımlar atmalıyıq. Bura bataqlıqdır. Biz onu təmizləməliyik. Biz bura sülməramlı missiya ilə gəlməmişik".^{11,12}

Şübhəsiz ki, Fadeevin çıxışından sonra Wrocław Texnologiya Universitetinin böyük salonunda baş verən gərgin hadisələr, onların əks-sədası və gözlənilməz cərəyanı sosialist mətbuatında öz əksini tapmadı, həmin vaxt dərc olunan qısa xəbərləri çıxmaqla, heç bir geniş konqres materialı nəşr olunmadı. Tədbirin nəzərdə tutulan təbliğat potensialını və J. Borejsza`nın təsiri altında fəaliyyət göstərən "Çitelnik" kooperativinin çap və nəşr gücünü nəzərə almaqla, bu cür materialların nəşrinin planlaşdırıldığı yəqindir".¹³

¹1. August 25, 1948. World Congress of Intellectuals for Peace . [in:] Interia.pl [on-line]. 2014-08-25. [accessed 2017-11-13]

²Zygmunt Woźniczka p. 147. 3. Marian Turski, Adam Krzemiński. 4. US, 1951, p. 8

³Marian Turski, Adam Krzemiński: Wojna o pokój. [w:] Polityka [on-line]. 2011-09-15. [dostęp 2017-11-13]

⁴Wojna i pokój we Wrocławiu

⁵“Światowy Kongres Intelktualistów - minęło 65 lat”. Nasze Miasto Wrocław. Consultado el 20 de agosto de 2019

⁶<https://wroclaw.naszemiasto.pl/swiatowy-kongres-intelktualistow-minelo-65-lat-duzo-zdjec/ar/c2-1974636>

⁷Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951, pp. 9

⁸https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/88009,wojna-i-pokoj-we-wroclawiu.html#google_vignette

⁹Wojna i pokój we Wrocławiu. [w:] dziennik.pl [on-line]. 2009-02-24. [dostęp 2017-11-13].

¹⁰Committee on Un-American Activities... pp. 8

¹¹Marian Turski, Adam Krzemiński: Wojna o pokój. [w:] Polityka [on-line]. 2011-09-15. [dostęp 2017-11-13]. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1519186,2,wojna-o-pokoj.read>

¹²Zygmunt Woźniczka. pp.148

¹³Grzegorz P. Bąbiak. Paul Eluard` s address Acta Polon. P. 315

Fadeev`in nitqi şok yaratdı, xüsusilə Qərb intellektualları arasında. Təhqirlərlə dolu bu çıxışdan sonra Konqresdə o dərəcədə şiddətli etiraz baş qaldırdı ki, həm iclas salonunu tərk edənlər oldu, həm bir çox tanınmışlar, o cümlədən, Konqress sədrilərindən ikisi - Julian Huxley və Irene Juliot-Curie, ABŞ və Böyük Britaniya nümayəndə heyəti Wrocław`dan getmək, konqresi tərk etmək istədilər. Konqres dağılmaq təhlükəsi ilə üzləşdi. Britaniyalılar protest yazı üçün imza yığdılar, mətn sabahı gün "Çaqqal və Kaftar" adı ilə Britaniya mətbuatında dərc olundu.¹

Bu çıxışına görə Fadeev`i "Stalinin buldoqu" və ya "Stalin və Jdanovun buldoqu",² "Rus yazı sü-rüsünün baş qoyun iti"³ adlandırdılar. Fadeev "Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitə-sinin rəsmi baltaçısı (balta vurarı) rolunu oynayır" ifadəsi yarandı.⁴ Sülh konqreslərində kəskin çıxışları ilə yadda qaldığına görə, "Dünya Sülh Konqresinin Sovet qamçısı"⁵ adı aldı. Erenburq`un da səmimi olmadığını, hiyləgərliyini qeyd edir, onu bəzən Fadeev`dən ayırmırdılar: "Fadeev və Erenburq kimi təhqir ustaları"ndan söhbət açırdılar.⁶

* * *

Böhran vəziyyətindən çıxmaq üçün həmin gün Jerzy Borejsza Warshaw`a, Polşa Birləşmiş Fəhlə Partiyası (PZPR) Mərkəzi Komitəsi Politbüro üzvü Jakub Berman`a (1901-1984) zəng edib vəziyyətin dramatik şəkil aldığını dedi, Konqresin xilas edilməsi üçün ondan kömək və müdaxilə istədi. Berman məsləhətləşib vəziyyəti yerindəcə dərinədən anlamaq üçün maşınla Wrocław şəhərinə yola düşdü. Vəziyyətin təhlili göstərdi ki, Konqres ideyasının özü təhlükə altındadır.⁷ Konqres yalnız Sovet nümayəndə heyətinin mövqeyini dəyişdirməklə və Fadeevin kəskin çıxışının təəssüratını zəiflətməklə xilas ola bilərdi. Berman Molotova, Moskvaya zəng etdi. Berman`ın dediyinə görə, söhbət 15 dəqiqə davam etdi və asan olmadı. Berman Konqresdə yaranan böhranlı vəziyyəti təqdim etdi. Molotov söhbət zamanı mövqə tutmaqdan çəkirdi, lakin məsələni nəzərdən keçirəcəyini və Wrocław`dakı Sovet nümayəndə heyətinə müvafiq təlimatlar verəcəyini vəd etdi.⁸

Ertəsi gün İlya Erenburq çıxış etdi. Niyə Erenburq?! Ömrünün 30 ilə yaxını Avropada yaşayan, Avropanı qarış-qarış gəzən, alovlu anti-faşist, çox məhsuldar, istedadlı və "ən Avropalı" şair, yazıçı və publisist, Qərb dünyasının tanınmışları ilə dostluq edən, "Stalinin ev yəhudisi" sayılan Erenburqdan başqa kim qərbliləri yaxşı tanıyır və bu gərginliyi aradan qaldıra bilərdi?!

İ. Erenburq`un Konqres tərəfindən coşqu ilə qarşılanan çıxışı günün ən yaddaqalan məqamı oldu.⁹ Erenburq digər şeylərlə yanaşı, bunları söylədi. Bilirəm ki, burada müxtəlif inanclara malik insanlar toplaşmış... Biz bizi ayıran cəhətləri vurğulamaq istəmirik; əksinə, bizi birləşdirəcək şeyləri axtarıyıq. Hər halda Konqresimizdəki bu və ya digər iştirakçıların fəlsəfi və ya estetik görüşlərindən asılı olmayaraq, onların hamısını bura sülhü və mədəniyyəti müdafiə etmək kimi nəcib bir istək gətirib. Beləliklə, onlar mənim kimi gələcəyə inanırlar. Amerikalı dostlar! Tezliklə evə qayıdacaqsınız. Həmvətənlərinizə deyin ki, Polşanın Wrocław şəhərində müxtəlif insanlarla görüşdünüz. Həmçinin "Qırmızılar"la da görüşdünüz - bizi belə də adlandıırırlar. Onlara deyin ki, bu "Qırmızılar" heç nəyə nail olmaq istəmir, yalnız bir şey tələb edirlər: sülh içində çalışıb işləmək, öz istədikləri kimi yaşamaq, içində yaşadıkları cəmiyyəti qurmaq. Həmvətənlərinizə deyin ki, əgər biz Thomas Mundt`un Amerikasına nifrət ediriksə, Roosevelt`in Amerikasını, Wallace`in Amerikasını, Amerika xalqının Amerikasını əziz tuturuq. İngilis dostlar, İngiltərədə insanlara deyin ki, biz Londonun qış bombardmanları zamanı göstərdiyi cəsarəti xatırlayırıq, gözəl ingilis mədəniyyətinin məhv edilməsini istəmirik. Fransalı dostlar, italyalı dostlar, köləliyə məhkum edilən 16 ölkədən olan dostlar - onlara deyin ki, biz yazıçılar və sovet alimləri üçün Avropa mədəniyyətinin bütün

¹Zygmunt Woźniczka. pp. 148

²Wojna i pokój we Wrocławiu.

³"Ideologies: The Delights of Intellectuality". Time. September 6, 1948. 12:00 AM/GMT-4

⁴Committee on Un-American Activities..., p. 8

⁵Report on the Communist "Peace" Offensive. A Campaign to Disarm and Defeat the United States in Defense of Peace, April 1950, p. 51

⁶Ideologies: The Delights of Intellectuality. TIME. September 6, 1948, 12:00 am GMT-4

⁷Marian Turski, Adam Krzemiński: War for Peace. [in:] Polityka [on-line]. 2011-09-15. [accessed 2017-11-13]

⁸Zygmunt Woźniczka. pp. 149

⁹Zygmunt Woźniczka. pp.147-149

nümunələri əzizdir. Biz yalnız bir şeyi - ölkələrinizin mədəniyyətini, sülhünü və müstəqilliyinin müdafiəsini arzulayırıq.¹

Qeyd 1. Henry A. Wallace 1941-1945-ci illərdə, Franklin D. Roosevelt`in prezidentliyi dövründə vitse-prezident və 1948-ci ildə Progressive Party`dən prezidentliyə namizəd, SSRİ ilə əməkdaşlıq tərəfdarı, tərəqqipərvər, beynəlmiləlçi, soyuq savaş əleyhdarı olan siyasət və dövlət adamı olub.

Qeyd 2. Thomas Mundt adı, görünür ki, Karl E. Mundt`la qarışıq salınıb. "Smith-Mundt Act" adlanan və Respublikaçılar - H. Alexander Smith və Karl E. Mundt tərəfindən irəli sürülən və Sovet təbliğatına qarşı Amerikanın beynəlxalq radio sisteminin ("Amerikanın səsi" kimi) qurulması haqqında qanun layihəsindən söhbət gedir (Rəsmi adı: the U.S. Information and Educational Exchange Act of 1948).

Fadeevin çıxışından sonra britaniyalı yazıçı Edward Crankshaw sürüşkən rusiyalı İlya Erenburqa "öz aramızda" şikayət edərkən, Erenburq ona demişdi: "Bu, Fadeevin işi idi. O, düşməni təyin etməli idi. Amma narahat olmayın. Sabah düşmənin əzilmiş lələklərini hamarlamaq mənim işim olacaq."

Erenburqun çıxışı əksəriyyəti razı salsada, mahiyyətcə onun Fadeevdən böyük fərqi yoxdur, dəyənlər də vardı. "Erenburq çıxışında `amerikalılarda çoxlu yaxşılıq olduğunu` etiraf edib sonra Fadeevin təhqirlərini daha ağıllı şəkildə yenidən ifadə etdi".²

6. ƏKS-HÜCUM VƏ ƏKS-SƏDA

Fadeev`in kəskin reaksiyalara səbəb olan hücum nitqindən sonra Konqres iştirakçıları Erenburqun çıxışını gurultulu alqışlarla qarşıladılar. Sonrakı bir çox natiq bu çıxışla həmrəyliyini bildirdi, digərləri gedişatdan və Konqresin ifrat solçu təbiətindən narazı qaldıqlarını söylədilər. İngiltərəli Step(e)lton, imperialist qüvvələrə qarşı konkret tədbirlər planı əvəzinə müxtəlif ideologiyaları bərişdirmə üçün bir plan qurmağı təklif etdi.³

Oksford Universitetinin tarixçi professoru Alan Taylor da vurğuladı ki, intellektuallar onları bir araya gətirə bilən ortaq bir platforma yaratmağa çalışmalıdırlar. O, bəşəriyyətin birləşməsinin zəruriliyini vurğulayıb onu bölmək və fərqləndirmək cəhdlərinə qarşı çıxış etdi. Taylor faşizmin, müharibənin və atom bombasının qəti əleyhdarı olduğunu vurğuladı. O, Konqresin gedişatını müzakirə edib çıxış edənlərin əksəriyyətinin "qorxudulduğu, onlara mane olunduğu" fikrini ifadə etdi. Taylor Fadeev`in sərt və barışıq yeri qoymayan çıxışına cavab verdi: "Ziyalıların vəzifəsi nifrəti deyil, tolerantlıq və harmoniyanı təbliğ etməkdir. Və burada onlar (Fadeevgil-H.I.) sülhü deyil, müharibəni təbliğ edirlər. Amerika demokratiyasını faşizmlə müqayisə etmək qəbul edilməzdir."^{4,5}

Taylor diplomatik dildən sadə, açıq dilə keçdi, "Burada buna Amerika faşizmi, orada isə Sovet bolşevizmi deyilir".^{6,7} "Xahiş edirəm başa düşsün ki, biz də səmimi qəlbədən sülh istəyirik, hərçənd ki, Rusiyada mövcud olan yaşayış formalarını qəbul etmirik".⁸ Taylor SSRİ-də azadlığın bərqərar olmasına ehtiyac olduğunu da qeyd etməyi unutmadı; kommunistlərin təşkil etdiyi və solçuların topladığı bu konqresdə belə sözlər deyilmirdi. O bunu dedi və "New York Times" qeyd etdi ki, Konqresdə Dəmir Pərdə arxasını azadlığa çağıran tək adam Taylor oldu.⁹ Taylor onu da yada saldı ki, Böyük Britaniya və Fransa nasist Almaniyasına ilk müharibə elan edən ölkələr idi, SSRİ isə 3-cü Reyxlə sazişə girdi. Taylor siyasi sistemlərin müxtəlifliyi qarşısında böyük mədəniyyət xadimlərinin birləşdirici gücünü qeyd etdi: Mən Britaniya ya Sovet mədəniyyətinin tərəfdarı deyiləm, mən Sovet və ya Anqlo-Sakson elminin tərəfində deyiləm. Mən Voltaire, Goethe, Tolstoy və Shakespeare dünyası tərəfdarıyam".¹⁰

¹Zygmunt Woźniczka. pp. 150

²Ideologies: The Delights of Intellectuality. TIME. September 6, 1948, 12:00 am GMT-4

³Zygmunt Woźniczka. pp. 150

⁴August 25, 1948. World Congress of Intellectuals for Peace. [in:] Interia.pl [on-line]. 2014-08-25. [accessed 2017-11-13].

⁵Zygmunt Woźniczka. pp. 150

⁶Norman Davies. Microcosm: Portrait of a Central European City. London, "Jonathan Cape", 2002. pp.449-450

⁷Kathleen Burk. "Troublemaker: The Life and History of AJP Taylor" (2000), pp.193-194

⁸Zygmunt Woźniczka. pp. 150

⁹Norman Davies. Microcosm. p.450

¹⁰Zygmunt Woźniczka. pp.150-151

“Time” qəzetində Konqresin bitməsi ilə bağlı yazılan istehza ilə dolu məqalədə “Rus tərəfdarı olduğu üçün BBC ilə müqaviləsi pozulan A. J. P. Taylor ruslara belə dedi: intellektualın birinci borcu intelligent olmaqdır”. Taylorun çıxışı Polşa radiosu ilə canlı yayınlandı və səsyüksəldicilər vasitəsilə Wrocław küçələrində səsləndirildi, qeyri-kommunist düşüncəli qərblilər tərəfindən alqışlandı. Psixologiya üzrə amerikalı professor Bryan Hovde ondan əvvəl çıxış edən Taylor’un fikirlərinə şərrik olduğunu söylədi.

Bununla yanaşı, Konqresdə SSRİ tərəfdarları əksəriyyəti təşkil edirdilər. Sonra tribunaya çıxan Asiya, Afrika və Latin Amerikasını təmsilçiləri Taylor və Hovde`yə qarşı sözlə möhkəm hücum etdilər.¹ Ümumiyyətlə, ABŞ-ı təhqir edən və Sovetləri tərifiylən hər bir çıxış şiddətli alqışlarla qarşılandı.² Konqresin mühüm bir məqsədi Avropanı ABŞ ilə qorxutmaq, ABŞ əleyhinə qaldırmaq idi.

Konqresdə iştirak edən jurnalist Françoise Bondy`nin fikirləri: “Qərbdən kimsə danışarkən sovetlərə etiraz edəndə Fadeev nümayişkaranə şəkildə qulaqlıqlarını çıxarırdı”.^{3,4,5} “Konqresin səmimi bir atmosferdə keçdiyini iddia etmək çətin idi. Polyaklar üçün rusların təyin etdiyi ton fəlakət idi. Onlar üçün Konqres Qərb dünyası ilə əlaqələri qorumaq üçün bir ümid yeri kimi görünürdü. Konqresdə iştirak edən ruslar isə çıxışları ilə Dəmir Pərdənin hər iki tərəfindən olan intellektualların ifadələri arasındakı bütün uyğunsuzluqları daha da artırırdılar”.^{6,7}

Fadeev`dən ürəyi sınıanlar onun özünə qəsd etməsini təbii saydılar. Fadeev Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının 20-ci qurultayından sonra, Xruşşovun çıxışından çox keçməmiş, yəqin ki, əvvəllər söylədiyi və etdiyi hər şeyə görə utanc duyduğu üçün özünü güllələdi.^{8,9}

* * *

Julian Huxley Londona qayıtdıqdan sonra verdiyi bəyanatda Konqresin gedişatı və nəticələrindən məyus olduğunu bildirdi, Fadeevin arqumentləri əleyhinə çıxdı, onun ABŞ və Böyük Britaniyaya hücumunu qınadı. O, SSRİ-ni “bədiilə yaradıcılıqdakı məhdudiyətlər”ə görə tənqid etdi. J. Huxley Konqresin qarşılıqlı anlaşma və etimada cüzi həvəs göstərdiyini vurğuladı.^{10,11}

İntellektualların bu qeyri-adi Konqresi bitdikdən sonra müxtəlif ölkələrdə və müxtəlif dillərdə onun gedişatı və əhəmiyyəti barədə cürbəcür, bir-birinə zidd baxışları əks etdirən yazılar meydana çıxdı. ABŞ qəzet və dərgilərində, ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının təşkil etdiyi Komitənin hesabatında, Rusiyada “Literaturnaya qazeta”da və həftəlik “Novoye vremya” jurnalında, Böyük Britaniyada aylıq “Our Time” jurnalında maraqlı yazılar dərc olundu.

İlya Erenburqun “Novoye Vremya”da yazdığı “İntellektuallar Konqresinin exosu” adlı məqaləsi və “Our Time”dakı geniş yazının ətraflı xülasəsi polyakcaya çevrilib Polşada, Łódź şəhərində artıq 4-cü ildir nəşr olunan populyar “Kuznica” qəzeti səhifələrində, 1948-ci il dekabrın 5-də işıq üzünə gördü.^{12,13} İ. Erenburq əsas düşməyə doğru yarım addım atır: “xoşbəxtlikdən hətta Amerikada gözü və qulağı olan, zehni hər cür ləyaqət hissini itirməmiş xeyli insan var”. Sonra qəribə, anlaşılmaz hücumu keçir: “...Vroslavda Roman və Qotik sənətinin bir çox möhtəşəm abidələri var. Onlar müharibə nəticəsində və amerikalılar tərəfindən amansızcasına dağıdıldı”. Halbuki, almanların əlində olan bu şəhəri məhz Sovet ordusu müharibənin son üç ayı ərzində mühasirəyə aldı və bombardman etdi. Eren-

¹Zygmunt Woźniczka. pp.151

²Committee on Un-American Activities... p. 8

³Wojna i pokój we Wrocławiu

⁴Marian Turski, Adam Krzemiński: War for Peace. [in:] Polityka [on-line]. 2011-09-15. [accessed 2017-11-13]

⁵Zygmunt Woźniczka. pp. 148

⁶World Congress of Intellectuals for Peace - Wrocław 1948. Dziale.pl Portal Historyczny. Mariusz Jarosiński. Updated: 26/08/2016, Published: 16/06/2009

⁷Wojna i pokój we Wrocławiu

⁸Wojna i pokój we Wrocławiu. 24 lutego 2009, 18:38

⁹https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/88009,wojna-i-pokoj-we-wroclawiu.html#google_vignette

¹⁰Zygmunt Woźniczka. pp. 151

¹¹Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951, p. 8

¹²Ilia Erenburg. Echa Kongresu Intelektualistów

¹³Angielska dyskusja o Kongresie Wrocławskim. “Kuznica”, Łódź, Rok IV. 5 grudnia 1948 r.

burq da S. Vurğun və digər Sovet nümayəndələri kimi, hər vaxtlar A.J.P. Taylor barədə tənqidi fikir və istehzalı sözlər söyləməyə can atırdı. Oksforddan gəlmiş “professor cənab Taylor və digər bir amerikalı professor” nə desələr də, hətta cüzi alqış belə qazana bilmədilər”. Erenburqun adını unuttuğu və ya adını çəkmək istəmədiyi “digər bir amerikalı professor” Bryan Hovde`dir.

Konqresin son günündəki çıxışını “Barışmazlıq” adı ilə “Literaturnaya Qazeta”da dərc etdirən Leonid Leonov yazır ki, “anqlo-sakson nümayəndələrdən bəziləri” (“Кое-кто из англо-саксонских делегатов”) yoldaşlarını barışmazlıqda və hətta lazımı “intellektual davranış”ın olmamasında günahlandırdılar. Burada da, Sovet heyətinin başına bəla olan, Leonovun adını belə çəkmək istəmədiyi A.J.P. Taylor nəzərdə tutulur. Davranış tərzini barədə Leonov`un izahı maraqlıdır. Zaman belədir. Bəzən kəskin, hündürdən və kobudcasına danışmalı oluruq. Tarix bunu bizə bağışlayar. Bu əsrdə baş verənlər siyasət dilimizi sadələşdirməyə məcbur etdi, üslub gözəlliyinə, “intellektual davranış” ədasına, sözlərin zərifliyinə fikir vermirik...¹

“Our Time” jurnalı öz səhifələrində “Wroclaw konqresi barədə ingilis müzakirəsi” (English discussion about the Wrocław Congress) açdı. “Kuznica” dərgisi bu müzakirənin polyakca geniş xülasəsini verdi.²

“The Armour of Peace” (Sülhün zirehi”) adlı giriş məqaləsində Wroclaw konqresi kimi çox mühüm hadisə barədə ingilis mətbuatının susqunluğu və ya onu əhəmiyyətsiz bir şey kimi qəsdən kiçiltmək cəhdi namussuzluq kimi qiymətləndirilir. Sülh vacibdir, “sülh qələmlə qazana bilməz, lakin qələm də onun silahının bir hissəsidir.” Müzakirədə Konqresin işini yüksək qiymətləndirən filosof O. Stapledon, təbiətşünaslar – professor J. D. Bernal, W. A. Wooster və C. H. Waddington, Elmi İşçilərin Milli Federasiyasının baş katibi I. G. Crowther, musiqçilər R. Boughton və T. Russell, memar J. M. Richards, riyaziyyatçı H. Levy, eləcə də “müxalif azlığın” nümayəndələri tarixçi professor A. J. P. Taylor və şair Richard Hyuz`un fikirləri yer almışdı. İki narazı iştirakçının – Taylor və Hyuz`un ifadələri “Our Time” səhifələrindəki kollektiv bəyanatın son müəllifi, riyaziyyatçı Hyman Levy-nin əsaslandırılmış kəskin tənqidi ilə qarşılaşmışdı.

Polşalı yazıçı Maria Dąbrowska öz həyatının və dövrünün (1914-1965) maraqlı mənzərəsini əks etdirən “Dziennik”də (“Gündəlik”də) bu Konqresin keçirilmə məqsədini SSRİ (“Rusiya”) ilə ABŞ arasında savaşa ehtimalı baxımından təhlil etmişdi: “Şübhə yoxdur ki, Konqres ümumilikdə müharibəyə qarşı deyil, müharibənin Rusiya üçün əlverişsiz olduğu bir vaxtda, indi, mümkün Amerika-Rusiya müharibəsinin başlanmasına qarşı yönəlmişdi... Bu Konqres Rusiyanın hələ atom bombasına malik olmadığına bir sübutdur (baxmayaraq ki, bir atom bombası hazırladığına şübhə etmirəm) və buna görə də bütün qüvvələri səfərbər etməyə çalışır... ki, özü istisna olmaqla, bütün ölkələrdə savaşa hazırlığı aradan qaldırsın”.³

Bu yerdə Wroclaw konqresindən düz bir il sonra, 1949-cu il avqustun 29-da SSRİ-də, Qazaxıstanda, Semipalatinsk sınaq meydanında ilk Sovet nüvə bombasının sınağı keçirildiyini yada salmaq yerinə düşür. Bununla ABŞ-ın atom bombası monopoliyası bitdi.

Ümumiyyətlə, Konqres kifayət qədər maraqlı və uğurlu oldu, çox sayda məşhur insanlar iştirak edib fikir söylədilər. Amma, təəssüf ki, bu uğur bitkin hala salınmadı, stenoqram və ya Konqresdəki çıxışlar toplanıb kitab halında nəşr olunmadı. Konqres barədə ciddi, ətraflı çalışmaları olmadı, təsvirlərlə dolu albom nəşr edilmədi.

1930-cu illərdə mövcud olan və 2-ci Dünya Savaşı zamanı güclənən Şərqi-Qərbi və ya Sosialist-Kapitalist siyasi və mədəni əlaqələri SSRİ-ABŞ hərbi qarşıdurması və Dünyanın iki cəbhəyə ayrılması nəticəsində çox zəiflədi. Soyuq Savaş deyilən qütbləşmə başladı. 1948-ci il Wroclaw Konqresi soyuq savaşın “təntənəli döyüşü” sayıla bilər. Fadeevin nitqi Şərqi cəbhəsinin “Sülh uğrunda hücum” savaşının açıq elanı idi. Sosialist cəbhəsi öz hakim ideologiyasını həyata keçirməyə başladı – sosializm realizmi, partiyalı ədəbiyyat və incəsənət...

¹Леонид Леонов. «Непримиримость». Литературная газета. №71 (2454), Суббота, 4 сентября 1948 г., стр. 4

²“Angielska dyskusia o Kongresie Wroclawskim. “Kuznica”, Łódź, Rok IV. 5 grudnia 1948 r.

³Marian Turski

7. SƏMƏD VURĞUNUN HƏDƏFİNƏ DÜŞƏNLƏR

S. Vurğun bu Konqres barədə yazdığı hesabat səciyyəli məqaləsində Konqres öncəsini və Konqresin gedişini ətraflı təsvir etmiş və əlbəttə, Sovet siyasətinin gözü və sözü ilə qiymətləndirmişdir. Ümumiyyətlə, Konqresin digər bütün təsvirləri daha çox “yandırıcı” hadisələrin şərhü üzərində qurulmuş, ardıcıl təsvir baxımından isə S. Vurğunun yazısı ən yaxşı sayıla bilər. O, xoşuna gələn məruzəçilər arasında əsas Fədeevi irəli çəkir, lakin Sovet tərəfini mənfi cəhətdən qabardan məqamları, o cümlədən Fədeevin ifrat kobud, təhqiredici ifadələrini, onların doğurduğu gərginliyi və Er-enburqun yumşaldıcı çıxışını yada salmır, onların üstündən sükutla keçmişdir. Fransalı Marcel Prenant'ı çox tərifləyir. Xoşuna gəlməyənlər arasında iki britaniyalını xüsusi tənqid edir: “mürtəcə”, “riyakar”, “ikiüzlü Olif Staplton`u (əslində Olaf Stapledon) və “utanıb-qızarmadan” danışan Teyler`i.¹

“Last and First Man” (Sonuncu və Birinci Adam, 1930) və “Star Maker” (Ulduz Düzəldən, 1937) kimi elmi-fantastik kitabları ilə məşhur olan ingilis filosofu Olaf Stapledon (1886-1950) siyasi görüşlərinə görə, sosial-demokrat idi, marksizmlə də arasы pis deyildi. Onun belə dediyi söylənilir: “mən marksist deyiləm, amma marksistlərdən çox şey öyrənmişəm və mən anti-marksist deyiləm”. S. Vurğun Stapledon`a diqqətlə qulaq asmış, qeydlər etmişdir. “Özünü siyasətdən kənar tutan məfkurəsiz bir şəxs Sovet İttifaqının dostu ola bilməz”, o, “bəlkə ingilis imperialistlərinin əlaltısı və nökrəsidir”. Şair “ağzı köpüklənə-köpüklənə danışan” Stapledon`un “hər iki cəbhənin yaşamaq üçün bərabər dərəcədə haqqı var” sözünü “çürük bir fikir” sayır. Sovet “sülh” siyasətinin əsasında hər hansı ölkənin ağıllı adamlarının mütləq sovet meylli olması, sovetpərəst edilməsi nəzərdə

tutulurdu, neytral adam “məfkurəsizdir”, ondan dost çıxmaz, böyük ehtimalla o, düşməinə qulluq edir.

S. Vurğun oradan qayıtdıqdan qısa müddət sonra “Zəncinin arzuları” poemasını dərc etdirmişdi.² Şair kapitalizmin əksər hallarda danılmaz olan nöqsanlarını tənqid etmək və kommunizmi tərənnüm etməklə yanaşı, böyük istedadlara xas olan yüksək sənətkarlıq nümayiş etdirmiş, oxunaqlı, yadda qalan və həqiqətlə səsləşən siyasi-poetik mənşərə yarada bilmişdi. Əsərin baş qəhrəmanı amerikalı zənci rəssam tribunadan ABŞ-da qaraların bərabərhüquqlu vətəndaş olmaq istəyini dilə gətirir, eyni zamanda, hərərətlə sevdiyi vətəni Amerikanın gözəlliyini də vəsf edir; o “Soyuq müharibə” dövründə SSRİ-də Amerikanı tərifləmək qəbul olunmamışdı.

S. Vurğunun tənqid hədəfində birinci yerdə “cənab Teyler” adlandırdığı Taylor dayanır. “İngiltərədən gəlmiş cənab Teyler, bu mürtəcə və ikiüzlü siyasətçi bugünkü Amerikanın istilaçılıq planlarını da müdafiə məqsədilə: `Amerika demokratiyasını faşizmə bənzətməyə yol vermək olmaz` dedi, göstərdi ki, guya Marşall planı faşizmdən zərər çəkmiş ölkələrə Amerikanın böyük yardımı deməkdir”. Şair Teyler`ə “Zəncinin arzuları”nda da xüsusi yer ayırır. Vurğun “sağındakı bir nəfəri” - poemasının digər surətini təqdim edir: “Qurd”, “ilan kimi”, “qaraqabaq, yerəbaxan, gözü gömgöy, rəngi kürən” adamın, “o fitnələr övladının hiylə yağır sifətindən”. O, “kinayəli baxışlarla diş qıcaır bir iblis tək”. Nəhayət, “Cənab kimdir? – O, Teylerdir: şlyapalı bir iblisdir” deyə, onun adını çəkir.

Bəs Səməd Vurğunun sərt, kəskin tənqid etdiyi cənab “Teyler” əslində kimdir?

¹Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin ümumdünya konqresi haqqında. Səməd Vurğun. Əsərləri. Altı cildə. Altıncı cild. “Elm” nəşriyyatı, Bakı, 1972

²S. Vurğun. “Zəncinin arzuları”. Ədəbiyyat qəzeti, №29, 14 oktyabr 1948-ci il

S. Vurğunun yaşadığı olan məşhur Britaniya tarixçisi və ictimai xadim, həmçinin publisist, populyar televiziya proqramları müəllifi olan Alan John Percivale Taylor (1906-1990) əslində siyasi baxışlarına görə, S. Vurğundan az fərqlənirdi. O, sosialist, anti-imperialist, anti-Amerikan ruhlu fəal bir insan idi. Onun anası Kominternin üzvü, dayısı isə Britaniya Kommunist Partiyasının qurucu üzvü olub. Valideynləri varlı, amma solçu görüşə malik insanlar idi, oğul da onların yolunu davam etdirdi. Taylor Kommunist Partiyasının üzvü oldu, sonra onu tərk edib İşçi partiyanın üzvü, qızgın tərəfdarı oldu. Oxford universitetində tarix üzrə təhsil aldı. Yüksək elmi təhsilini də başa vurub Manchester universitetində tarix dərsləri dedi (1930-1938), sonra Oxford universitetində işlədi (1938-1963), daha sonra Londona köçdü, University College London`da və Polytechnic of North London`da mühazirə oxudu. 19 və 20-ci əsr diplomatiya və müharibələr tarixi üzrə yazdığı kitablar çox populyar oldu. Üç arvadı, altı övladı olub.

Taylor iki dəfə (1925, 1934) SSRİ-yə səfər etdi. SSRİ-ni, onun xarici siyasətini bəyəndirdi, Britaniyanı ABŞ ilə deyil, Sovetlərlə ittifaq qurmağa çağırırdı. Lenin onun sevimli qəhrəmanı idi. Mümkündür ki, S. Vurğun Tayloru yaxşı tanımır, onun məslək və ideyalarını bilmirmiş. Bəs A.J.P. Taylor nə üçün S. Vurğunun kəskin tənqidinə düçar olmuşdu?

Taylor antistalinçi idi və onun S. Vurğundan əsas fərqi də bu idi. Fadeev`in ifrat kəskin çıxışından sonra Taylor stalinçi Wroclaw Konqresini pozmağı, sabotaj etməyi qarşısına məqsəd qoydu. Onun tolerantlığı və yüksək dairələrdən fərqli düşünmək hüququnu müdafiə edən antistalinçi çıxışı Konqresin iştirakçılarının bir hissəsində rəğbət gördü, digər hissəni (əksəriyyəti) isə çox əsəbiləşdirdi. Konqresin stalinçi planını müəyyən mənada iflasa uğradan bu çıxış S. Vurğun, A. Fadeyev və onların tərəfdarlarını, yəqin ki, haldan çıxarmışdı. "Zəncinin arzuları" poemasında Taylorun kəskin tənqid atəşinə tutulmasının səbəbi bu idi.

8. KONQRESDEKİ AMERİKALI ZƏNCİ RƏSSAMIN SORAĞINDA

Bəs S. Vurğunun rəssam kimi təqdim etdiyi və çox gözəl vəsf etdiyi zənci qəhrəmanı kimdir? Şair öz poemasında zəncinin adını çəkmir. Wroclaw konqresinə həsr olunmuş "Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin ümumdünya konqresi haqqında" adlı məqaləsində¹ konqresdə dinlənmiş çoxsaylı çıxışlardan 17-i barədə söz açır, onlardan 15-nin kimliyini və ölkələrini qeyd edir, lakin söhbət açdığı iki zəncinin – "Zəncinin arzuları"nın amerikalı qəhrəmanının və afrikalı zəncinin adlarını demir. Şair ona çox təsir etmiş zənci qəhrəmanı haqqında gözəl poema yazmaq və Konqres haqqında məqaləsində ondan söhbət açmaq kifayətlənməmiş, nitq və yazılarında onun sözlərini yada salmışdı. Həmin ildə Sovet partiya ideoloqu A.A. Jdanovun ölümü münasibətilə yazdığı "O, sənət və sənətkar dostu idi"² məqaləsində, həmçinin "X. Abovyanın vəfatının 100 illiyinə həsr olunmuş təntənəli iclasda çıxış"³ adlı qısa yazısında, daha sonra, 1950-ci ildə yazdığı "Vladimir Mayakovski və şeirimiz" məqaləsində⁴ Konqresdə çıxış edən zənci qəhrəmanını yada salır, ancaq onun adını yenə çəkmir. Deməli, S. Vurğun öz zənci qəhrəmanının adını bilmirdi və ya yadında saxlamamışdı. Onu da qeyd edim ki, S. Vurğun Konqresdə çıxış edən Seylon (indiki Şri-Lanka), Əlcəzair və Vyetnam nümayəndələrinə də "zənci" deyir.⁵

Belə görünür ki, şair amerikalı zəncinin çıxışından aldığı təəssürat altında poetik lövhə yaratmaq eşqinə tutulmuş, qalan seylərə diqqətini azaltmış, o cümlədən, qəhrəmanı zənci haqqında əlavə məlumat toplamağa xüsusi həvəs göstərməmişdir. S. Vurğunla yanaşı, həmin konqresdə iştirak edən dostu, tacikistanlı şair Mirzo Tursunzadənin xatirələri də bu fikri təsdiq edir:

"Mən Səməd Vurğunla yan-yanı oturmuşdum. Madaqasqarlı bir zənci tribunaya çıxıb dedi: 'Mən insanam!'...Zəncinin nitqi Səməd Vurğuna çox dərin təsir elədi və o, elə buradaca, mehmanxanada "Zəncinin arzuları" poemasını yazmağa başladı.⁶ M. Tursunzadənin kiçik bir yanlığı var: S. Vurğun

¹S. Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 115-133

²S. Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 95-104

³S. Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 93-94

⁴S. Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 186-195

⁵S. Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 130-131

⁶Mirzə Tursunzadə. Şairin böyük taleyi. Bax: «Mən ellər oğluyam». "Mücrü" nəşriyyatı, "Bir saatda tarix" seriyası". s.59-63

“Zəncinin arzuları” poemasını madaqasqarlı zəncinin deyil, amerikalı zəncinin nitqindən aldığı təəssürat əsasında yazmışdır, əsərin qəhrəmanı amerikalı zəncidir.

“Zəncinin arzuları” poemasında çox mənfi obraz kimi verilmiş “Teyler”in həyat və yaradıcılığını öyrənmək asan oldu, onun Wroslaw konqresindəki təsirli çıxışını (çıxışının əsas müddəalarını) izləmək də böyük çətinlik törətmədi. S. Vurğunun adı, soyadı məlum olmayan, rəssam olduğu deyilən zənci qəhrəmanının kimliyini müəyyən etmək həvəsinə düşdüm, hətta bu azara tutuldum, deyə bilərəm. Məsələnin həlli asan olmadı...

Bəlkə ABŞ-da yaşayıb-yaradan zənci rəssamların həyatını öyrənməklə bir izə düşmək mümkündür?! Bu zaman bəlkə o rəssamlardan hansısa birinin Wroslaw konqresinə getməsi, orada çıxış etməsi hadisəsi məlum olacaq?! Yaşına görə bu konqresdə iştirak ehtimalı olan, yəni 1948-ci ildə yaşayan və rəssam kimi tanınmış zənci kişilərin həyat və yaradıcılıqlarını öyrənməyə başladım. Hardasa, iyirmi ətrafında zənci rəssamla qiyabi yaxşı tanış oldum, səfərlərini izlədim. Bir şey çıxmadı, onlardan hansınınsa Wroslaw konqresində iştirakını təsdiq edən məlumatla rast gəlmədim. Konqresdə iki amerikalı rəssamın iştirak etdiyini bilirdim, biri qadın, digəri ağdərili kişi – kommunist təmayüllü karikatürəçi rəssam William Gropper (1897-1977). Sanki çıxmaz bir dairənin içində qaldım -Wroslaw konqresində amerikalı zənci rəssam yox kimidir, amerikalı zənci rəssamlardan bu konqresə gedən görünür...

Bu konqresdə iştirak edən amerikalıların tam siyahısına heç yerdə rast gəlmədim, bəlkə açar burdadır?! Amerika arxivləri, o dövrün mətbuatı və uyğun araşdırmalara baş vurdum. Heç yerdə tam siyahı verilməyib, ancaq bir dəstə tanınmışların adı məlumdur. Amerika arxivləri bunu belə izah etdilər: Amerikadan rəsmi hökumət nümayəndə heyəti göndərilməyib - ABŞ hökuməti əks cəbhəyə, solçu və kommunistlərə kömək etməyəcək ki?! Mümkündür ki, Amerikadan gedənlərlə yanaşı, Avropada səfərdə olan amerikalılardan da (belələri çoxdur!) solçu, kommunist meyilli olanlar bu Konqresə elə orada qatılıblar.

Polşaya getmək lazımdır! Konqres Polşada, Wroslaw`da olub, orada arxivdə bir şeylər olmamış olmaz... Paytaxt Warsaw`da, Polşa dövlət arxivində oldum! Wroslaw konqresi haqqında 3-4 qovluq mövcud olduğu bilindi. Formal yorucu prosedurlardan keçdikdən sonra həmin qovluqların rəqəmsal şəklinin mövcudluğu və onların mənim elektron ünvanıma göndəriləcəyi bildirildi. Vətənə qayıtdım, Polşa arxivi ilə yeni yazışmalar aparmaq lazım gəldi, sağ olsun köməkçilər, sağ olsun arxiv işçiləri! Məni maraqlandıran qovluqlar gəldi!

Arxiv materiallarının bir hissəsi əllə, digər hissəsi əl - çap makinəsi ilə yazılmış, üstündə düzəlişlər edilmiş, bəziləri aydın oxunmayan mətnlərdən ibarət olmaqla, əsasən texniki xarakter daşıyır - kim nə vaxt gəldi, hansı ölkədən gəldi, hansı mehmanxanaya yerləşdirildi, nə qədər maliyyə sərfi oldu və sair. Tək-tək hallarda gələn qonaqlar haqqında çox qısa məlumatla rast gəlinirdi. Mənim istədiyim minimum məlumat ABŞ nümayəndə heyətinin tam tərkibini bilməkdi. Bunu əldə etdim! Konqres barədə Polşa Dövlət Arxivi sənədlərində¹ göstərilir ki, ABŞ-dan 49 ya 50 nəfər nümayəndə iştirak etmişdir, onların ad və soyadları yazılıb (50 nəfərlik siyahıda bir nümayəndənin adı iki dəfə yazılıb). ABŞ Nümayəndələr Palatası Komitəsinin hesabatlarında birbaşa ABŞ-dan gələn 30 nümayəndənin adı və kimliyi barədə məlumat verilmişdir,² onlardan altısı (hesabatın güman etdiyi şəxslər) əslində, Polşa qaynaqlarına görə, Konqresdə olmamışdır. Digər ABŞ nümayəndələri Avropada səfərdə və ya işdə olub Konqresə oradan qatılanlardır. Bu, tam siyahıdır, deməli, zənci rəssamın adı burada, bu siyahıdadır!

Məsələnin həllinə yaxınlaşdım. Əfsus, sevinməyə tələsmişəm. Bu adbaad kimlik arayışı nəticəsində məlum oldu ki, Wroslaw konqresindəki ABŞ heyət üzvləri arasında zənci rəssam yoxdur! Zəncilər var, amma onlar rəssam deyillər, rəssamlar var, amma onlar zənci deyillər! Vəssalam! Bu nə deməkdir? S.Vurğun zənci rəssamın çıxışına qulaq asıb, bu barədə dörd məqaləsində söhbət açıb, buna şübhə edə bilmərik; “Zəncinin arzuları” adlı gözəl poemasını da Wroslaw konqresindəki amerikalı zəncinin alovlu çıxışından aldığı təəssürat əsasında yazıb.

Nə etməli?! Bəlkə S.Vurğunun Wroslaw`da gördüyü, tribunadan ABŞ-da zənci hüquqsuzluğundan

¹IPN BU 2602/1502; Instytut Pamięci Narodowej (Warszawa) Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. 2602/1502

²Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951, pp. 9

söhbət açan zənci adam rəssam deyilmiş, S. Vurğun səhv edib və ya onu nəşə çaşdırıb, başqa sənət sahibi olan amerikalı zəncini rəssam bilib?!

9. ZƏNCİ RƏSSAMIN DEYİL, ZƏNCİ QƏHRƏMANIN SORAĞINDA

Məsələyə başqa cür yanaşmaq lazımdır. Sadəcə Wroslaw Konqresində çıxış etmiş amerikalı zəncini axtarmaq lazımdır! S. Vurğun bu konqres barədə yazdığı məqalədə qara və qaramtıl rəngli hamını zənci adlandırır. Geniş, amma kələ-kötür axtarış meydanında o dövrün mətbuatına da fikir vermək lazımdır, Konqresin gedişini işıqlandıran qəzet və jurnallarda, ən əvvəl Polşa və ABŞ-da maraqlı və qiymətli məlumat yer ala bilər. ABŞ-da solçu, kommunist və zənci həyatı ilə bağlı qəzet və jurnallar amerikalı bir zənci sənətkarın Wroslaw Dünya Konqresində iştirakını, rəğbət doğuran çıxış etməsini niyə işıqlandırmasın?! Yeni axtarış meydanına girmək lazımdır...

Budur "Jewish Currents", ildə dörd sayı ilə işıq üzü görən solçu Amerika yəhudi jurnalı - siyasət, ədəbiyyat və incəsənət məsələlərini işıqlandıran, fələstinlilərin hüququnu müdafiə edən dərgi. 1946-cı ildə "Jewish Life" (Yəhudi Həyatı) adı ilə ABŞ Kommunist Partiyasının aylıq jurnalı kimi fəaliyyətə başlamışdı. Kommunistləri təqib edən McCarthyism (Makkartizm) və irqçilik əleyhinə çıxan, yəhudi-zənci həmrəyliyi nümayiş etdirən jurnal 1956-cı ildə Xruşşovun stalinçiliyi tənqidindən sonra kommunist partiyasından aralanmağa başladı; ümumiyyətlə, bu tənqid SSRİ-də bir yumşalmanın başlanğıcı oldusa, dünyada kommunizm rəğbət bəsləyənləri məyus etdi, onların sayını azaltdı. "Jewish Life" sonda – 1958-ci ildə yeni "Jewish Currents" (Yəhudi Cərəyanları) adı ilə partiyasız, müstəqil jurnala çevrildi. Amerikada nəşr olunan və zənci haqlarını müdafiə edən kommunist jurnalı, yəqin ki, Wroslaw konqresi kimi ümumdünya tədbirinə biganə qalmazdı... "Jewish Life" jurnalının 1948-ci il 12-ci sayında "Wroslawda məzlumların səsi" adlı məqalə dərc olundu.¹

Məqalədə bir çox cəhətdən maraqlı xəbərlər yer almışdı. Cənubi Afrikadan gələn zənci danışdı ki, yerli zənci uşaqları doğulanda onlara Stalin, Molotov kimi adlar verirlər; Afrikanın qul edilən zənciləri arasında ən populyar adlar məhz bunlardır.² Sonrakı xəbər - "Amerikalı zənci müğənni Aubrey Pankey'in və Fransız Şimali Afrikasından yazıçı Aimé Césaire'nin çıxışları dərin təsir bağışladı". Aha, Wroslaw'da çıxış edən amerikalı zənci?! O, rəssam deyil, amma o da sənət adamıdır, müğənnidir. Nə danışır o? O, "öz şəxsi təcrübəsi əsasında, istedadından asılı olmadan Amerikanın ikinci sinif vətəndaşı olan zənci sənətkarın (ingiliscə orijinalda "negro artist") faciəli həyatını təsvir edib".³

S.Vurğunun zənci qəhrəmanı da böyük hünər sahibidir, amma bunun ABŞ-da nəzərə alınmadığını deyir:

Bəli! Qara doğmuş məni də anam
Siz də yaxşı baxın, qaradır dərim...
Bir dəniz olsa da mənim hünərim...
Buyurun, neyləsin zənci bir rəssam?

¹ "Jewish Life" / "Jewish Currents". Ber Mark. "Voice of the Oppressed at Wroslaw", 1948, 12, Vol. 3, Issue 2, pp. 11-13

² "Jewish Life" / "Jewish Currents". pp. 11

³ "Jewish Life" / "Jewish Currents". pp.11

Konqresin gedişini şərh edən polşalı yazıçı Jan Parandowski nöqsanları saymış, tərcüməçilərin zəifliyini, linqvistik kaosun müzakirəyə imkan vermədiyini qeyd etmişdi.¹ Polşada ilk dəfə beş dil üzrə sinxron tərcümə təşkil olunsada,² Konqresdə iştirak edən polşalı yazıçı yəqin ki, doğru deyir. Görünür ki, amerikalı zəncini təqdim edəndə və ya (və həm də) onun öz çıxışında özü barədə danışanda "Jewish Life" jurnalında yazıldığı kimi "negro artist" sözü istifadə olunmuş, bu sözü rusca «негр-художник» kimi çevirmişlər! Bu halda S. Vurğunun bu amerikalı zəncini rəssam kimi qəbul etməsi təbiidir. Halbuki "негр-деятель культуры" ("zənci sənətkar", "zənci-mədəniyyət xadimi") daha dəqiq tərcümədir. Digər tərəfdən «негр-художник» ifadəsini də "zənci sənətkar" kimi başa düşmək olar. "The Cambridge Dictionary" "Artist" sözünə üç izah verir: 1) rəsm çəkən, heykəl düzəldən şəxs, 2) musiqi ifa edən şəxs, 3) böyük bacarıq və xəyal gücü ilə nəşə yaradan şəxs. "Collins Dictionary" da bənzər izah verir: 1) əsas işi və ya hobbisi rəsm çəkmək və ya heykəl yaratmaq olan şəxs, 2) nəsr, şeir, film və ya sənət əsəri sayılan başqa şeyləri yaradan şəxs, 3) musiqi, aktyor, rəqqas kimi ifaçı.

Konqres haqqında o dövrə aid əldə etdiyimiz digər yazılarda da ABŞ-dan gəlib çıxış edənlərin arasında yalnız bir zəncinin tribunaya çıxıb danışdığı deyilir!

"Jewish Life" jurnalındakı həmin məqalə daha bir maraqlı məlumat verir: "Sonra yadelli zalımların boyunduruğu altında əzab çəkmiş, mədəniyyətləri məhvə məhkum edilmiş, lakin azad siyasi şərait nəticəsində milli mədəniyyəti indi tam sərbəst şəkildə inkişaf etmiş xalqların nətiqlərinin falanqası gəldi. Sovet-Azərbaycanlı Səməd Vurğun belə danışdı..." S. Vurğunun Konqresdəki çıxışı?! "Amma bu nətiqlər öz ölkələrində mədəniyyət quruculuğu ilə bağlı məlumatlarla kifayətlənmədilər. Onların ümumi mövzusu müharibə təhlükəsi olduğundan siyasi problemlərdən yan keçə bilməzdilər. Belə ki, Səməd Vurğun qədim bir Azərbaycan atalar sözü ilə - "İt hürər, karvan keçər" - feodal Ərəb birliyinə (liqasına) və Türkiyəyə hücum etdi. Karvan dedikdə o, dünyanın mütərəqqi qüvvələrini, sosializm qüvvələrini, milli-azadlıq qüvvələrini nəzərdə tuturdu".³

Yəqin ki, S. Vurğun'un rusca «Самад Вургун» yazılışını ingiliscəyə çevirəndə ruscadakı "B" hərfini "V" kimi yazmaq (Samad Vurgun) əvəzinə məqalədə çaşib "B" yazmışlar: Samad Burgun.

Bir maraqlı cəhəti qeyd etmək yerinə düşər. S. Vurğun iştirak etdiyi bu Konqres haqqında yazdığı məqalədə dost və düşmən saydığı çox məruzəçilərin adını çəkir, onların çıxışlarından alıntılar edir. Lakin özünün Konqresdə çıxış edib-etmədiyini barədə heç nə demir; bundan oxucu təbii nəticə çıxarır: çıxış etməyib, çünki çıxış etsəydi, bunu deyərdi. Konqresdə iştirak edən əlli nəfərlik Sovet nümayəndə heyəti üzvlərinin az bir hissəsi çıxış edib. "Jewish Currents" jurnalı S. Vurğun'un çıxış etdiyini deyir və o çıxışdan alıntı edir! Şairin əsərləri küllisində 1948-ci ilə aid "Azadlıq və səadət bayrağı altında" başlıqlı bir yazı var.⁴ Diqqətlə oxuyanda yəqin olur ki, bu məqalə S. Vurğunun Wrocław'dakı çıxışı əsasında yazılıb (şair burda da çıxış etdiyini açıq demir, "... dogma, günəşli Azərbaycanımı Vrotslavda... təmsil etmək kimi böyük bir şərəf mənə nəsib oldu" deyir). Bu məqalədə müəllif Sovet Azərbaycanı ilə İrani müqayisə edir, "İran Axundovun zamanında olduğu kimi indi də "mömin şeyx" əbası altında gizlənən şarlatanların əsas vətənidir". "İranlı cəlladların... inkvizitor tədbirlərinə" qarşı "konqresdə" ... etiraz səsimi ucaldım" deyilişi bu məqalənin konqresdəki çıxış mətni olmadığını göstərir, çıxış zamanı "ucaldıram" deyərdi. Digər tərəfdən, şairin "Jewish Life" jurnalında əksini tapan çıxışındakı ərəb birliyi ilə Türkiyəyə toxunduğu yerlər nədənsə məqaləsində yoxdur...

Bu məsələyə də tam aydınlıq gəldi. Wrocław Konqresi bitən kimi Moskvada rusca nəşr olunan "Ədəbiyyat qəzeti"ndə ("Литературная газета") konqresdə iştirak edən üç şair-yazıçının - S. Vurğun, M. Şoloxov və L. Leonovun məqalələri dərc olundu. S. Vurğunun "Под знаменем прогресса" ("Tərəqqi bayrağı altında") adlı bu məqaləsi,⁵ həmçinin, onun bir az dəyişilmiş başlıq altında Azərbaycan türkcəsinə tərcüməsi⁶ ilə altı cildlik əsərləri küllisində dərc olunan "Azadlıq və səadət bayrağı altında" məqaləsi arasındakı kiçik fərq o iki qəzetdəki məqalədə, doğrudan da, ərəb liqası və Türkiyə barədə aşağıdakı kiçik abzasın olmasıdır:

¹Woźniczka. Wrocław Congress of Intellectuals in Defense of Peace. "Kwartalnik Historyczny". 2 (1987), p.153, 1987

²"Światowy Kongres Intelktualistów - minęło 65 lat"

³"Jewish Life" / "Jewish Currents". pp. 12

⁴Səməd Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 89-92

⁵Самед Вургун. "Под знаменем прогресса". №71 (2454), Суббота, 4 сентября 1948 г., стр. 4

⁶"Azadlıq və səadət bayrağı altında". "Azərbaycan gəncləri" qəzeti, 1948-ci il, 10 senyabr, səh. 3

“İndi Türkiyənin də cəlb edildiyi ərəb ölkələri birliyinin təşkil olunması üçün göstərilən cəhd nə deməkdir? Bu cəhd həmin ölkələrin dövlət istiqlalıyyətini və milli hakimiyyət hüququnu məhv etmək demək deyilmi? Bu ölkələrin Amerika dollarına satılan hakimləri öz xalqlarını bilə-bilə elə bir yol ilə aparırlar ki, xalqlar hakimiyyət hüququnu və azadlığını itirsinlər. Bununla bərabər, Türkiyənin indiki yançırları yırtıcı pantürkizmi, Osmanlı imperiyasının dəhşətli dövrünü dirçəltməyə cəhd edir”.

Digər tərəfdən S. Vurğunun çıxışındakı “İt hürər, karvan keçər” məsəli, “Jewish Life” dərgisinin yanlış yazdığı kimi, ərəb-Türkiyə mövzusunda görə deyil, çıxışın və hər iki dildəki məqalənin sonunda kapitalizmi təbliğ edənlərə qarşı söylənilmişdir.

Burada yəhudi, Türkiyə və Ərəb Liqası haqqında deyilənlərin qısa şərhə ehtiyacı var. SSRİ İsrail dövlətinin yaranmasında maraqlı idi, yəhudilərin kollektiv təsərrüfatı sayılan kibbutz (kibuts) sosializm ideyası olan kollektivləşməni, kolxozu andırırdı. Yəhudilər arasında solçu cərəyan güclü idi. İsrail dövlətinin sosialist yolu seçməsi, SSRİ cəbhəsində olması, Qərb təsirinə düşməməsi ehtimalı böyük görünürdü. Fələstin üzərində Britaniya mandatının bitməsi və İsrailin yaranması Britaniyanın təsirini kəskin dərəcədə azaldırdı. Ərəb Liqası isə SSRİ-nin gözüne şübhəli görünürdü, ərəb dövlətlərindəki monarxiya və mühafizəkarlıq, onların Britaniya və ABŞ ilə yaxın münasibətləri gizli deyildi. SSRİ-nin İsrail barədə ümidləri tezliklə puç oldu, artıq 1950-ci illərin əvvəlindən başlayaraq SSRİ İsraildən üz döndərərək Ərəb Liqası ilə yaxınlaşma siyasəti yürütməyə başladı. Qaldı Türkiyə. Türkiyə Marshall Planına qoşulmaqla SSRİ-nin düşmən saydığı cəbhəyə keçdi.

* * *

1889-cu ildə “Home Protector” adı ilə fəaliyyətə başlayan, 1892-ci ildən bu günədək “The Baltimore Afro-American” adı ilə Maryland şəhərində nəşr olunan həftəlik qəzet Amerika zənci həyatını əks etdirən, zənci haqlarını müdafiə edən uzun ömürlü və mühüm dövrü mətbuat təmsilçilərindən biridir. “The Afro-American”, “Afro-American”, hətta sadəcə “Afro” eyni qəzetin artıq tək Maryland-də deyil, bir sıra Amerika şəhərlərində nəşr olunan standard qısa adlarıdır. Bu qəzətdə 1948-ci il sentyabrın 18-də A. Pankey-in Wroslaw konqresində çıxışı barədə məqalə dərc olunmuşdur.¹ “Wroslaw. Polşa - amerikalı bariton Aubrey Pankey Polşa hökuməti tərəfindən Konqresə dəvət edilmiş, cənab Pankey orada Sülhü müdafiə edən Dünya İntellektuellər Konqresində ABŞ-dəki ayrışikliyə qarşı təsirli bir çıxış etdi, bütün ölkələrdən gəlmiş 1000-dən çox nümayəndə qarşısında rəngli amerikalı sənətkarın xüsusi problemləri barədə danışdı. Cənab Pankey “Amerika qüdrətli bir ölkədir, onun vətəndaşı olmaqdan qürur duyuram”, - deyib. “Lakin az sayda istismarçının kütlə qarşısında yaratdığı, qoyduğu iqtisadi maneələrə, əngəllərə görə rəngli amerikalı ikinci dərəcəli vətəndaşlıq səviyyəsinə düşürülüb”.

Cənab Pankey Amerikada özünə qarşı gördüyü münasibət barədə şərh verdi. O, bəzi narazılıqlarını aşağıdakı kimi xülasə etdi:

Hətta eşidilmək imkanı, səsini duyurmaq fürsəti əldə etməzdən əvvəl daha çox işləməli və eyni kateqoriyalı rəssamlardan daha istedadlı olmalısən; səyahətlərində harada gecələyib harada yemək yeyə biləcəyini düşünməlisən, çünki o, Amerikada, əksər otellərdə yaşaya bilməz və əksər ictimai restoranlarda yemək yeyə bilməz, çünki mənim rəngimə görə xüsusi razılaşma, icazə olmalıdır. Nətiq təəssüflə bildirdi ki, o, ... Amerika həyatına öz tam intellektual və mədəni statusu ilə daxil

¹Baritone Airs Artists' Life “Inside USA”. “The Baltimore Afro-American”, September 18, 1948; p. 5

edilməyib...”

Belə görünür ki, S. Vurğunun “Zəncinin arzuları” poeması doğrudan da amerikalı bu zəncinin – A. Pankey`in fikirləri, narazılıqları və arzularının poetik ifadəsidir. Qəzet qara dərili bu istedadlı sənətkarın ABŞ-ın mədəni həyatına müstəqil surətdə tam daxil ola bilmədiyini göstərən mülahizələrini davam etdirir.

Dövrün zənci haqlarını müdafiə edən daha bir qəzetində, 1879-cu ildə “The Owl” (Bayquş) adı ilə Los Angelesdə dərc olunmağa başlayan, 1912-ci ildə “California Eagle” (Kaliforniya Qartalı) adı alan dövrü nəşrdə amerikalı zənci müğənni A. Pankey`in Wroclaw Konqresində iştirak və çıxış etdiyi bildirilir.¹ Görkəmli müğənninin Avropada - Finland, Sweden, Denmark, Holland, Poland, Hungary və France üzrə gəzib konsertlər verməsindən söz açan məqalə onun Polşaya səfərinin qısa xülasəsi ilə bitir. “Cənab Pankey`in səyahətinə Polşa hökumətinin dəvəti ilə Wroclaw`da keçirilən Sülhü müdafiə edən Dünya İntellektuallar Konqresində Amerikanı təmsil edənlərdən biri olaraq Polşaya xüsusi səfər də daxil idi. Cənab Pankey müğənnilik vəzifəsindən aralanıb Konqresdə Amerikadan bir nümayəndə kimi çıxış etməklə qeyri-adi uğur qazandı.”

“California Eagle” qəzetindəki ilə, demək olar ki, üst-üstə düşən, bariton-müğənni Aubrey Pankey`in Avropa səfəri, Wroclaw Konqresində uğurlu iştirakı və oradan qayıtması haqqında “European tour was a success” adlı məqalə iki gün sonra ən aparıcı zənci qəzətlərindən biri olan həftəlik “The New York Age”də dərc olunmuşdu.²

Nəhayət, A. Pankey`in kimliyi və Wroclaw Konqresində çıxışı ruscada – M. Şoloxovun yazısında! Şoloxov Konqresdə məruzə etməmişdi, amma 4 sentyabr “Literaturnaya qazeta”da konqres barədə təəssüratını qələmə almışdı.³ Şoloxov Konqres salonunun “tanınmış müğənni Obre Panki`yə (kirildə: Обре Панки), amerikalı zənci”yə, onun “təmkin və cəsarət dolu qəzəbli sözlərlə söylədiyi... şəxsi taleyi” və “xalqın faciəli taleyi”nə necə maraqla, ürək yanğısı ilə qulaq asdığını, alqışladığını, şəxsən ona (Şoloxova) böyük təsir bağışladığını yazır. Maraqlı cəhət: M. Şoloxovun və S. Vurğunun yazıları eyni qəzetdə, eyni gündə, eyni səhifədə, eyni sütunda dərc olunub - Şoloxovun yazısı bitən yerdə S. Vurğunun yazısı başlayır. Şoloxov amerikalı zəncinin adını çəkir, onun tanınmış müğənni olduğunu yazır, S. Vurğun isə öz zənci qəhrəmanının adını bilmir, onu rəssam bilir...

* * *

S. Vurğunun qardaşı Mehdixan Vəkilov şairin tərcümeyi - halını yazarkən “Şair həmin konqresdə söylədiyi nitqində... demişdi” deyə gətirdiyi mətn (“Əgər mən sürdüyüm azadlıq qatarının altında öz

dogma, əziz, ağ saçlı nənəm də qalib məhv olsa, mən yenə də bu azadlıq qatarına `dayan` deməyəcəm. Onu son mənzilə, son məqsədə kimi sürəcəyəm”⁴ S. Vurğuna məxsus deyil! Yadımdadır ki, S. Vurğunun belə deyə biləcəyi mənə, orta məktəb şagirdinə qəribə görünmüşdü. S. Vurğunun, (Azərbaycan ziyalisinin), 6 yaşında anadan yetim qalmış və nənəsinə sığınmış həssas insanın belə müqayisəyə əl atacağı təbii görünür. Mənim bu fikrim, əlbəttə, mübahisəli görünə bilər (hərçənd ki, sözümün kökü var: mən də 6 yaşında nənəmə sığınmalı olmuşam). Amma, S. Vurğunun özü

¹“Noted Bariton Aubrey Pankey Returns from European Tour”. California Eagle, 1948, December 16

²The New York Age. Saturday, December 18, 1948, p. 15

³Михаил Шолохов. «Борьба продолжается». Литературная газета. №71 (2454), Суббота, 4 сентября 1948 г., стр. 4

⁴S. Vurğun. Əsərləri. Birinci cild. Bakı-1960, s. LI

bu sözlərin müəllifini göstərir. Şair 1948-ci ilin payızında yazdığı "O, sənət və sənətkarın dostu idi" adlı məqaləsində yazır: "Amerika zəncilərindən biri öz çıxışında şairanə bir tərzdə dedi ki..." və yuxarıda M. Vəkilovun S. Vurğuna aid etdiyi ifadəni gətirir; kiçik düzəlişlə: "...qatarının təkərləri altında..."¹ Əslində, bu nənə və qatar məsələsi "Zəncinin arzuları" poemasının özündə də var, çünki əsər doğrudan da zəncinin xəyal və arzularının poetik vəsfidir:

Ağ birçəkli nənəmi də basıb keçsə bu təkərlər
Dayandıran deyiləm mən bu qatarı bir an belə
Vulkan olub od püskürsə dəniz belə, ümman belə.²

10. BUYURUN, QƏHRƏMANIMIZI TANIYIN!

1948-ci ildə Wroslaw Konqresində iştirak etmiş və alovlu çıxış etmiş, öz çıxışı ilə S. Vurğuna ilham vermiş, onun rəssam saydığı amerikalı zənci kimdir?

Aubrey Pankey (Tələffüz: Obri/Obrey Panki, 1905-1971) ABŞ-ın Pennsylvania ştatında, Pittsburgh şəhərində zənci məhəlləsində doğuldu, 14 yaşı olanda atası, bir il sonra anası öldü, ailənin tək uşağı yetim qaldı. O, mahnı oxumağı sevən anasının soyadını (Pankey) götürdü, kilsə xorunda oxudu. 1921-ci ildə Hampton universitetinə mexanika mühəndisliyi şöbəsinə daxil oldu. Yaxşı bariton səsi olduğu üçün konsertlərdə oxumağa başladı. Çox tanınmış zənci bəstəkar, pianoçu və xor dirijoru R. Nathaniel Dett (1882-1943) onunla məşğul oldu, Aubrey də onun mahnılarını oxudu.

1930-cu ilin əvvəlində keçirilən konserti o dərəcədə yüksək tərifə səbəb oldu ki, onun savadlı musiqiçi olması üçün Avropaya getməsi zəruri sayıldı. Vienna'da musiqi təhsili aldı və konsertlərdə uğur qazandı. Musiqişünas Robert Konta 1931-ci ildə bir qəzətdə onu yüksək qiymətləndirmişdi: "...Şubert və Rixard Ştrusun əsərlərini böyük bir hissə oxuyan və onları unudulmaz xatirələrə çevirən qaradərili bir insan. O, dövrümüz üçün bir nemətdir..."³ 1934-cü ildə Almaniya konsertlərdə oxumağı qadağan olundu (nasistlər tərəfindən). 1937-ci ildə İtaliyaya daxil olmağına qadağa qoyuldu. A.Pankey Parisə getdi və orada musiqi təhsilinə davam etdi. Eyni zamanda, konsertlərdə ingilis, fransız, alman və italyan dillərində oxudu, uğur qazandı. 1939-cu ildə ABŞ-a qayıtdı, konsert proqramlarında fəallıq göstərdi. Solçu və sülh uğrunda siyasi hərəkət fəali idi. Sənaye Təşkilatları Konqresinin (həmkarlar federasiyasının) SSRİ-yə yardım konsertində (1944) və Leninin xatirəsi görüşündə (1945) də oxudu. Məşhur zənci bass-bariton müğənni Paul Robeson

Paul Robeson və Aubrey Pankey

¹S. Vurğun. Əsərləri. Altıncı cild. s. 103

²S. Vurğun. Əsərləri. Üçüncü cild. s. 366

³"Wiener Allgemeine Zeitung", 26. November 1931

(1898-1976) Pankey`i "gözəl və böyük təcrübəsi olan həssas müğənni, Amerikanın fəxr edə biləcəyi sənətkar" kimi səciyyələndirmişdi.¹

New York şəhəri Yuxarı Manhattan`dəki mənzilində royal dayanan və çağdaş Amerika rəsm kolleksiyası ilə bəzənmiş otaqda "U.S. Today" ə danışanda Mister Pankey yenə Avropaya getmək arzusunda olduğunu dedi, amma yaşamaq üçün deyil, ancaq konsertlərdə oxumaq üçün. Burda, evində o, həyatdan həzz alıb əylənə bilir – kitabları ilə, macərə hekayələrindən tutmuş Euripede və Quran`a qədər, geniş disk kolleksiyası ilə -Toskaninidən tutmuş Fats Waller`ə (məşhur caz pianisti, bəstəkar, 1904-1943) qədər, rəsmləri və əl çəkə bilmədiyi hobbisi – fotoqrafiya ilə.

S. Vurğunun təsvir etdiyi zənci də Amerikanı çox sevir, orda yaşamaq istəyir, ora bağlıdır:

Amerika – Yeni dünya mənim doğma vətənimdir
Babamın ağ sümükləri çürümüşdür bu torpaqda.
Dəniz mənim, hava mənim, torpaq mənim, göy mənimdir!
Arzularım yuva salmış hər budaqda, hər yarpaqda.
Mən sevirəm öz yurdumu bir müqəddəs məhəbbətlə...

.....
Çox sevirəm ana yurdun axıb gedən çaylarını
Onun qarlı qışlarını, bir də bahar aylarını
Qızıl, gümüş mədənidir yarandığım qara torpaq...

Pankey 1942 və 1945-ci illərdə Latın Amerikasında, 1947-ci ildə Avropada, 1950-ci ildə İsrail`də konsertlər vermiş, 1948-ci ildə Polşa hökumətinin qonağı olmuş və qeyd etdiyimiz kimi, Wroslaw Konqresində iştirak və çıxış etmiş, 1948-ci ildə Parisə qayıtmış, Parisdə Sülhü Müdafiə Edənlərin Ümumdünya Konqresində fəal iştirak etmişdir. Bu konqresə dəstək verənlər arasında Albert Einstein, amerikalı şair, yazıçı Langston Hughes, Paul Robeson, amerikalı görkəmli bəstəkar və pianoçu Leonard Bernstein, Thomas Mann, Linus Pauling, Max Weber və digər məşhurlar arasında Aubrey Pankey də vardı.² ABŞ Nümayəndələr Palatası Komitəsi onu kommunist cəbhəsində olan şəxs saymışdır.³

1953-cü ildə Fransız hökuməti Pankey`in oturma icazəsini uzatmadı, Britaniya da oturma icazəsi vermədi. Belə olan halda Pankey Şərqi Almaniya (Almaniya Demokratik Respublikası) hökumətinə müraciət etdi və müsbət cavab alıb 1954-cü ildə oraya köçdü. 1955-ci ildə Pekinə, Çin Xalq

Respublikasına dəvət olundu, orda konsert verdi (ilk amerikalı olaraq). Pankey əvvəl bir fransalı qadınla, sonra 1945-ci ildə amerikalı ağdərili qadınla evləndi. Pankey 1971-ci

¹G.O. (5 February 1944). "Pankey gives varied recital". The Afro-American. p.28

²"Sponsors of the World Peace Conference". The New York Times. 24 March 1949. p. 4

³Committee on Un-American Activities, US House of Representatives. 1 April 1951. Report on the Communist 'Peace' Offensive: A Campaign to Disarm and Defeat the United States. Washington, DC. P. 110. Retrieved 2014-06-11 – via the Internet Archive. pp. 14, 23, 108, 110, 112, 117

*1955-ci ildə Pekində Walt Whitman və Cervantesin xatirəsinə həsr olunmuş sərginin iştirakçıları.
Şəkildə Mao Dun, Zhou Yang, Aubrey Pankey və daha 8 nəfər yer alır.
Aubrey Pankey soldan beşinci şəxsdir*

ildə, 65 yaşında avtomobil qəzasında öldü.¹

S. Vurğun tərənnüm etdiyi qəhrəmanı zəncinin böyük müğənni olduğunu bilsəydi, əlbəttə yazmazdı ki:

Elə bil ki, bir dəfə də yarandığı gündən bəri

.....

Dodağında səslənməmiş ürəyinin nəğmələri.

NƏTİCƏ

Səməd Vurğun, onun "Zəncinin arzuları" poeması və əsərin qəhrəmanı amerikalı zəncinin kimliyi barədə az-çox ətraflı söhbət açarkən, istər-istəməz, o dövrün siyasi mənzərəsini, elm, ədəbiyyat və mədəniyyət sahəsində baş verən maraqlı, iri hadisə və cərəyanları izləmək lazım gəlir.

İkinci Dünya Savaşı SSRİ, ABŞ, Böyük Britaniya və ümumi düşmənə - faşizmə qarşı çıxan digər dövlətləri bir cəbhəyə yığdı, onları müttəfiq etdi. Lakin savaş bitən kimi müttəfiqlər öz təsir dairələrini genişlətmək yolunda qarşı-qarşıya gəldilər, iki cəbhə yarandı – SSRİ-nin başçılıq etdiyi sosialist ölkələr və ABŞ-ın başçılıq etdiyi inkişaf etmiş Qərb kapitalist ölkələri. İki cəbhə arasında soyuq savaş başlandı, rəqib tərəfi aşağılamaq, onun bəşəriyyətə düşmən olduğunu sübut etmək, kənarda qalan ölkələri öz cəbhəsinə cəlb etmək üçün hərəkətə keçildi. SSRİ-də sosializm realizmi, partiyalı elm, ədəbiyyat və incəsənət ideologiyası hakim oldu, kiçik bir kənaraçıxma, hər hansı bir fərdiyyətçilik amansız tənqid və təqibə məruz qaldı. SSRİ atom bombasına malik olan rəqibi, daha doğrusu, düşmən saydığı ABŞ-ın rəhbərlik etdiyi Qərb kapitalizmini təcavüzkarlıqda, savaşa hazırlaşmaqda günahlandırmaq, özünün sülhpərvər olduğunu nümayiş etdirmək siyasətinə keçdi. Bu siyasət Qərbdə SSRİ-nin "sülh hücumu" adını aldı.

¹"Baritone Aubrey Pankey, 65, killed in Berlin car mishap". Jet. Vol. 40, no. 9. Johnson Publishing Company. 27 May 1971. p. 58.)

Sovet şair, yazıçı, elm və incəsənət xadimlərinin Qərbdəki həmkarlarına sülhü qorumaq uğrunda müraciətlər etməsi təşkil olundu.

1948-ci il avqust ayının 25-28-də Polşada, almanlardan alınmış Wrocław (Breslau) şəhərində "Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin ümumdünya konqresi" keçirildi. Qərb ədəbiyyatında "World Congress of Intellectuals in Defence of Peace" (Sülhü müdafiə edən dünya intellektuallar konqresi) adı alan bu böyük tarixi toplantıda 46 ölkədən 400-ə yaxın görkəmli, yaradıcı məşhur insan iştirak etdi. Bu seçilmişlər doğrudan da sülhpərvər və solçu görüşlərə malik olan şəxslər idi. Yazıçı Aleksandr Fadeev`in rəhbərlik etdiyi 50 nəfərlik SSRİ nümayəndə heyətinə görkəmli Azərbaycan şairi Səməd Vurğun da daxil idi.

Konqresin birinci günü birinci məruzəni Fadeev etdi. Sovet nümayəndə heyəti əslində sülhməramlı missiya ilə deyil, Qərb nümayəndələrinə dərs verməyə, "bataqlığı təmizləməyə" gəlmişdi. Bu, Fadeevin son dərəcə aqressiv, təhqirlə dolu məruzəsində özünü tam çıpaqlığı ilə göstərdi. Fadeevin çıxışı Konqresdə o dərəcədə şok yaratdı ki, mətn heç yerdə dərc olunmadı. Ümumiyyətlə, Konqresdəki çox maraqlı və ziddiyyətli çıxışların stenoqramı, həmçinin məruzələrdən ibarət kitab nəşr edilmədi (yəqin ki, təşkilatçılar – SSRİ və Polşa rəhbərliyi belə qərar verdilər). Bu yazıda müxtəlif dillərdəki qəzet, jurnal və kitablardan, hesabat, xatirə və gündəliklərdən Fadeev`in hay-küylü məruzə mətnini cümlə-cümlə toplayıb əsasən bərpa etmək mümkün oldu - ümumi, "ədab-ərkanlı" hissəsi S. Vurğunun uyğun məqaləsindən olmaqla. Fadeev Qərb dünyasındakı solçu görüşlərə malik məşhur filosof, şair və yazıçıları "çaqqal və "kaftar"a bənzətməklə qəzəb doğurdu və "Stalinin buldoqu", "Rus yazı sürüsünün baş qoyun iti", "Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin rəsmi balta vuranı" və s. ləqəblərə "layiq görüldü".

Konqres dağılma təhlükəsi ilə üz-üzə qaldı. Molotovun işə qarışması və İlya Erenburqun ertəsi gün barışdırıcı mövqedə çıxışı ilə Konqres işinə davam etdi. Fadeev əleyhinə çıxış edənlər arasında britaniyalı tarixçi Alan J.P. Taylor, həmçinin, britaniyalı filosof və yazıçı Olaf Stapledon seçildilər. Konqresdə iştirak və çıxış edənlər arasında Sovet siyasətini, "sülh hücumu"nu bəyənlər əksəriyyəti təşkil edirdilər. Bu yazıda 1948-ci il Wrocław "Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin ümumdünya konqresi"ndə baş verən çox zəngin, maraqlı, gərgin hadisələr və S. Vurğunla bağlı bugüncə də məlum olmayan bir sıra yeniliklər öz əksini tapmışdır.

S. Vurğun Konqresin gedişini çox diqqətlə izləmiş və geri dönmə kimi Konqresi, Fadeev`in törətdiyi "hay-küylü" məqamlara toxunmadan, Sovet ideologiyası baxımından, başdan ayağa ətraflı təsvir və təhlil edən məqalə yazmışdı. Bu, öz zamanında Konqresin gedişatını ardıcıl təsvir edən tək məqalə idi! Şair bir amerikalı zənci rəssamın Konqresdə çıxışından, onun haqsızlığa etiraz səsinə ucaltmasından çox təsirlənmiş, elə Konqres zamanı "Zəncinin arzuları" adlı poemasını yazmağa başlamışdı. S. Vurğunun ilhamla yazdığı bu əsər zənci rəssamın yanıqlı çıxışının, Konqresdə Sovet nümayəndə heyətini tənqid edən Taylora (şairin dilində "Teyler"ə) qarşı qəzəbin və nəhayət, şərqdə və qərbdə kommunizm bayrağının ucalacağına inamın poetik ifadəsidir. Şair bu poemada ona xas olan pilləvari və ya dalğavari poetik şəkildən, müxtəlif hecalı misralardan, musiqi dilində deyilsə, "ballada" janrı üslubundan istifadə etmiş, əzəmət, düşüncə ağırlıqlı hissələri 16, sürət və hərəkət tələb edən hissələri – xoş, "saf arzuları" 8, qəhrəmanın kimliyi daxil ümumi poetik axarı 11 hecalı misralarla yazmışdır.

S. Vurğunun öz yaşadı, əvvəl kommunist, sonra İşçi (Labor) partiyasının üzvu olmuş liberal, Leninə və ümumilikdə SSRİ-yə rəğbət bəsləyən görkəmli tarixçi A.J.P. Taylora qarşı qəzəbi məqaləsində və daha güclü şəkildə "Zəncinin arzuları"ndakı poetik misralarda özünü göstərmişdir; şair "gözü gömgöy, rəngi kürən, şlyapalı bir iblis"i qatı boyalarla təsvir etmişdir. Buna əsas səbəb Taylorun tolerantlıq tələbi və bir qədər tənqidi, antistalinçi mövqe tutması idi.

Bəs Konqresdəki təsirli çıxışı ilə S. Vurğunu həyəcanlandıran, duyğulandıran, "Zəncinin arzuları" poemasının meydana çıxmasına səbəb olan zənci rəssam kimdir? Bu sualın cavabı tez tapılmadı. Şair nə poemada, nə də zənci rəssamı və onun çıxışını yada saldığı dörd məqalədə öz qəhrəmanının adını çəkmir. Bədi ədəbiyyatda adlar deyil, ideya və hadisələr əsasdır. Konqres zamanı, mehmanxanada "Zəncinin arzuları"nu yazmağa başlayan S. Vurğun, görünür ki, zənci qəhrəmanının adını yadında saxlamayıb, adla maraqlanmayıb, adı mühüm saymayıb, qəhrəmanının kimliyi barədə "Amerikalı zənci rəssam" deməklə kifayətlənib.

Konqresə gəlmiş ABŞ nümayəndə heyətinin tam tərkibini bir müddət müəyyən etmək olmadı.

Məlum olanların arasında isə zənci rəssam yox idi. Belə olduqda o dövrdə, 1948-ci ildə ABŞ-da fəaliyyət göstərən zənci rəssamların həyat tarixcəsini araşdırmaq yolu qaldı. Təəssüf ki, bu da bir nəticə vermədi; həmin rəssamların hər hansı birinin Polşadakı Konqresdə iştirakı öz təsdiqini tapmadı. Növbəti zəruri addım Polşa Dövlət Arxivində işləyib Konqresə gəlmiş ABŞ təmsilçilərinin tam siyahısını əldə etmək idi! Araşdırmanın nəticəsi gözlənilməz oldu: Amerikalı iştirakçılar arasında rəssam var, amma o, ağdərillidir, zənci var, amma o, rəssam deyil!

Sanki çıxılmaz bir vəziyyət alındı. S. Vurğun poemadan əlavə, məqalələrində Konqresdəki zənci rəssamdan, onun alovlu çıxışından danışır. Buna şübhə etmək olmaz. Vəziyyətdən necə çıxmalı? Konqresdə çıxış etmiş amerikalı zəncini o dövrün ABŞ zənci (Afrikalı-Amerikalı) dövrü mətbuatında, qəzet və jurnallarında axtarmaq lazımdır! Mütləq əksəriyyəti zənci hüquqlarını müdafiə edən bu solçu qəzet-jurnallar dünyada tanınmış insanların topladığı böyük və vacib Konqresdə çıxış edən, zəncilərin hüquqsuzluğundan söz açan şəxs haqqında ola bilməz ki, məlumat dərc etməsinlər!

Axtarış, nəhayət ki, öz bəhrəsini verdi. ABŞ kommunist partiyasının yəhudi-zənci dostluğunu təbliğ edən aylıq "Jewis Life" (1958-ci ildən başlayaraq "Jewis Currents") jurnalının 1948-ci il 12-ci sayında "Wroslaw`da məzlumların səsi" adlı məqalə qaranlığa işıq saçdı! Konqres haqqında məlumatın içində bu da var: "Amerikalı zənci müğənni Aubrey Pankey`in" çıxışı "dərindən təsir bağışladı". Aha, Konqresdə çıxış edən amerikalı zənci məlum oldu; o, rəssam deyil, müğənnidir! O, "öz şəxsi təcrübəsi əsasında... zənci sənətkarın (ingiliscə "negro artist") faciəvi həyatını təsvir edib". Onun dediyi sözlər S. Vurğunun zənci qəhrəmanının söylədikləridir! Görünür ki, "artist" sözünü ruscaya həm də «художник» kimi tərcümə etmişlər və S.Vurğun amerikalı zəncinin rəssam olduğunu düşünüb. Zənci-müğənninin Konqresdəki çıxışını işıqlandıran başqa jurnallar da tapıldı: zənci haqlarını müdafiə edən həftəlik "The Baltimore Afro-American" qəzetinin verdiyi məlumat (1948-ci il, 18 sentyabr) "Zəncinin arzuları"ndakı təsvirlə demək olar ki, eynidir! Zənci haqları ilə bağlı daha iki qəzetdə - "California Eagle" (1948-ci il, 16 dekabr) və "The New York Age" (1948-ci il, 18 dekabr) Amerikalı müğənni Aubrey Pankey`in Wroslawdakı çıxışından yazılıb!

Zənci qəhrəmanının sorağında ikən S. Vurğun və onun yaradıcılığı haqqında bəzi dəqiqləşmələr aparmaq mümkün oldu. S. Vurğunun tərcümeyi-halını yazan Mehdixan Vəkilovun yazdığı və guya şairin Konqresdə çıxış zamanı dediyi "... sürdüyüm azadlıq qatarının altında öz doğma, əziz, ağsaçlı nənəm də qalıb məhv olsa,... bu azadlıq qatarına dayan deməyəcəm" fikri yanlışdır. Şair özü həm "Zəncinin arzuları" poemasında, həm də bir məqaləsində bu sözləri amerikalı zəncinin tribunadan söylədiyini yazır! "Jewis Life" qəzeti S. Vurğunun məruzə zamanı işlətdiyi "it hürər, karvan keçər" Azərbaycan məsəlini şərh edərkən bir qədər səhv edir. Konqresin açılışında səslənən musiqi və ifaçı haqqında S. Vurğunun verdiyi məlumat dəqiqləşdirilib tamamlandı. Nəhayət, S. Vurğunun əvvəllər məlum olmayan 6 yeni şəkli aşkar edildi – biri Konqresdə məruzə edərkən (bax: yuxarı səh.54), digər biri Aleksandr Korneyçuk və Sabit Mukanovla,¹ dörd dənəsi isə Sovet nümayəndə heyətinin bir qrup üzvü ilə (bunlardan ilk ikisi nümayəndə heyəti kongresə gəldiyi ilk gün 24 avqust 1948 ildə çəkilib)!²

S. Vurğunun zənci qəhrəmanı, məşhur bariton-müğənni Aubrey Pankey (1905-1971) Amerika, Avropa, Çin və Yaponiyada konsertlərdə ingilis, fransız, alman və italyan dillərində uğurla çıxış etmiş, Amerikanı çox sevsə də, kommunist cəbhəsi ilə bağlı şəxs sayılmış, 1954-cü ildə Şərqi Almaniyaya (Almaniya Demokratik Respublikasına) köçmüş, ömrünün sonunadək orada yaşamışdır.

¹ "Odrodzenie" jurnalında: 'Członkowie delegacji radzieckiej na kongres wrocławski'. "Odrodzenie", 35, 1948, p. 3. (Şəkil haqqında məlumat: Grzegorz P. Bąbiak. Paul Eluard's address at the World Congress of Intellectuals in Defence of Peace, 1948. Acta Poloniae Historica 123, 2021. PL ISSN 0001-6829; pp. 309-320, p. 310). <https://apcz.umk.pl/APH/article/view/34784/29356>

²https://www.alamy.com/stock-photo/w-bardin.html?sortBy=relevant&utm_source=chatgpt.com

Samed Wurgum — poeta azerbajdżański i Aleksander Korniejczuk
w rozmowie z poetą kazachskim Sabitem Mukanowem

*Sovet nümayəndə heyətinin Wrocław Konqresində iştirak edən üzvləri. "Odrodzenie" qəzeti,
29 avqust 1948, 35-ci say, 4-cü səhifə*

Pictured: from left, (1) linguist professor Ivan Meshchaninov, (2) writer Ilya Erenburg, (3) professor Alexander Palladin, (4) writer Mirzo Tursunzade, (5) writer Alexander Fadeyev, (behind Tursunzade), (6) painter Alexander Gerasimov (next to Korneychuk), (7) playwright Alexander Korneychik, (8) professor Ivan Bardin (next to Korneychuk), (9) general secretary, organizer Jerzy Borejsza, (10) Azerbaijani poet Samed Vurgun, (11) Lithuanian writer Antanas Venclova, (12) film director Mikhail Chiaureli and (13) writer Mikhail Sholokhov

Sovet nümayəndə heyətinin Qılvni dəmir yolu vağzalına gəlişi (24 avqust 1948)

Pictured: from left-(1) columnist and journalist David Zaslavski, (2) linguist professor Ivan Meshchaninov, (3) writer Ilya Erenburg, (4) professor Alexander Palladin, (5) writer Mirzo Tursunzade, (6) writer Alexander Fadeyev, (7) painter Alexander Gerasimov, (8) playwright Alexander Korneychuk, (9) professor Ivan Bardin, (10) general secretary, organizer Jerzy Borejsza, (11) Azerbaijani poet Samed Vurgun, (12) Lithuanian writer Antanas Venclova, (13) writer Mikhail Sholokhov, (14) director Mikhail Chiaureli

Sovet nümayəndə heyətinin Qılvni dəmir yolu vağzalına gəlişi (24 avqust 1948)

Pictured from left: (1) biochemist Aleksandr Palladin, (2) movie director Vsevolod Pudovkin (in the back), (3) professor İvan Bardin (in the back), (4) writer Aleksandr Fadeyev, (5) writer Leonid Leonow (in the back), (6) historian Eugeniusz Tarle, (7) playwright Alexander Korneychuk, (8) writer Ilya Erenburg, (9) movie director Mikhail Chiaureli and (10) poet Samed Vurgun

Sovet nümayəndə heyəti Kościuszko meydanında Azadlıq və Demokratiya Uğrunda Mübarizə Aparanların abidəsi önünə çələng qoyur (24 avqust 1948)

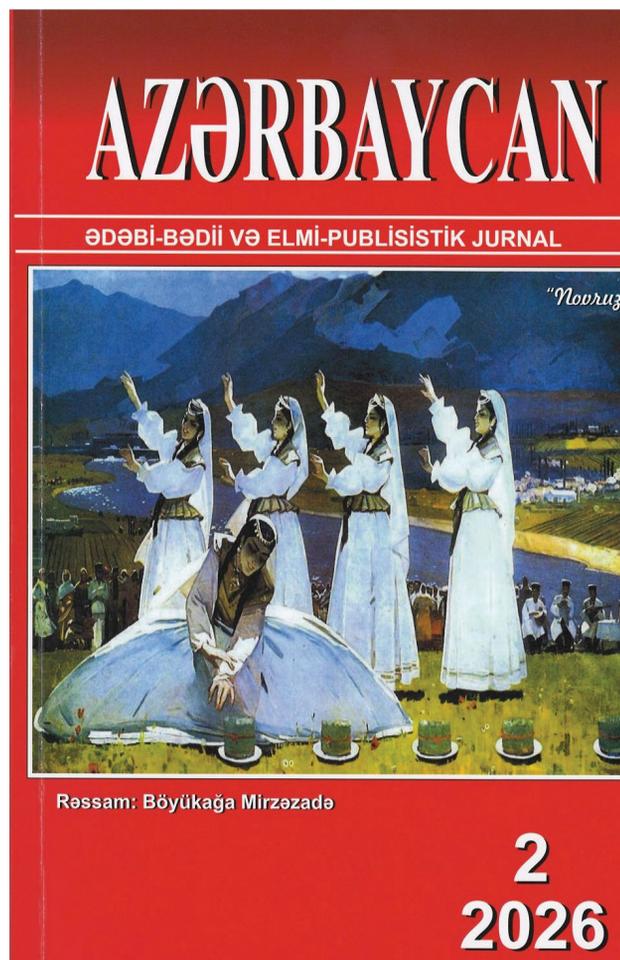
Konqresdə fasilə zamanı, 1948-ci il 25-28 avqust, Polşa, Wrocław şəhəri

“Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin Ümumdünya Konqresi”, 1948-ci il 25-28 avqust, Polşa, Wrocław şəhəri

**PROF.AKAD. HAMLET
İSAXANLININ “DƏLİ
CEYRAN” ROMANI
“AZƏRBAYCAN”
JURNALINDA NƏŞR
OLUNUB**

Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri Prof.Akad. Hamlet İsaxanlının “Dəli Ceyran” romanı Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin ədəbi-bədii və elmi - publisistik orqanı olan “Azərbaycan” jurnalının 2026-cı il 2-ci və 3-4-cü nömrələrində nəşr olunub.

**PROF. ACAD. HAMLET
ISAKHANLI'S
NOVEL "WILD
GAZELLE" PUBLISHED
IN "AZERBAIJAN"
JOURNAL**

The novel "Wild Gazelle" by Prof. Acad. Hamlet Isakhanli, founder of Khazar University and Chairman of the Board of Directors and Trustees, has been published in the 2nd and 3rd-4th issues of "Azerbaijan" journal for the year 2026 - the literary, artistic, and scientific-publicist organ of the Azerbaijan Writers' Union.

HAMLET İSAXANLI: DÖVLƏT ALİ MƏKTƏBLƏRİNİN BƏZİLƏRİ BAĞLANACAQ, BƏZİLƏRİ BİRLƏŞƏCƏK

 TELEQRAF
İnformasiya Agentliyi

Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri, Prof.Akad. Hamlet İSaxanlı universitetin 35 illik yubileyi ərafəsində Teleqraf İnformasiya Agentliyinin suallarını cavablandırır.

- Gəncədə “Bu da bir həyatdır” kitabınızın təqdimatını keçirdiniz. Həyatınıza dair hansı yaşantıları yazmaqda çətinlik çəkmisiniz? Yaxud heç yazmamısınız?

- Bu kitabların çoxu həyatımla bağlı deyil. Çünki yazdığım ya elmi, ya bədii kitab olur. Həyatla bağlı məqalələrim də var. Bu yaxınlarda isə romanım çıxacaq. Yazdıqlarım arasında həyatıma dair xatirələr də var, amma bu əsas məqsəd deyil. Daha çox elmi və bədii, bəzən də publisistik yazılar yazıram. Həyatımı yazan insan seçim edib, nələri yazmaq istəyirsə, onları yazır, bu halda niyə çətinlik çəkməlidir ki?!

- Sizin kimi çoxşaxəli fəaliyyəti olan birinin necə bir ailədə böyüdüyü də maraqlıdır. Necə bir ailədə böyümüsünüz?

- Atam riyaziyyat müəllimi olub. Ailəmiz sovet dövründə repressiyaya məruz qalıb. Atamın atası kollektivləşmə dövründə öldürülüb. Nənəmi öz dörd kiçik uşağı ilə Qazaxıstana, Qırğızıstana sürgün ediblər. Beləliklə, həm müəllim ailəsində böyümüşəm, həm də belə deyək, hökumətlə yola getməyən bir ailənin uşağı olmuşam. Uşaq yaşlarımdan oxumağa yönəldilmişəm. Mən də əziyyət çəkmədən, özüm həzz ala-ala oxumuşam. Orta məktəbdə həm riyaziyyatı, təbiət elmlərini, həm də humanitar, sosial elmləri, ədəbiyyatı, tarixi, coğrafiyanı sevirdim.

Uşaqlığım Gürcüstanda, Qarayazı rayonunun Kosalı kəndində keçib. Orada keçən həyatla bağlı "Ziyarət" adlı bir poema yazmışam. Azərbaycan məktəbində oxumuşam, yaxşı məktəb idi, qızıl medalla bitirdim. Təbii ki, bu nailiyyətdə ailəmlə yanaşı müəllimlərimizin də təsiri çox olub.

Atam riyaziyyatı çox yaxşı bilirdi və sevirdi. Yuxarı siniflərdə Yasin Piriyev çox yaxşı riyaziyyat müəllimimiz idi. Hətta bazar günləri məktəbə çağırırdı, riyaziyyatdan çətin məsələləri birlikdə çalışırdıq. Riyaziyyata sevgi bir tərəfdən atamdan, bir tərəfdən o müəllimdən gəlib. Daha sonra Bakı Dövlət Universitetinin Riyaziyyat fakültəsinə daxil oldum. Orada da görkəmli alimlərimizdən dərslər aldım. Aspirantura üçün Moskva Dövlət Universitetinə getdim, çox məşhur şəxslər mənə dərslər dedilər. Daha sonra dünyanı gəzdim... Xoşbəxt adamam ki, həmkarlarım, müəllimlərim istedadlı, hörmətli insanlar olublar.

- Siz dörd qız atasısınız. Azərbaycanda valideynlər övladlarının ixtisas seçiminə, eləcə də həyatına çox müdaxilə və təsir edirlər. Maraqlıdır ki, siz necə?

- Valideyn istəyir ki, övladı yaxşı böyüsün. Onun üçün əlindən gələni etməyə hazırdır. Amma baxır necə edir, əlindən nə gəlir, düzgünmü fikirləşir? O demək deyil ki, valideyndirsə, onun düşündüyünün hamısı doğrudur, elə olmaya da bilər.

Uşaqların gələcəyini müəyyən edəndə onların xüsusiyyətlərini, arzularını nəzərə almalısın. Mən həmişə övladlarıma dünyanı başa salmağa çalışmışam. Onlarla elmin bir çox sahəsi ilə bağlı söhbət eləmişəm. Qızlarım da öz seçimlərini əsasən özləri ediblər.

Mənə görə, gənclər ailə quranda seçim öz ixtiyarlarında olmalıdır. Elə şey ola bilər ki, valideyn müəyyən mənfi tərəflər görsün, bəlkə gənc mənfi tərəfləri görmür. Onda ona deyirsən ki, buna fikir ver, orada nəşə yaxşı görünür, sanki, orada bir təhlükə var. Valideyn uşağı elə hazırlamalıdır ki, o səhv qərar verməsin. Həyat mürəkkəbdir. Düzgün qərar qəbul etməkdə çətinlik çəkmək mümkündür. Bu işlər zorla “oğlandır, filankəsi al, qızıdır filankəsə ver” demək olmaz. Nəticəsi peşmançılıq olur.

Hamlet İsaخانlı, Şəbnəm Zahir

- Uzun illər ali təhsil verən bir müəssisədə aparıcı şəxssiniz. Sizcə, Bolonya sistemi Azərbaycanda özünü doğrultdu mu?

- Sovet İttifaqının təhsil sistemi dünyanın yaxşı təhsil sistemlərindən biri idi. Xüsusən də orta məktəb çox güclü idi. Bunu amerikalılar da, ingilislər də dəfələrlə etiraf ediblər ki, o dövrdə sovetlərin irəlində olma səbəblərindən biri məhz güclü orta məktəb sisteminin mövcudluğu olub. Amma sonra islahat aparılmadı, hər şey köhnəldi, yenilənmədi. Dünya dəyişdi, proqramlar dəyişdi, amma düşüncə dəyişmədi. Sovet təhsil sistemində böhran əmələ gəldi. İqtisadiyyatında və siyasi sistemində olduğu

kimi...

Kiçik ölkələrin özünəməxsus təhsil sistemi olmur. Dünyaya baxırsan, harada aparıcı təhsil sistemi varsa, ona uyğunlaşırsan. Azərbaycan da fikirləşdi ki, hara uyğunlaşsa daha yaxşıdır? Avropada tətbiq olunan Bolonya sistemi çox çevik və yaxşı sistemdir. Sovet vaxtı bir imtahandan kəsildə sənə vaxt verilirdi: bir-iki dəfə imtahan verə bilməyəndə ali məktəbdən çıxarırdılar, tələbə o biri fənlərdən çox yaxşı oxusa da. Amma Bolonya sistemində belədir ki, imtahanları verdin, onlarla irəlilə, verə bilmədiklərinə təkrar oxu və imtahan ver. Kredit sistemi tələbənin səviyyəsini, nəyi bilməli olduğunu ölçür. Ona görə başqa universitetdə təhsil almaq istədikdə, buradan çıxıb ora rahat daxil olursan. Bu sistemi biz ilk dəfə Xəzər Universitetində tətbiq etdik.

Kredit sistemi Avropaya Amerikadan gəlib. Mən o vaxtlar Amerikanı çox araşdırırdım. Azərbaycan 2005-ci ildə bu sistemə qoşuldu. Bu sistemin nə və necə olduğu barədə avropalılar və bizim təhsil rəhbərləri qarşısında məruzə etdim. O zamankı təhsil naziri Misir Mərdanov ilə birgə Norveçə getdik, orada sənəd imzalandı, Azərbaycan da bu sistemə qoşuldu. Bu sistemə qoşulmaq inqilabi bir hadisə deyildi, sadəcə yeni bir nizama qoşulduq və Avropa ilə bir dildə danışmağa imkan yarandı.

- Hesab edilir ki, bu sistem Azərbaycanda olduğu kimi tətbiq olunmadı. Avropada tələbənin qaib limiti anlayışı yoxdur, bizdə isə tələbə dərslə gəlmək məcburiyyətindədir.

- Səhv fikirdir. Bolonya sistemi çevik və geniş əhatəli təhsil modelidir. Qaib limiti dediyiniz texniki məsələdir. Bu, universitetlərdən asılıdır. Bir ölkədə bir universitet bütün dərslərdə iştirakın məcburi olduğunu bildirir, digəri 20 faiz davamiyyət buraxmağa icazə verir, başqa biri 30 faiz deyir, bir başqası isə sadəcə imtahana gəlməyi kifayət hesab edir.

Burada müxtəlif yanaşmalar var. Yaxşı universitetlərdə bu problem heç yaranmır. Ora gedən tələbə heç vaxt dərslərdən qalmır. Çünki güclü universitetə qəbul olub, orada güclü alimlər dərslər deyir.

Dərslə gəlməmək iki səbəbdən yaranır - ya maraq, həvəs yoxdur, ya da dərslər zəifdir. Tələbə düşünür ki, mən ora gedib bir şey götürmürəm, əlbəttə, bu, universitetin ayıbıdır.

- Həyatımızın az qala hər sahəsinə xitab edən süni intellektin tətbiqi sizi qorxudurmu?

- Xeyr. Niyə qorxutmalıdır ki? Süni intellekti insan yaradıb. İnsan həmişə elə şeylər yaradıb ki, ona kömək etsin. Bizə bəzi məlumatlar, hesablamalar üçün bəlkə də aylarla vaxt lazım olur. Kompüterlər, süni intellekt isə insanın bunun üçün sərf etdiyi uzun vaxt əvəzinə işi bir dəqiqəyə görür.

Mən Çində otəldə telefonumu itirmişdim, məlumat verdim. Bir az sonra zəng etdilər ki, telefonu tapıb göndəririk. Zəng çalındı, qapını açdım ki, robotdur. "Buyur" deyib telefonu verdi. İnsanın həyatını çox rahatlaşdırır, nəticədə insan gücünü, enerjisini daha başqa məşğuliyyətlərə sərf etmək istəyir.

Süni intellekt "İnsanı əvəz edəcək" sözləri boşdur. O, insanı tam əvəzləyə bilməz, amma insanın bir sıra sahələrdə gördüyü işi daha yaxşı görəcək.

- Həmişə Xəzər Universitetində rektor vəzifəsinə təyinat fərqli formatda olub. Hazırda isə qohumunuz rektor vəzifəsini icra edir. İşindən razısınızmi?

- 2010-cu ildə mən rektorluqdan gedəndən sonra rektorlar hamısı xaricilər olub. İki Amerikadan, üçüncüsü Yeni Zelandiyadan gəlib. Hazırkı rektor isə bizim öz məzunumuzdur. Finlandiyada doktorluq dərəcəsi alıb. Universitetdə uzun müddət idarəetmə sistemində işləyib. O, universitetin daxili quruluşunu, problemlərini, iş dünyası ilə əlaqələrini və xarici əlaqələrini çox yaxşı bilir və təcrübəsi var, hazırda çox yaxşı işləyir. Düşünürəm ki, əvvəlki rektorların hamısından daha məqsədəuyğun,

enerjili iş görür.

Bu gün komandası ilə Şanxaya gedir, mən getmirəm. Mən deyirəm ki, qoy onlar getsin, danışıqlar aparsınlar, yeni əlaqələr qursunlar. Təbii ki, mən də məsləhət verirəm. Yaşlı adam təcrübəlidir, çox şeyi bilir deyə vəzifədə yapışıb qalmamalıdır. Yeni nəslə yetişdirmək lazımdır. Yeni nəsil təkcə alim yetişdirməklə olmur, həm də idarəçi yetişdirmək lazımdır.

Get-gedə universitet böyüyür. İlk dəfə 19 tələbə qəbul olunmuşdu, artıq 5 mini keçib, tələbələrin sayı artır. Bir sıra dövlət universitetlərindən də böyüyük. Böyüdükcə yeni məsələlər yaranır, idarədən bunları nəzərə almalı, həll etməli olur.

- Hamlet müəllim, İdrak liseyində baş verənlər orta təhsil müəssisələrində hansı problemlərdən xəbər verir?

- Dünya çox dəyişir, insanlar, təşkilatlar heç o sürətlə dəyişməzlər. Dünya dəyişəndə onun dəyərləri də dəyişir. İnsanlar bu dəyişkənliyə uyğunlaşmadıqda ziddiyyət əmələ gəlir, onunla yaşadığı mühit arasında fərq yaranır.

Əvvəllər təhsil sistemində müəllimin idarəetmədə çox böyük rolu var idi. Müəllim uşağın öyrənməsi üçün doğru bildiyi bütün vasitələrdən istifadə edirdi. Lazım gələndə qışqırırdı, uşağa müəyyən dərəcədə cəza verirdi. Ailə də eyni cür fikirləşirdi, "Əti sənin, sümüyü mənim, əsas odur ki, yetişsin, adam olsun". İndi ailə də o yanaşmanı öyrədir ki, övladına söz demək olmaz.

Cəmiyyətin dəyişməsi ilə uşağın kimliyi, nəyi doğru sayması və münasibətlər də dəyişir. Əvvəllər "məktəbdə güllə atılıb" deyiləndə, Amerika yada düşürdü. Çünki orada hamının əlində silah var, silah varsa ya qorumaq və ya qorxutmaq üçündür. Silah varsa bir gün atılacaq. Bizim cəmiyyətdə belə olmayıb, silah əsgərdə, polisində olub.

- Azərbaycanda 1990-cı illərdə xeyli sayda özəl ali təhsil müəssisələri var idi. Onların böyük əksəriyyəti sıradan çıxdı. Bu, Azərbaycanda özəl təhsil hərəkatının özünü doğrultmadığını göstərmir ki? Bu iflas indikiləri də gözləyirmi?

- Baş verən hadisələrə və gələcəyə bədbin baxış lazım deyil. Balonya sistemi də pis deyil, süni intellekt də qorxulu deyil, özəl təhsil də özünü doğrultdu.

Dünyada universitetlər özəl və dövlət anlayışı ilə yox, yaxşı və pis anlayışı ilə qiymətləndirilir. Amerikada məşhur universitetlərin hamısı özəldir: Harvard, Stanford, Massachusetts Texnologiya İnstitutu (MIT), Princeton, Yale, Columbia, Kaliforniya İnstitute of Teachology, Cornell və s ...

Sovetlərdə plan iqtisadiyyatı olub, hər şeyi dövlət edib, özəl təşəbbüsə yer verilməyib. O dağılandan sonra insanlarda öz ideyalarını həyata keçirmək fikri yarandı, özəl ali məktəblər fəaliyyətə başladı. Dövlət məktəbləri də bağlanılır, birləşdirilir, parçalanır, böyük hissəsi zəifdir. Azərbaycanda dörd-beş dövlət universitetinin ənənəsi və yaxşı kadrları var, digərləri qənaətbəxş deyil. Özəl universitetlərin də, məktəblərin də bəziləri güclü, bəziləri orta, bəziləri zəif təsir bağışlayır.

Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndə 15 özəl ali məktəb var idi. Bu say Gürcüstanda 200-dən çox, Ermənistanda isə hardasa 65 idi. Heydər Əliyevdən özəl ali məktəblər barədə nə düşündüyünü soruşanda, demişdi ki, hər kəsin fəaliyyət göstərməyə hüququ var – həm özəl ali məktəbin, həm də dövlət ali məktəbinin. Mən istəyirəm ki, onlar öz aralarında yarışsınlar. Güclü olanlar qalsın, zəiflər bağlansın.

15 özəl universitet var idi, indi onların 5-i bağlanıb. Heç şübhəniz olmasın ki, dövlət ali məktəbləri də bağlanacaq, bəziləri birləşəcək. Sadəcə, dövlət bölgələrdə universitet açıq ki, orada yaşayanlar yaşadıkları yerdə təhsil alsınlar. Bu gün dövlət ölkədə dörd universitetin nisbətən yüksək elmi-tədqiqat universiteti olduğunu elan edib. Onlardan biri Xəzər Universitetidir, çox göstəricilərinə görə birincidir. Dünyada çox tanınan universitetdir. İndiyə qədər 60-dan artıq ölkədən tələbələrimiz olub. Bu gün 40-dan artıq ölkədən tələbələrimiz var. Dünyanın hər yerinə tələbə göndəririk. Bu il qəbul olunan

tələbələrin üçdə ikisi təhsil haqqı vermir, əvəzində dövlət ödəyir, onlar çox yüksək balla gəlirlər. Özəl və ya dövləti deyil, həmişə gücü, keyfiyyəti fərqləndirmək lazımdır: güclü, orta və zəif ali məktəb.

- Xəzər Universitetinin regionlarda açılması nəzərdə tutulmur?

- Bu məsələ müzakirə olunur: Gəncə və Qubada universitetin filialının açılması üzərində fikirləşirik. Prinsip etibarilə yaxşı olardı ki, universitetlər mümkün qədər bölgələrdə açılsın. Niyə Qubada, Şəkida, Şamaxıda, Cəlilabadda, ... yaxşı universitetlər olmasın?

- İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə necə?

- Qarabağ yeni işğaldan azad olunanda məni dəvət etdilər ki, Ağdamda bir universitet qurum. Mən getmədim. Düşündüm ki, Ağdam uzun müddət bərpa olunacaq, insanlar orada hələ yaşamayacaq. Bizim o qədər maliyyə gücümüz, sərmayəmiz yoxdur ki, ora yatraq. Düşündüm ki, Gəncədə universitet yaratsam Qarabağdan olanlar da gəlib orada təhsil ala biləcəklər. Hələ Qarabağda dirçəliş gedir. Ona görə dövlət özü Xankəndidə Qarabağ Universitetini yaratdı.

- Hesab edilir ki, universitetlərə qəbul təkcə imtahan nəticəsi ilə olmamalıdır. Siz necə düşünürsünüz, universitetlərə qəbul qaydalarında müəyyən dəyişiklik edilməlidir mi?

- Mərkəzi sistemlə tələbə qəbulu Azərbaycana xeyli kömək etdi. Heç kəsdən gizli deyil ki, universitetlərdə rüşvət, tapşırıq halları var idi.

Mənim universitet qurmağımın bir səbəbi də bu olub. Universitet ciddi olmalıdır. Kəndçinin uşağı da, nazirin uşağı da gəlib oxumalıdır. Ola bilər kəndçinin uşağı nazirin uşağından beş dəfə yaxşı oxusun. Amma tapşırıqla qəbul edəndə aləm pozulur. İndi ali məktəblərdə başdan-ayağa rüşvət yoxdur, bu hallar azalıb. Əgər fərqli tələbə qəbulu sistemi olarsa, elə qurulmalıdır ki, ədalət olsun. Mərkəzi imtahan ədaləti saxlamağa kömək etdi. Əgər bir müddət sonra universitetlər o səviyyəyə çatsalar ki, özləri bundan da yaxşı imtahan götürə bilərlər, onda bu olar başqa məsələ. Hələlik isə bu sistem ləğv olunsaydı, yenə ədalətsizlik olacaq.

- Bu sistem başqa ölkələrdə necə işləyir?

- Amerikada belədir ki, mərkəzi test imtahanları ilə gələnləri universitet özü də imtahan edir. Məsələn, 500 nəfər mərkəzi imtahandan keçib gəlib. Universitet onların 200-nü götürmək istəyir. Onların biliklərini, idman, incəsənət və musiqini necə bildiklərini, şəxsi maraqlarını, çalışqanlıqlarını və s. nəzərə alır. Onu insan kimi, kompleks şəkildə qiymətləndirir. Müqayisə aparır ki, kimi daha yaxşı yetişdirə bilər. Ona görə son qərarı universitet verir.

- Universitetinizdə qəbul və qiymətləndirmə prinsipləri necə qurulub?

- Universitetin içində tələbələr yarışır. Bu məsələ çox ciddidir. Çox dəqiq imtahanlar aparılır. Tələbənin şübhəsi varsa, apellyasiya tələb edə bilər. Xüsusi komissiya olur, imtahan işini diqqətlə yoxlayır, xırda xəta varsa, onu mütləq düzəldir. Əsasən xəta olmur, çünki iş ciddi yoxlanılır. Bu sistemdən ciddi bir şikayət almamışıq. Xəzər Universitetində hər semestr bütün tələbələrdən anonim sorğu aparılır.

Kimsə hesab edirsə ki, mən və digər müəllimlər nəyisə düz etmir, bunu rahatca yazır. Burada dərs deyən də böyük maraqla gözləyir ki, uşaqlar haqqında nə yazacaqlar. Statistik olaraq tələbələr müəllimə qiymət yazırlar. Orta nəticələr müəllimin portretini dəqiq verir. Əgər tələbələr bir müəllim haqqında bir neçə dəfə mənfi rəy verirsə, həmin müəllimlə vidalaşırıq. Müəllimdə ciddi potensial

görürüksə, onu açmağa çalışırıq, mükafat olaraq xaricə göndəririk. Tələbələrin rəyi çox mühümdür. Bu universiteti bitirmək üçün 60–65 bal ilə oxumaq kifayət etmir. Orta qiymət 70-dən yuxarı olmalıdır. Xəzər Universitetini köhnə anlayışla desək, imtahanlardan “3 almaqla” bitirmək olmaz. Tam ciddiyyətlə deyə bilərik ki, zəif tələbə Xəzər Universitetini bitirmir.

- Hələ də imtahan sessiyaları yazılı formada keçirilir, bəzilərinə isə test formatına keçmək təklif olunur. Sizdə imtahanlar hansı formatdadır? Tam elektronlaşdırılıb, yoxsa hələ yazılı formalar da saxlanılır?

- İmtahanları tam elektronlaşdırmağa çalışmırıq. Çünki orada uşaqlar min cür fokus çıxara bilirlər. Universitetdə imtahan çox vacibdir, imtahan süzgəcdir: ən yaxşısı keçir, zəif olan qalır. Bu süzgəc dəqiq və ciddi olmalıdır. Orada yalan, uydurma hallar baş verərsə, universitet mənasını itirir. Biz harada elektron etmək lazımdırsa, edirik. Harada yazılı olmalıdırsa, mütləq yazılı edirik. Bəzi yerlərdə tək yazı ilə olmur, tələbə ilə söhbət aparmaq lazım gəlir. Heç nəyi mütləqləşdirmək olmaz. Bir şeyi mütləqləşdirəndə o yaxşı nəticə vermir. Ona görə ədaləti, düzgünlüyü qorumaq üçün fərqliliyi saxlamaq lazımdır.

- Maraqlıdır, stolüstü kitablarınız hansılardır?

- Əsasən elmi kitablar oxuyuram. Bu elmi kitabların çoxu riyaziyyat, fizika, kimyaya aid olur. Çünki mən elm tarixi üzrə çox oxuyur və yazıram. Hər cür elmi kitablar mənim stolüstü kitabımdır. Bəzilərinə stolüstü də demək olmaz, çünki internetdən oxuyuram. Humanitar sahələrə gələndə isə dünya tarixi, fəlsəfə, ədəbiyyat sahəsindəki kitabları çox mütləq edirəm.

Hesab edirəm ki, Azərbaycan dilini həm məktəbdən, həm də Cəfər Cabbarlının əsərlərindən öyrənmişəm. Viktor Hüqonun "Səfillər" əsəri mənə çox şey verib – mədəniyyət, insanlıq, dünyanın müxtəlifliyini görmək baxımından. Eləcə də dünyanın digər böyük yazıçılarından adını çəkə bilərəm, onları sayıb bitirmək mümkün deyil. Şərq ədəbiyyatını da oxuyuram. Bir sözlə, günümüz oxumaqla keçir.

Uzun zamandır Səməd Vurğun haqqında tədqiqat aparıram. Artıq sona çatır, bununla bağlı məqaləm də olacaq. Onun “Zəncinin arzuları” əsərindəki zənci qəhrəmanını uzun zamandır axtarırdım, nəhayət, tapdım. İndi həyatın tələbi o qədər yüksəkdir ki, kitabla kifayətlənmək mümkün deyil. Elə olur ki, 5-6 cümləni yazmaq üçün bəlkə 10 – 20 məqalə oxumuşam.

- Tərcümələrinizə davam edirsinizmi?

- Əvvəllər ingilis, fransız və rus dillərindən poetik tərcümələrlə məşğul olmuşam. Amma buna çox vaxt sərf edə bilmirəm. Poetik tərcümə çox ağır işdir, bir şeiri tərcümə edəndə qədər sən öz şeirini, hekayəni yazı bilərsən.

Elmi ədəbiyyat isə hər gün tərcümə edirəm. Çünki ingilisdilli mənbələri oxuyur və bir sıra hallarda Azərbaycan dilində yazıram. Bu yaxınlarda həmin araşdırmanı apararkən məcbur oldum ki, həm də ispan, fransız, isveç və polyak dillərində də materiallara baxım. Çünki Səməd Vurğun həmin əsəri Polşada yazmağa başlayıb və o qəhrəmanı orada görüb. Ona görə arxivlərə baxır, müxtəlif dillərdə oxumalı olursan. Bir fikri ortaya çıxarmaq üçün həddindən artıq məlumat toplayırsan ki, onun içindən sənə lazım olanı əldə edə biləsən.

Şəbnəm Zahir

Foto: Elnur Muxtar

https://teleqraf.az/news/elm_ve_tehsil/531997.html

AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI GÜNÜ İLƏ BAĞLI TƏDBİR EVENT MARKING THE DAY OF GENOCIDE OF AZERBAIJANIS

Xəzər Universiteti Tarix və arxeologiya departamentinin təşkilatçılığı ilə martın 31-də “31 Mart – Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü” ilə bağlı tədbir keçirilib. Tədbirdə departamentin müdiri Dos. Telman Nüsrətoğlu və departamentin müəllimi Dr. Rüksarə Quliyeva məruzələrlə çıxış ediblər.

Rüksarə Quliyeva

Çıxışlarda 1918-ci ilin mart hadisələrinin Azərbaycan xalqının tarixində ağır faciə olduğu vurğulanıb. Həmin dövrdə minlərlə dinc insanın qətlə yetirildiyi diqqətə çatdırılıb, baş verən faciələrin səbəb və nəticələri ətraflı təhlil edilib.

Eyni zamanda, vurğulanıb ki, soyqırımı həqiqətlərinin gələcək nəsillərə çatdırılması, milli yaddaşın qorunması və tarixi ədalətin təbliği mühüm əhəmiyyət daşıyır.

An event dedicated to "March 31 – the Day of Genocide of Azerbaijanis" was held on March 31, organized by the Department of History and Archaeology of Khazar University.

Telman Nüsrətoğlu

At the event, Head of the Department Assoc. Prof. Telman Nusratoglu and department instructor Dr. Rukhsara Guliyeva delivered reports. The speakers emphasized that the events of March 1918 constituted a grave tragedy in the history of the Azerbaijani people, drew attention to the massacre of thousands of civilians during that period, and provided an analysis of the causes and consequences of the atrocities.

It was also underscored that conveying the truths of the genocide to future generations, preserving national memory, and promoting historical justice are of paramount importance.

**"XƏZƏR MAFİ"
KOORDINATORUNUN
MƏQALƏSİ BEYNƏLXALQ
KONFRANS TOPLUSUNDA**

Qazaxıstanın Aktöbə şəhərində Mönke Biy'in 350 illiyinə həsr olunmuş "Turanın öngörücüsü, yüzilin bilgəsi Mönke Biy" adlı beynəlxalq elmi-təcrübi konfransın materialları nəşr edilib. Nəşrdə "Xəzər MAFİ"nin (Xəzər Universiteti Mədəni Antropologiya və Folklor İnstitutu) koordinatoru Aynur Qəzənfərqızının elmi məqaləsi də yer alıb.

Tədqiqatçının "Türk kultüründə şaman-ozan ilişkisi ve geleceği öngörme motifi Mönke Biy örneğində" adlı məqaləsində türk dünyasının bədii-folklor irsində ortaq xətlər elmi müstəvidə araşdırılır. Müəllif yazıda şaman, ozan və aşuq ənənələri arasındakı tarixi-mədəni bağlılıqları müqayisəli metodlarla təhlil edərək, Mönke Biy nümunəsində gələcəyi öncədən görmə motivinin mənşəyini və funksiyasını izah edir.

Məqalədə türk mifoloji düşüncəsinin müxtəlif təzahürləri, ozan-şaman münasibətlərinin transformasiyası və bu ənənənin sonrakı dövrlərdə folklor yaradıcılığında yaşaması məsələləri geniş şəkildə şərh olunur. Araşdırma həmçinin türk xalqlarının ortaq mədəni yaddaşında öngörücülük motivinin davamlılığını elmi faktlarla əsaslandırır.

Qeyd edək ki, beynəlxalq konfrans Aktöbədə 2025-ci il sentyabrın 18–26 - da keçirilib və müxtəlif ölkələrdən alim və tədqiqatçıları bir araya gətirib. Nəşrin əsas məqsədi konfrans materiallarını elmi ictimaiyyətə təqdim etməkdir.

Aydan Əliyeva

Xəzər Universiteti, Filologiya (Azərbaycan dili və Ədəbiyyatı) ixtisası üzrə 2-ci kurs tələbəsi

**ARTICLE BY "KHAZAR ICAF" COORDINATOR PUBLISHED IN
INTERNATIONAL CONFERENCE PROCEEDINGS**

The proceedings of the international scientific-practical conference titled "Visionary of Turan, Sage of the Century, Mönke Biy" dedicated to the 350th anniversary of Mönke Biy, have been published in Aktobe, Kazakhstan. The publication includes a scholarly article by Aynur Gazanfargizi, coordinator of "Khazar ICAF".

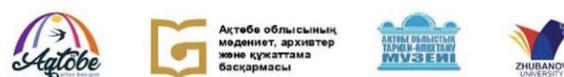
The article "The Shaman-Ozan Relationship in Turkic Culture and the Motif of Foresight in the Example of Mönke Biy," examines common threads in the artistic and folkloric heritage of the Turkic world from a scholarly perspective. Through comparative methods, the author analyzes the historical and cultural connections between shaman, ozan, and ashug traditions, and explains the origin and function of the foresight motif as exemplified by Mönke Biy.

The article provides an extensive exploration of various manifestations of Turkic mythological thought, the transformation of ozan-shaman relations, and the continuation of this tradition in folkloric creativity in subsequent periods. The study also substantiates, with scholarly evidence, the continuity of the foresight motif in the shared cultural memory of Turkic peoples.

It should be noted that the international conference was held in Aktobe from September 18–26, 2025, bringing together scholars and researchers from various countries. The primary purpose of the publication is to present the conference proceedings to the academic community.

Aydan Aliyeva

2nd-year student, Philology (Azerbaijani Language and Literature), Khazar University Mönke Biy

Ақтөбе облысының әкімдігі
Ақтөбе облысының мәдениет, архивтер және құжаттама басқармасы
Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
«Мөнке би атындағы қайырымдылық қоры» қоғамдық қоры

**МӨҢКЕ ТІЛЕУҰЛЫНЫҢ 350 ЖЫЛДЫҒЫНА
АРНАЛҒАН
«МЫҢЖЫЛДЫҚТЫ БОЛЖАҒАН МӨҢКЕ БИ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

20 қыркүйек 2025 жыл

Ақтөбе, 2025

GEDƏNDƏ 25, QAYIDANDA 29 SAAT

“South China Morning Post” xəbər verir ki, “China Eastern Airlines” aviaşirkəti Şanxaydan Buenos - Ayresə 25 saatlıq ən uzunmüddətli reysi həyata keçirib.

Təyyarə 20 min kilometr məsafə qət edib. Yalnız Yeni Zelandiyanın Oklend şəhərində bir dəfə iki saat dayanıb. Dönüş uçuşu isə 29 saat çəkib.

Bu tədbirin Asiya və Cənubi Amerika arasında cənub nəqliyyat qovşağı kimi Şanxayın rolunu gücləndirəcəyi gözlənilir.

QƏBUL QAYDALARI

DÜNYA MƏKTƏBİ

Məktəbə qəbul müsabiqə yolu ilə həyata keçirilir. Müsabiqədə iştirak etmək üçün məktəbə gəlməklə, bizə zəng etməklə və ya online qeydiyyatdan keçə bilərsiniz. <http://e.dunyaschool.az/sagirdqebulu>

Müsabiqədə şagirdlərin təhsil aldıkları sinfə uyğun bilik səviyyəsi, sağlamlığı, maraq dairəsi əsas götürülür. Hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün valideynlərlə söhbətlər aparılır.

Qəbul imtahanında ən yüksək nəticə göstərən VIII-XI sinif şagirdləri təqaüd imkanı qazanırlar.

İngilis bölməsində tədris Beynəlxalq Bakalavr Təşkilatının (IB) ibtidai (PYP), orta məktəb (MYP) və Diplom proqramları (DP) əsasında qurulur.

Diplom proqramında təhsil müddəti iki ildir (X, XI siniflər).

Azərbaycan və rus bölmələrinə ingilis dili ikinci dil kimi beynəlxalq standartlara uyğun tədris olunur. Şagirdlərin seçimi ilə fransız, alman və ya çin dili də öyrədilir.

Dünya məktəbində fikirləşməyi öyrətmək prinsipi əsas götürülür və tədris prosesinin təşkili bu yönümdə qurulur. Siniflərdə şagird sayının az olması hər bir şagirdə fərdi yanaşmağa imkan yaradır.

Sağlam əsaslar üzərində qurulmuş ciddi nizam-intizam təlim-tərbiyə prosesinin yüksək səviyyədə təşkilinə kömək edir.

DÜNYA ANA MƏKTƏBİ

Ana məktəbinə qəbul zamanı hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün məktəbin psixoloqu valideynlərlə fərdi söhbətlər aparır. Uşaqlar psixoloji müayinədən və həkim müayinəsindən keçirilir.

Uşaqların sağlamlığı, normal qavrama qabiliyyəti, səliss nitqi və maraq dairəsi əsas götürülür.

Məktəbə qəbul ediləcək şagirdlər "Şagird qəbulu üzrə məktəbdaxili komissiya"nın rəyi əsasında müəyyən edilir və məktəb rəhbərinin əmri ilə rəsmiləşdirilir.

QƏBUL ÜÇÜN TƏLƏB OLUNAN SƏNƏDLƏR:

- Ərizə
- 4 ədəd fotosəkil (3x4, rəngli)
- Doğum haqqında şəhadətnamənin surəti
- Şəxsiyyət vəsiqəsi
- Tibbi arayış
- Yaşayış yeri haqqında arayış
- Valideynin iş yeri haqqında arayış

Ünvan: Binəqədi rayonu,
Əcəmi Naxçıvani 9
Tel: +994 12 563 59 40/47/48

NİYƏ XƏZƏR UNİVERSİTETİ?

- Diplomların bütün xarici ölkələrdə tanınması
- Dövlət sifarişi əsasında təhsil almaq imkanı
- Eyni vaxtda 2 ixtisas üzrə təhsil almaq imkanı
- Təhsil haqqının Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzinin (keçmiş TQDK) imtahanlarında yığılan ballara uyğun olaraq ödənilməsi
- Təhsil haqqının hissə-hissə ödənilməsi
- Zəngin kitabxana, innovativ laboratoriyalar, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyaları infrastrukturunun varlığı
- Dövlət sifarişi və ya ödənişli təhsil almalarından asılı olmayaraq, təhsildə göstərdikləri nailiyyətlərə görə təqaüd almaq imkanı
- Əlavə ödəniş etmədən təhsilinin bir hissəsini Amerika, Avropa və Asiyanın tanınmış ali məktəblərində davam etdirmə imkanı
- Keyfiyyətli və əhatəli tələbə xidmət sistemi (həkim, psixoloji mərkəz, karyera-işə düzəlmə mərkəzi və s.)
- Yüksək standartlara cavab verən müasir yataqxana

TƏHSİL HAQQININ ÖDƏNİLMƏSİNDƏ GÜZƏŞTLƏR

- 650-700 bal - təhsil haqqından tam azad edilir
600-649 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 50% güzəşt edilir
550-599 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 40% güzəşt edilir
500-549 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 25% güzəşt edilir
450-499 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 20% güzəşt edilir
400-449 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 15% güzəşt edilir
350-399 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 10% güzəşt edilir

Uğurlu karyera qurmaq,
təhsildən zövq almaq və
yadda qalan tələbə
həyatı yaşamaq istəyirsən?
**Xəzər Universitetini
seç!**

BAKALAVR SƏVİYYƏSİNDƏ İXTİSASLARIMIZ

1 QRUP

- * Kompüter elmləri
- * Kompüter mühəndisliyi
- * İnşaat mühəndisliyi
- * Neft-qaz mühəndisliyi
- * Kimya mühəndisliyi
- * Mexanika mühəndisliyi
- * Radiotexnika və telekommunikasiya mühəndisliyi
- * Fizika müəllimliyi
- * Riyaziyyat və informatika (rəqəmsal bacarıqlar) müəllimliyi
- * Elektrik və elektronika mühəndisliyi
- * Memarlıq
- * İnformasiya təhlükəsizliyi

2 QRUP

- * Biznesin idarə edilməsi
- * İqtisadiyyat
- * Maliyyə
- * Marketing
- * Menecment
- * Mühasibat
- * Turizm işinin təşkili
- * Coğrafiya müəllimliyi
- * Tarix-coğrafiya müəllimliyi

3 QRUP

- * Filologiya (ingilis dili və ədəbiyyatı)
- * Tərcümə (ingilis, ərəb, fars və Çin dilləri)
- * Xarici dil müəllimliyi (ingilis dili üzrə)
- * Filologiya (Azərbaycan dili və ədəbiyyatı)
- * Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimliyi
- * İbtidai sinif müəllimliyi
- * Tarix müəllimliyi
- * Politologiya
- * Beynəlxalq münasibətlər
- * Regionsünaslıq

4 QRUP

- * Biologiya müəllimliyi
- * Kimya və biologiya müəllimliyi
- * Psixologiya
- * Baytarlıq təbabəti
- * Biotexnologiya

5 QRUP

- * Dizayn (qrafik dizayn, interyer dizaynı və landşaft dizaynı)
- * Təsviri incəsənət müəllimliyi